

บทบาทผู้นำกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ
หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษา บ้านต้นไต้
ตำบลบ้านต๋อน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ขวัญจิตร ขาวสังข์

การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองเสนอเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

หลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานโยบายสาธารณะ

มิถุนายน 2563

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยพะเยา

บทบาทผู้นำกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ
หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษา บ้านต้นไต้
ตำบลบ้านตุน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองเสนอเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
หลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชานโยบายสาธารณะ
มิถุนายน 2563
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยพะเยา

ROLES OF COMMUNITY LEADERS IN PARTICIPATIVE PROCESS MANAGEMENT IN THE
SUFFICIENCY ECONOMY VILLAGE: A CASE STUDY OF BAN TOON TAI, BAN TOON
SUBDISTRICT, MUEANGPHAYAO DISTRICT, PHAYAO PROVINCE

KHUANCHIT KOUWSUNG

An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment
of the Requirements for the Master of Public Administration Degree
in Public Policy
June 2020

Copyright 2020 by University of Phayao

การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

เรื่อง

บทบาทผู้นำกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ

หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษา บ้านต้นไต้

ตำบลบ้านต้น อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ของ ขวัญจิตร ชาวสังข์

ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

หลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ

ของมหาวิทยาลัยพะเยา

..... ประธานกรรมการสอบการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

(รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ เลิศสมพร)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นัตริทิพย์ ชัยฉกรรจ์)

..... อาจารย์บัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยพะเยา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รักษ์ศรี เกียรติบุตร)

..... คณบดีคณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์

(รองศาสตราจารย์ พรรณนุภา นพรัตน์)

เรื่อง:	บทบาทผู้นำกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษา บ้านตุนใต้ ตำบลบ้านตุน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
ผู้ศึกษาค้นคว้า:	ขวัญจิตร ชาวสังข์, การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง: รป.ม. (นโยบายสาธารณะ), มหาวิทยาลัยพะเยา, 2562
อาจารย์ที่ปรึกษา:	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นัตรีทิพย์ ชัยฉกรรจ์
คำสำคัญ	บทบาทผู้นำ, การมีส่วนร่วม, การบริหารจัดการชุมชนและหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาบทบาทผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง และ ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านตุนใต้ หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านตุน อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ผู้นำชุมชนบ้านตุนใต้ ตัวแทนชุมชนบ้านตุนใต้และตัวแทนหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหมู่บ้าน จำนวน 15 คน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) หัวหน้าคุ้มประจำหมู่บ้าน นักวิชาการพัฒนาชุมชน นักวิชาการเกษตร สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล พระสงฆ์ และผู้นำชุมชน การศึกษาค้นคว้านี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ในการเก็บข้อมูล ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผลการวิจัย เป็นการบรรยาย และอธิบายให้เห็นถึงข้อเท็จจริงต่าง ๆ พร้อมกับประเด็นที่ต้องการศึกษาโดยมองในบริบทขององค์รวม (Holistic) แล้วนำผลการวิเคราะห์มาเขียนเรียบเรียงโดยการบรรยายสรุป เพื่อแสวงหาคำความรู้ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลจากการศึกษาบทบาทผู้นำกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงกรณีศึกษา บ้านตุนใต้ อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ในภาพรวมการขับเคลื่อนชุมชนประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ด้านสังคม/จิตใจ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเรียนรู้ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งในฐานะผู้บริหาร ในฐานะผู้วางแผน ในฐานะผู้นำของกลุ่มเพื่อเชื่อมประสานสามารถส่งเสริมให้คนในชุมชนรวมตัวกันในการจัดการกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา มีส่วนร่วมในการวางแผน มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน มีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ซึ่งผลของความสำเร็จดังกล่าวได้เอื้อประโยชน์ต่อครอบครัวและชุมชน ทำให้ชุมชนมีการรวมกลุ่ม ร่วมคิด ร่วมทำ มีกระบวนการจัดการร่วมกันและพึ่งพาอาศัยกันมากขึ้น ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

Title: ROLES OF COMMUNITY LEADERS IN PARTICIPATIVE PROCESS MANAGEMENT IN THE SUFFICIENCY ECONOMY VILLAGE: A CASE STUDY OF BAN TOON TAI, BAN TOON SUBDISTRICT, MUEANGPHAYAO DISTRICT, PHAYAO PROVINCE

Author: Khuanchit Kouwsung, Independent Study: M.P.A. (Public Policy), University of Phayao, 2019

Advisor: Assistant Professor Dr. Chatthip Chaichakan

Keyword Leadership Roles, Participation, Community Management and Sufficiency Economy

ABSTRACT

The objectives of this research were to study the roles of community leaders in the management of the Ban Toon Tai sufficiency economy village, Village No. 1, Ban Toon Sub-district, Mueang Phayao District, Phayao Province. The population used in this research are Ban Toon Tai community leaders, Ban Toon Tai community representative and representatives of agencies involved with village development. We specified 15 main informants which consist of the village headman, the village health volunteer (VHV), the head of the village of the Toon Tai, community development academics, agricultural technical officer, member of BaanToon SAO council, monks and community leaders. This research using quantitative methods with Structure In-depth Interview. The data analysis and research processing were done by describing and explaining the various facts and along with the issues that need to be studied, which were looking in the context of holistic. And then, it was analyzed the results by composing the summary to find knowledge that is consistent with the objectives of the research.

The results of the leadership role and participation in the management of the sufficiency economy village in case study of Ban Toon Tai, Mueang Phayao District, Phayao Province: In the overall of driving the community succeed in living according to the sufficiency economy concept, include social / psychological, economic, learning, natural resources and environment. Strong community leaders, as leaders, planners and group leaders, they coordinate and encourage community members to organize activities through participation in finding problems and causes of problems, planning, operation, monitoring and evaluation, which successful works have benefit to families and communities. In addition, they have integration of ideas, cooperation, and joint management processes by focusing on the benefits to the public. People in the community have harmoniousness and helping each other under the philosophy of sufficiency economy.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยฉบับนี้สำเร็จเรียบร้อยได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาอย่างยิ่งจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ ชัยฉกรรจ์ อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ท่านได้ให้คำแนะนำ ให้ความช่วยเหลือ ตรวจสอบ เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะสิ่งที่มีคุณค่าในการจัดทำรายงานวิจัย ทำให้รายงานวิจัยฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น จึงขอขอบคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้

ขอบคุณ คณาจารย์ในหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบาย สาธารณะและเจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยพะเยาทุกท่าน ที่ได้ให้วิชาความรู้ ให้คำแนะนำในการศึกษาวิจัย ตลอดจนขอขอบคุณ หัวหน้าเทพ วงศ์สุภา พัฒนาการอำเภอเมืองพะเยา ผู้บังคับบัญชา ที่ให้ข้อชี้แนะเพิ่มเติม ขอขอบคุณผู้นำชุมชน ตัวแทนชาวบ้านบ้านต้นไต้ ที่ได้ให้ความร่วมมือในการจัดเก็บข้อมูล ตอบแบบสัมภาษณ์ ซึ่งถือว่ามีคุณค่ายิ่งในการศึกษาครั้งนี้

ขอบคุณเพื่อนนักศึกษาร่วมรุ่น และรุ่นพี่หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิตที่ได้ ให้ความช่วยเหลือด้านคำปรึกษาแนะนำ ขอขอบคุณครอบครัวที่คอยสนับสนุนและให้กำลังใจ ตลอด ช่วงเวลาที่ได้ทำการศึกษา

สุดท้ายนี้ผู้ศึกษาหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการวิจัยครั้งนี้ จะมีประโยชน์ต่อองค์กรตลอดจนผู้ที่ ศึกษาค้นคว้าต่อไป

ขวัญจิตร ชาวสังข์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ฌ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ขอบเขตของการวิจัย	3
นิยามศัพท์เฉพาะ	4
ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย.....	5
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท.....	6
แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำชุมชน.....	7
แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม.....	11
นโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง	15
ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านต้นไต้	18
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	20
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	26
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	27
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	27

ข้อมูลและแหล่งข้อมูล	28
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	28
การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	29
การเก็บรวบรวมข้อมูล	29
การวิเคราะห์ข้อมูล	30
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	31
บทบาทผู้นำในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง	31
การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง	38
การบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ	41
บทที่ 5 บทสรุป	57
สรุปผลการวิจัย	57
อภิปรายผลการวิจัย	63
ข้อเสนอแนะ	65
บรรณานุกรม	67
ภาคผนวก	68
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยการศึกษาบทบาทผู้นำกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา บ้านต้นไต้ หมู่ที่ 1 ตำบล บ้านต้น อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา	69
ภาคผนวก ข การบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านต้นไต้	72
ประวัติผู้วิจัย	74

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษา บทบาทผู้นำกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา บ้านต้นไต้ ตำบลบ้านต๋อน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา	26
ภาพ 2 แสดงผลการศึกษาดูงานบทบาทผู้นำกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา บ้านต้นไต้ หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านต๋อน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา	58
ภาพ 3 แสดงการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ	72
ภาพ 4 แสดงภาพถ่ายการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม	73

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมไทยได้ปรับเปลี่ยนวิถีชุมชน จากสังคมแบบพอเพียงมาเป็นสังคมที่มีเป้าหมายเพื่อความมั่งคั่ง ตั้งแต่มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรก เมื่อปี พ.ศ. 2504 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562) ผลกระทบที่ตามมาคือ ความต้องการในลักษณะบริโภคนิยม เกิดการอพยพแรงงานจากภาคชนบทเข้าสู่เมืองหลวง หรือเมืองหลักต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมตลอดจนด้านเศรษฐกิจในภาคชนบทอย่างรวดเร็วส่งผลให้ชุมชนขาดความเป็นตัวตน ชุมชนขาดความเข้มแข็ง ขาดความเชื่อมั่นในทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน ระบบวัฒนธรรมถูกสืบล้มเลิก เกิดสังคมต่างคนต่างอยู่ มุ่งแสวงหาปัจจัยเพื่อตอบสนองต่อตนเองและครอบครัว โดยขาดความร่วมมือของชุมชน ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 เป็นต้นมา ได้กำหนดให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยให้ความสำคัญกับความสมดุลของการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม อันเป็นแผนปฏิรูปความคิด ซึ่งสถานะของไทยในขณะนั้น ถือว่า “เศรษฐกิจไม่ดี สังคมและสิ่งแวดล้อมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” (เสรี พงศ์พิศ, 2546) จึงทำเป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ซึ่งเป็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของประเทศไทยในขณะนั้น ได้พระราชทานปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งเป็นปรัชญาที่ยึดหลักทางสายกลางที่ชี้แนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติของประชาชนในทุกระดับให้ดำเนินไปในทางสายกลางอาศัยความรอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวัง ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน และรัฐบาลในชุดต่อมา ก็ได้น้อมนำเอาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของในหลวงรัชกาลที่ 9 มาบรรจุไว้เป็นนโยบายการขับเคลื่อนและพัฒนาประเทศไทย

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานที่มีภารกิจด้านการส่งเสริมและพัฒนาให้ทุกหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยการน้อมนำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มาเป็นแนวทางปฏิบัติ ตั้งแต่ ปี 2549 (กรมการพัฒนาชุมชน, 2554) มีการขยายผลในกระบวนการทำงาน ในระยะแรก เมื่อปี 2549-2551 ดำเนินงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยเกณฑ์ประเมิน

6 ด้าน คือ ด้านการลดรายจ่าย ด้านการเพิ่มรายได้ ด้านการประหยัด ด้านการเรียนรู้ ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ด้านการเอื้ออาทรต่อกัน ต่อมาตั้งแต่ปี 2552 ได้ขยายผลการทำงานสู่ความยั่งยืน โดยพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบที่มีศักยภาพ 4 ด้าน คือด้านจิตใจและสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเรียนรู้ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่ในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบจำเป็นต้องอาศัยบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนเป็นสำคัญ ผู้นำชุมชนถือได้ว่าเป็นแกนหลักและเป็นหัวใจสำคัญในการบริหารการพัฒนาและมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการพัฒนาชุมชน ผู้นำชุมชนมีคุณลักษณะหลายประการที่เกื้อกูลงาน เช่น เป็นผู้มีความรู้มากกว่าผู้อื่น เป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความเคารพ นับถือ และทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดมักมีคนเอาแต่ทำตาม เป็นที่พึ่งให้คนอื่นเมื่อคราวมีปัญหาหรือมีทุกข์ ประเด็นอยู่ที่ว่าผู้นำเหล่านี้มีบทบาทในการสร้างกระบวนการนี้ให้เติบโตได้อย่างไร มีวิธีการสร้างสรรค์ชุมชนตนเองให้เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้เพียงใด ผู้นำถือว่าเป็นผู้กำหนดความอยู่รอดขององค์กรชาวบ้าน หากผู้นำได้รับการยอมรับ มีบารมี มีความสามัคคี ปฏิบัติดีมีความสามารถและคิดถึงส่วนรวมจริง ๆ ก็จะสามารถนำพาองค์กรชาวบ้านให้ประสบผลสำเร็จและสร้างความแข็งแกร่งให้แก่องค์กรชาวบ้านได้

จากฐานข้อมูลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ตั้งแต่ ปี 2552-2562 (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพะเยา, 2562) พบว่า ชุมชนบ้านตุนใต้ หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านตุน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา เป็นหนึ่งในหมู่บ้านที่ได้รับการสนับสนุนและพัฒนาเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งแต่เดิมที่เคยประสบปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน ที่มีความสลับซับซ้อน ทั้งปัญหาเชิงโครงสร้างและปัญหาเฉพาะหน้า เช่น ในการประกอบอาชีพทางการเกษตร ในด้านการเพาะปลูก รายได้ไม่พอกับรายจ่ายทำให้เกิดปัญหาภาวะหนี้สินรายครัวเรือนที่เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งเกิดจากการกู้เงินนอกระบบ การขาดการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน ปัญหาการบริโภคสุรา ชุมชนขาดความสามัคคี การไม่เห็นความสำคัญและศักยภาพของผู้สูงอายุจึงเกิดปัญหาเรื่องสวัสดิการของผู้สูงอายุ รวมทั้งสภาพชุมชนที่มีการจัดการขยะไม่ถูกวิธี จนเกิดปัญหามลพิษจากขยะล้นหมู่บ้าน สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลให้วิถีชีวิต คุณภาพชีวิต สภาพของสังคมและเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงไป ต่อมาผู้นำชุมชนและคนในชุมชนได้มีการนำปัญหาที่เกิดขึ้นมาแลกเปลี่ยนพูดคุยกันมากขึ้น มีการนำปัญหาที่เกิดขึ้นมาวิเคราะห์และวางแผนเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน จนปัจจุบันบ้านตุนใต้ เป็นหมู่บ้านที่มีความโดดเด่นด้านการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาตามแนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นชุมชนเข้มแข็งที่ผู้นำชุมชนและหมู่บ้านได้รับรางวัลต่าง ๆ ในระดับประเทศหลายรางวัล อาทิ เช่น รางวัล

ชนะเลิศหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง อยู่เย็น เป็นสุข โล่พระราชทานสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในปี 2562 รางวัลชนะเลิศ โครงการหมู่บ้านส่งเสริมประชาธิปไตยดีเด่นระดับจังหวัด, รางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 บ้านสวย เมืองสุข ระดับจังหวัด ประจำปี 2562 อีกทั้ง เป็นหมู่บ้านที่ได้รับความสนใจของคณะศึกษาดูงานเข้ามาเรียนรู้และศึกษากิจกรรมการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง

จากที่มาและความสำคัญข้างต้น จะเห็นได้ว่าชุมชนบ้านตุนใต้ ได้ดำเนินงานโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงมาระยะเวลาหนึ่ง และค่อนข้างประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แต่การดำเนินโครงการต่าง ๆ ของชุมชนที่ผ่านมาย่อมประสบปัญหาและอุปสรรค ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทผู้นำและการมีส่วนร่วมของชุมชนว่ามีปัจจัยด้านใดที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านตุนใต้ เพื่อนำผลที่ได้เป็นแนวทางในการสนับสนุน ส่งเสริมการดำเนินงานกิจกรรมและผลิตภัณฑ์ของชุมชนอื่น ๆ ให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น และเป็นชุมชนต้นแบบตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงสืบเนื่องต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านตุนใต้ หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านตุน อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านตุนใต้ หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านตุน อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้ มุ่งศึกษาบทบาทของผู้นำและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาพื้นที่ชุมชนบ้านตุนใต้ หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านตุน อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถส่งเสริมให้คนในชุมชนร่วมกันในการจัดการกิจกรรมต่าง ๆ ที่หลากหลายทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเรียนรู้ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อครอบครัวและชุมชน มีการรวมกลุ่มร่วมคิดร่วมทำ มีกระบวนการจัดการร่วมกัน ฟังพาทซึ่งกันและกัน โดยมุ่งประโยชน์สุขต่อส่วนรวม คนในชุมชนมีความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จนกลายเป็นชุมชนที่โดดเด่นน่าสนใจศึกษาถึงรูปแบบการร่วมกันบริหาร

จัดการชุมชนว่าเป็นอย่างไร สามารถสร้างเป็นต้นแบบเพื่อให้ชุมชนอื่น ๆ ได้เรียนรู้ โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

ขอบเขตเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งศึกษาปัจจัยความสำเร็จของชุมชนในการดำเนินตามนโยบายภาครัฐ ขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนตามแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง ด้านสังคม/จิตใจ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเรียนรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ศึกษาบทบาทผู้นำชุมชนซึ่งเป็นผู้ดำเนินนโยบายไปปฏิบัติ ในฐานะผู้บริหาร ในฐานะผู้วางแผน ในฐานะผู้นำของกลุ่มเพื่อเชื่อมประสาน และการมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา มีส่วนร่วมในการวางแผน มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน มีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน โดยรวบรวมข้อมูลและข้อเท็จจริง มองในบริบทขององค์รวม (Holistic) แล้วนำผลการวิเคราะห์มาเขียนเรียบเรียงโดยการบรรยายสรุป เพื่อแสวงหาองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยกำหนดขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านประชากรและการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

บ้านต้นไต้ มีครัวเรือนทั้งหมด 112 ครัวเรือน มีจำนวนประชากรทั้งหมด 275 คน แยกเป็นชาย จำนวน 125 คน เป็นหญิง 150 คน (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพะเยา, 2562) ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยเลือกจากตัวแทนผู้นำกลุ่ม/องค์กรในชุมชน ตัวแทนชาวบ้านและตัวแทนเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ จำนวน 15 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการบริหารจัดการชุมชน จำนวน 6 คน ตัวแทนชาวบ้านในที่อาศัยอยู่ในบ้านต้นไต้ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและได้รับผลจากการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 6 คน และตัวแทนหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมในหมู่บ้าน จำนวน 3 คน

นิยามศัพท์เฉพาะ

บทบาทผู้นำชุมชน หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกตามหน้าที่ของแต่ละบุคคลที่ได้รับมอบหมายตามตำแหน่งหรือสถานภาพ ในการวิจัยนี้หมายถึงพฤติกรรมของผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้านต้นไต้ หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านต๋อน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ พระสงฆ์ ประชาชนชาวบ้าน

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมตั้งแต่การแสดงความคิดเห็น ร่วมประชุมปรึกษาหารือ ร่วมตัดสินใจเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน ร่วมปฏิบัติงานในกิจกรรมที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชน จนทำให้ประชาชนคิดเป็น

ทำเป็น สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนตนเองได้ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่ได้จากการกระทำ ในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ หมายถึง หมู่บ้านที่มีกระบวนการพัฒนาตนเอง ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่ประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม ผ่านการประเมิน คักยภาพทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านสังคม/จิตใจ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเรียนรู้ เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจ พอเพียงต้นแบบของกระทรวงมหาดไทย

ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่มีความสามารถในการชักจูงให้คนอื่นทำงานในส่วนต่าง ๆ ที่ต้องการ ให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ผู้นำอาจเป็นบุคคลที่มาจากการ เลือกลง หรือแต่งตั้ง หรือการยกย่องขึ้นมาของกลุ่ม เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นผู้ชี้แนะและช่วยเหลือ ให้กลุ่มประสบความสำเร็จ

ชุมชน หมายถึง คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้ มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสาร หรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการเพื่อให้ เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน ในการวิจัยครั้งนี้หมายถึงความถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ ในหมู่บ้านต้นใต้ ที่ไม่ได้มีตำแหน่งทางสังคม หรือได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้นำของชุมชน

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

ทำให้ทราบถึงบทบาทผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านต้นใต้ หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านต้น อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ทำให้ทราบถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการชุมชน เพื่อใช้เป็นแนวทางการพัฒนาให้แก่ชุมชนหรือผู้สนใจนำไปเป็นต้นแบบในการดำเนินงาน หรือนำไปประยุกต์ใช้ ให้มีความเหมาะสมกับบริบทของชุมชนตนเอง

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาบทบาทผู้นำกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษามูลนิธิบ้านต้นไต้ หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านต้น อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูล ทบทวนวรรณกรรมและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ของนักวิชาการหลายท่านและนำมาเป็นกรอบแนวคิดของการวิจัย โดยแนวคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท
2. แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำชุมชน
3. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
4. นโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง
5. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านต้นไต้
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

ความหมายของบทบาท

“บทบาท” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Role” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2554, หน้า 49) ให้ความหมายว่า “การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้” และได้มีผู้ให้ความหมายในแนวคิดของนักจิตวิทยา นักการศึกษา และนักสังคมวิทยาได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับบทบาทไว้หลายความหมายหลายทัศนะ ดังนี้

ภิญโญ สาร (2519, หน้า 304) ให้ความหมายบทบาทว่า สิ่งทีบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งหนึ่งๆ โดยถูกผู้อื่นคาดหวังให้กระทำที่เรียกว่า “บทบาทหน้าที่” ซึ่งกำหนดไว้ควบคู่กับตำแหน่งซึ่งบุคคลผู้นั้นครองอยู่ หรือหมายถึง หน้าที่หรือเงื่อนไขที่ต้องการทำ

อมรา พงศาพิชญ์ (2521, หน้า 91-92) ให้ความหมายว่า บทบาทคือ สิทธิหน้าที่ในการประพฤติปฏิบัติที่บุคคลหนึ่งมีต่อบุคคลอื่นในสังคมตามสถานภาพของตัว เช่น บทบาทของพ่อคือ ทำหน้าที่เลี้ยงดูลูกให้เป็นคนดี และบทบาทของลูกก็คือเคารพเชื่อฟังพ่อแม่ และทำตนเป็นคนดี

อุทัย หิรัญโต (2526, หน้า 99) ให้ความหมาย บทบาทคือ หน้าที่ (Function) หรือ พฤติกรรมอันพึงคาดหมาย (Expected Behavior) ของบุคคลแต่ละคนในกลุ่มหรือในสังคมหนึ่งๆ หน้าที่หรือพฤติกรรมดังกล่าว โดยปกติเป็นสิ่งที่กลุ่มหรือสังคมหรือวัฒนธรรมบางกลุ่ม หรือสังคมนั้นกำหนดขึ้น ฉะนั้นบทบาทจึงเป็นแบบแห่งความประพฤติของบุคคลในสถานะหนึ่ง ที่พึงมีต่อบุคคลอื่นในสถานะอีกอย่างหนึ่งในสังคมเดียวกัน

ทิพวรรณ เคาวางกูร (2531, หน้า 15) ได้ให้ความหมายว่า บทบาท คือ แบบแผน ของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของแต่ละบุคคล และบทบาทดังกล่าวควรเป็นไปตาม ข้อตกลงที่มีต่อสังคมนั้น ๆ และพฤติกรรมของบุคคลแต่ละคน คือ ผลที่ได้จากตำแหน่ง ทางสังคมของเขานั่นเองและทฤษฎีบทบาทจัดเป็นข้อตกลงประการแรกที่สถาบันต่าง ๆ ในสังคมคาดหวังว่าบุคคลที่ได้รับตำแหน่งต่าง ๆ ควรปฏิบัติอย่างไรบ้าง

เงื่อนไขหรือข้อจำกัดที่ส่งเสริมบทบาท

พัชนี วรกริน (2522, หน้า, 36) ได้กล่าวถึง เงื่อนไขที่สำคัญต่อการแสดงบทบาท ของบุคคลที่จะนำไปสู่ความสำเร็จขององค์การตนเองหรือสังคม ว่ามีเงื่อนไขหรือข้อจำกัดที่ สำคัญ คือ

1. ความต้องการ (Need) เป็นแรงจูงใจในการทำงาน เพื่อสนองความต้องการของ ผู้แสดงบทบาทให้เป็นที่ยอมรับต่อองค์การหรือสังคม
2. การสื่อสาร (Communication) ได้แก่ การติดต่อประสานงานเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ในบทบาทได้ชัดเจน ไม่คลุมเครือ
3. การคล้อยตาม (Conformity) เป็นปัจจัยทำให้บทบาทของผู้แสดงไม่เกิดความ ขัดแย้งในการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมในทางปฏิบัติที่เป็นปทัสถานของกลุ่มหรือสังคม
4. ความสามารถ (Ability) เป็นปัจจัยที่สร้างบทบาทของผู้แสดงให้เห็นออกมาอย่างชัดแจ้ง (Manifest Role) เพื่อความสำเร็จของงาน

แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำชุมชน

ความหมาย คุณลักษณะ และประเภทของผู้นำ

คำว่า “ผู้นำ” ได้มีผู้ให้คำนิยามความหมายไว้มากมายตามทรรศนะของแต่ละคนซึ่ง ล้วนแต่มีความหมายที่ใกล้เคียงกัน จึงได้นำเสนอ ดังนี้

ทวี วงศ์พุม (2542, หน้า 14-15) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำไว้ 5 ประการ คือ

1. ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งเป็นศูนย์กลางหรือจุดรวมของกิจกรรมภายในกลุ่มเปรียบเสมือนแกนของกลุ่ม เป็นผู้มีโอกาสติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นมากกว่าทุกคนในกลุ่มมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของกลุ่มสูง
2. ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งนำกลุ่มหรือพากลุ่มไปสู่วัตถุประสงค์หรือจุดหมายที่วางไว้ แม้แต่เพียงชี้แนะนำให้กลุ่มไปสู่จุดหมายปลายทางก็ถือว่าเป็นผู้นำทั้งนี้รวมถึงผู้นำที่นำกลุ่มออกนอกกลุ่มนอกทางด้วย
3. ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่คัดเลือกหรือยกให้เขาเป็นผู้นำกลุ่มได้
4. ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งมีคุณสมบัติเฉพาะบางอย่างคือสามารถสอดแทรกอิทธิพลบางประการอันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มได้มากที่สุด
5. ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งสามารถนำกลุ่มไปในทางที่ต้องการเป็นบุคคลที่มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับโดยตรงต่อการแสดงบทบาทหรือพฤติกรรมการเป็นผู้นำ

เจลา ประเสริฐสังข์ (2542, หน้า 59) แบ่งประเภทของผู้นำที่เป็นที่รู้จักและยอมรับกันทั่วโลกมีอยู่ 2 แบบ คือ

1. ผู้นำแบบใช้อำนาจ (Autocratic Style) หมายถึง ผู้นำที่ใช้อำนาจตามแบบอนุรักษนิยมหรือแบบที่ปฏิบัติต่อเนื่องกันมาเป็นประเพณี ผู้นำมีหน้าที่ตัดสินใจทุกอย่างด้วยตนเองแสดงตัวต่อผู้อยู่ใต้บังคับว่าตนเองเป็นผู้นำและคาดหวังที่จะให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตามทุกอย่างตามที่ตนบอก ผู้นำประเภทนี้อาจรับฟังหรือไม่รับฟังความคิดเห็นของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาก็ได้ แต่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาไม่เคยได้รับคำบอกว่ให้เขาแสดงความคิดเห็นหรือให้ข้อมูลเพื่ออะไร

2. ผู้นำแบบประชาธิปไตย (Democratic Style) หมายถึง ผู้นำที่ใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจ กล่าวคือ ผู้นำแบบนี้จะมีพฤติกรรมการทำงานที่สำคัญ 2 ประการ คือ

- 2.1 ให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาร่วมในการตัดสินใจ

- 2.2 มีลักษณะเป็นมิตรและสนับสนุนผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเมื่อต้องมีการตัดสินใจเกี่ยวกับงานของผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้นำและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาจะร่วมกันทำ ดังต่อไปนี้

- 2.2.1 พยายามมองหาปัญหาให้ชัดเจน

- 2.2.2 เสนอทางแก้ไข

- 2.2.3 เลือกแนวทางแก้ไขที่อาจเป็นไปได้

สมเกียรติ ยมจินดา (2551, หน้า 28-32) แบ่งประเภทของผู้นำโดยพิจารณาหลัก 3 ประการ คือ

1. ผู้นำซึ่งได้มาโดยอำนาจ

2. วิธีการที่ผู้นำใช้อำนาจ

3. บทบาทที่ผู้นำแสดง

บทบาทและหน้าที่ของผู้นำ

การปฏิบัติงานในองค์การหรือหน่วยงานต่าง ๆ นอกจากจะต้องแบ่งระดับการปฏิบัติงานแล้ว ยังจะต้องมีการแบ่งงานที่รับผิดชอบ ซึ่งมีหัวหน้างานหรือผู้ที่หน่วยงานมอบหมายให้เป็นผู้รับผิดชอบงานตามลักษณะหน้าที่ที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามบทบาทและหน้าที่ของผู้นำได้มีผู้จำแนกไว้หลายแบบ ซึ่งบางแบบก็มีความสอดคล้องกัน

สุเมธ เดียววิศเรศ (2527, หน้า 70-73) ได้กำหนดบทบาทและหน้าที่ของผู้นำไว้ 14 ประการ ดังนี้

1. ผู้นำในฐานะผู้บริหาร จะเป็นผู้ประสานงานระหว่างกลุ่มที่อยู่ในองค์การเพื่อให้งานดำเนินไปด้วยดี โดยจะเป็นผู้ที่ควบคุมนโยบายและกำหนดวัตถุประสงค์ของกลุ่มรับผิดชอบนโยบายให้เป็นไปด้วยดี

2. ผู้นำในฐานะผู้วางแผน จะเป็นผู้วางแผนปฏิบัติงาน เป็นผู้ตัดสินใจว่าบุคคลในกลุ่มของตนผู้ใดควรใช้วิธีการอย่างไร และใช้สิ่งใดมาประกอบเพื่อให้งานบรรลุตามความต้องการ มีหน้าที่ดูแลด้วยว่าแผนที่วางไว้มีการดำเนินงานตรงตามวัตถุประสงค์หรือไม่

3. ผู้นำในฐานะผู้กำหนดนโยบาย ผู้นำมีสิทธิในการกำหนดวัตถุประสงค์หรือการกำหนดนโยบายของกลุ่มหรือหมู่คณะเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย

4. ผู้นำในฐานะผู้เชี่ยวชาญ ผู้นำจำเป็นต้องทำหน้าที่คล้ายกับผู้อำนวยการในสาขาวิชาชีพ เพื่อช่วยแก้ปัญหาให้ผู้ใต้บังคับบัญชา เนื่องจากเป็นผู้มีความรู้และความชำนาญ

5. ผู้นำในฐานะเป็นตัวแทนของกลุ่มเพื่อติดต่อกับภายนอก สมาชิกภายในกลุ่มย่อยไม่สามารถที่จะทำการติดต่อกับบุคคลภายนอกได้ในขณะเดียวกันพร้อม ๆ กัน ผู้นำจึงเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติและความสามารถที่จะทำหน้าที่แทนกลุ่มได้

6. ผู้นำในฐานะผู้ควบคุมความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม ผู้นำต้องคอยดูแลความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม เพื่อการสร้างขวัญและกำลังใจของบุคลากร หากสมาชิกภายในกลุ่มไม่มีความเข้าใจแล้วอาจเกิดความแตกแยกขึ้นได้

7. ผู้นำในฐานะผู้ให้คำแนะนำและให้โทษ ผู้เกี่ยวข้องกับการเสนอให้คุณและโทษแก่ผู้อื่น จะกลายเป็นผู้มีอำนาจและเป็นผู้นำในที่สุด คุณและโทษดังกล่าวอาจเป็นการขึ้นเงินเดือน ตัดเงินเดือน การมอบหมายงานให้มากหรือน้อย ให้งานที่ยากหรือง่ายได้ทั้งสิ้น ซึ่งความเสียหายอาจจะเกิดขึ้นแก่หน่วยงานได้ ถ้าหากผู้นำมอบอำนาจประเภทนี้ให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งมากเกินไป

8. ผู้นำในฐานะผู้ไกล่เกลี่ย ผู้นำที่เกิดขึ้นในภาวะที่มีการขัดแย้งภายในองค์การหรือหน่วยงาน ซึ่งอาจทำให้เกิดความเสียหาย ผู้นำจึงเป็นผู้ที่คอยประสานความขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดยการไกล่เกลี่ยคู่กรณีให้มีความเข้าใจกัน

9. ผู้นำในฐานะที่เป็นบุคคลตัวอย่าง บุคคลที่มีความประพฤติดีหรือปฏิบัติงานดี จนได้รับการยกย่องเสมอว่าเป็นตัวอย่างอันดีของหน่วยงาน มักจะมีโอกาสกลายเป็นผู้นำของผู้อื่นได้โดยง่าย

10. ผู้นำในฐานะสัญลักษณ์ของกลุ่ม ความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่ม มีความสำคัญต่อการดำรงหรือคงอยู่ของกลุ่ม แต่การที่คนหมู่มากมาอยู่รวมกันนั้นจะทำให้มีความสามัคคีกันอยู่ตลอดย่อมเป็นเรื่องลำบาก แต่จะมีบางคนที่ได้รับการยกย่องจากกลุ่มคนทั้งหลายภายในกลุ่มให้เป็นตัวแทนของกลุ่มโดยจะดีกับเขาเสมอไม่ว่าในโอกาสใด ๆ ก็ตาม ขณะเดียวกันบุคคลผู้นี้ก็รักและยึดกลุ่มเป็นสรณะของเขาด้วย บุคคลผู้นี้จึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม อำนาจของเขาที่มีจึงสูงสุดเหนือจิตใจของคนทุกคนภายในกลุ่ม

11. ผู้นำในฐานะตัวแทนรับผิดชอบหน่วยงานบางแห่งจะมีผู้นำที่อาสาเข้ารับผิดชอบต่อการตัดสินใจและการกระทำบางอย่างของบุคคลบางคนในกลุ่มหรืออาจจะรับผิดชอบต่อกิจการทั้งหมดที่คนในกลุ่มนั้นกระทำ โดยเหตุดังกล่าวในบางโอกาสต่อมากลุ่มจึงมอบหมายให้มีอำนาจตัดสินใจกระทันหันใด ๆ แทนกลุ่มได้

12. ผู้นำในฐานะผู้มีอุดมคติ ผู้นำบางคนเป็นผู้กำหนดอุดมคติ สร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นแก่บุคคลที่แวดล้อมเขา บางครั้งอาจเป็นผู้กำหนดคุณธรรมประจำใจ และกำหนดขนบธรรมเนียมที่ใช้ปฏิบัติภายในกลุ่ม อุดมคติดังกล่าวในตอนแรกอาจเป็นคำพูดของเขาที่ใคร ๆ พากันนิยมและประพฤติปฏิบัติตาม ต่อมาทำให้กลายเป็นอุดมคติที่เป็นทางการของกลุ่มไป

13. ผู้นำในฐานะบิดาผู้มีแต่ความกรุณา ผู้นำชนิดนี้จะวางตนเป็นผู้อาวุโสของกลุ่ม มีบุคลิกน่านับถือ เป็นบิดาของกลุ่ม จะว่ากล่าวดูดำใครก็ตามจะไม่มีใครถือโกรธ เพราะทุกคนทราบดีทั่วกันว่าเบื้องหลังการดูดำว่ากล่าวนั้น ล้วนแล้วแต่เต็มไปด้วยความรัก ความหวังดีอยู่ด้วยเสมอไป ผู้นำดังกล่าวจะเป็นที่พึ่งทางใจที่คอยช่วยเหลือแก่ทุกคนเมื่อมีความทุกข์

14. ผู้นำในฐานะผู้รับความผิดแทน ผู้นำชนิดนี้เป็นความหวังของกลุ่ม เมื่อใดมีความเสียหายเกิดขึ้นผู้นำชนิดนี้จะถูกลงโทษหรือรับโทษนั้น ๆ แทนกลุ่ม โดยทั่ว ๆ ไป คนเราต่างก็ไม่ต้องการรับผิดชอบเมื่อมีความผิดพลาดเกิดขึ้น แต่พากันชดทอดความผิดให้กับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งการชดทอดเช่นนี้ ทำให้ผู้ถูกชดทอดกลายเป็นผู้นำขึ้นมา เพราะเมื่อเหตุการณ์ร้าย ๆ นั้นผ่านพ้นไปผู้คนที่เขาต้องรับเคราะห์กรรมแทนพวกตนแต่เพียงผู้เดียว

นพพงษ์ บุญจิตราดุล (2529, หน้า 95–96) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของผู้นำ ดังนี้

1. ผู้รักษาหรือประสานให้สมาชิกในกลุ่มอยู่ร่วมกัน ได้แก่ การอยู่ใกล้ชิดกับกลุ่ม ความสัมพันธ์กับคนในกลุ่มและเป็นที่ยอมรับของคนในกลุ่ม ทำให้กลุ่มมีความสามัคคีกลมเกลียว
2. ผู้ปฏิบัติภารกิจของกลุ่มให้บรรลุวัตถุประสงค์ ได้แก่ ความรับผิดชอบ ในกระบวนการวิธีการทำงานด้วยความมั่นคงและเข้าใจได้ และเขาจะต้องทำให้กลุ่มทำงานนั้นให้บรรลุเป้าหมาย
3. ผู้อำนวยการให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์ในกลุ่มจะต้องปฏิบัติงานในทางที่จะอำนวยความสะดวกให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์กันและปฏิบัติการด้วยดีของสมาชิกในกลุ่มการติดต่อสื่อสารที่มีเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นในการช่วยให้หน้าที่นี้บรรลุเป้าหมาย

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วม

วิลเลียม ดับบลิว ริดเดอร์ (1976, อ้างอิงใน ประสบสุข ตีอิินทร์, 2531 หน้า 18) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมในการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ซึ่งรวมทั้งการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคลและการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

วิลเลียม เออร์วิน (1976, อ้างอิงใน ประสบสุข ตีอิินทร์, 2531 หน้า 19) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวข้องกับความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการร่วมคิด ตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง เน้นการให้ประชาชนใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชนแก้ไขปัญหาพร้อมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์การและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

ยิวต์มัน วุฒิเมธีและคณะ (2549, หน้า 20) ได้ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง การที่สามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้นั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องยอมรับปรัชญาที่ว่า “มนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม และเป็น

ที่ยอมรับของผู้อื่น และพร้อมที่จะอุทิศเพื่อกิจกรรมของชุมชน” ขณะเดียวกันนั้นต้องยอมรับความจริงที่ว่า มนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาส และได้รับการชี้แนะอย่างถูกต้อง

ลาวัลย์ อรุณสิทธิ์ (2521, หน้า 42-43) ได้กล่าวว่า การให้คนงานมีส่วนร่วม และส่งเสริมให้มีการร่วมมือจากกลุ่มสามารถเรียนรู้พฤติกรรมและความรู้สึกทางด้านจิตวิทยาของคนได้มากทำให้รู้เท่าที่ของคณงานที่แสดงออกจากการเสนอความเห็น การวางแผนและการตัดสินใจ ทำให้รู้ว่าแต่ละคนมีความสามารถ มีความคิด

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527, หน้า 6-7) ได้ให้ความหมายและหลักการสำคัญเรื่องนโยบายการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา ว่าหมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริมชักนำและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งรูปส่วนบุคคล กลุ่มชน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัคร รูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร่วมกัน

อดิน ทรัพย์สิน (อ้างอิงใน ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, 2527, หน้า 320) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในความหมาย ที่ค่อนข้างแตกต่างจากบุคคลอื่นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหาเป็นผู้ทำทุกอย่าง ซึ่งไม่ใช่การกำหนดจากบุคคลภายนอกแล้วให้ประชาชนเข้ามาร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หากแต่ทุกอย่างประชาชนจะต้องคิดค้นขึ้นมาเอง

ความสำคัญของการมีส่วนร่วม

นรินทร์ชัย พัฒนาพงศา (2547) เหตุผลของความจำเป็นในการมีส่วนร่วมโดยทั่วไปมีดังนี้

1. ประชาชนอยู่ใกล้ขีดเหตุการณ์ รับทราบและเผชิญปัญหานั้นเอง เช่น การรณรงค์ลดปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด การใช้สิ่งเสพติด การทุจริตการเลือกตั้ง การคอร์รัปชัน เป็นต้น
2. เมื่อเข้าร่วมวิเคราะห์ปัญหาแล้ว ต่อก็คิดแก้ไขโดยมักพึ่งตนเอง
3. ทรัพยากรธรรมชาติมีอยู่จำกัด ทุกคนมีความหวังใจ จึงต้องเข้ามามีส่วนร่วมทำให้ประหยัดงบประมาณลงได้
4. เป็นหลักการบริหารบนพื้นฐานของความสุจริตและยุติธรรมภายใต้ระบอบประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมจากประชาชนเสมือนการให้ตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานนอกจากนี้การที่ชนกลุ่มต่าง ๆ มีส่วนร่วมโดยร่วมในการค้นหาปัญหาร่วมวางแผน ฯลฯ หมายถึงการได้ให้ความเป็นธรรมที่จะให้พวกเขา ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาอย่างทั่วถึงยิ่งขึ้น

5. ทำให้เกิดฉันทามติ ที่คนทั้งหลายทราบเหตุผลกันและกัน ก็มักจะเห็นพ้องที่จะเลือกทางที่ดีที่สุด

6. จำเป็นต้องมีตัวแทนหลายฝ่ายร่วมดูแลผลประโยชน์ของตน เพราะที่ผ่านมาผลประโยชน์จากการพัฒนามักตกเฉพาะคนบางกลุ่มเท่านั้น

7. เพื่อให้ชุมชนและกลุ่มต่าง ๆ สนับสนุนต่อผลการตัดสินใจนั้น ๆ หรือในบางกรณี ที่หน่วยงานของรัฐไม่อยู่ในสถานะที่จะบังคับใช้การตัดสินใจนั้น ๆ ได้ หรือต้องได้รับการสมัครใจสนับสนุนจากคนส่วนใหญ่ของชุมชน จึงจะสามารถดำเนินการได้มีฉะนั้นกลุ่มที่คัดค้านอาจทำให้โครงการล้มเลิกได้ จึงต้องให้ชุมชนสนับสนุนโครงการให้มาก โครงการจึงยั่งยืน

8. เมื่อตัดสินใจอย่างไรแล้วจะเกิดผลกระทบที่สำคัญต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคล จึงต้องรับทราบปัญหาและแนวทางแก้ไขให้รอบด้าน

9. ประชาชนอาจเป็นต้นเหตุของความล้มเหลวของโครงการได้ถ้าไม่ให้มีส่วนร่วม เพราะต้องเป็นผู้ปฏิบัติ เช่น รณรงค์ลดปริมาณขยะ งดสูบบุหรี่ หรือเลิกดื่มสุรา เป็นต้น

รูปแบบและขั้นตอนการมีส่วนร่วม

กล่าวได้ว่า ในแต่ละชุมชนนั้นมีความแตกต่างกัน ฉะนั้นรูปแบบและขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนก็ย่อมแตกต่างกันไปด้วย

กรณีศึกษา ชมดี (2524, หน้า 13) ได้สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมไว้ 10 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมประชุม
2. การมีส่วนร่วมออกเงิน
3. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
4. การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ
5. การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์
6. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน
7. การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค
8. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่ม
9. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงานหรือเป็นลูกจ้าง
10. การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์

เจมส์กดี ปิ่นทอง (2523, หน้า 272-273) ได้แบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้เป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาของชนบท
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินกิจกรรม

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

ประธาน สุวรรณมงคล (อ้างอิงใน ทวีทอง หงส์วิวัฒน์, 2527, หน้า 83) กล่าวว่าชุมชนควรมีขอบเขตของการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงาน
3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในผลประโยชน์
4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการประเมินผล

อดิน รพีพัฒน์ (อ้างอิงใน ทวีทอง หงส์วิวัฒน์, 2527, หน้า 320) ได้กำหนดช่วงจังหวะและแบ่งระยะการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ไว้ดังนี้

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา
3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
4. การประเมินผลกิจกรรมพัฒนา

ลักษณะของการมีส่วนร่วม

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2557, หน้า 188) ได้กำหนดรูปของการมีส่วนร่วม (Type of Participation) ว่าสามารถจำแนกออกได้ 3 ประการ ตามลักษณะของการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง โดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชน เช่น การรวมกลุ่มเยาวชนกลุ่มต่าง ๆ
2. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน เช่น กรรมการกลุ่มหรือชุมชน กรรมการหมู่บ้าน
3. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน เช่น สถาบัน หรือหน่วยงานที่เชิญชวน หรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อไรก็ได้ทุกเวลา บางกรณีก็ได้กำหนดลักษณะของการมีส่วนร่วมเป็นไปในลักษณะต่าง ๆ เช่น

- 3.1 การมีส่วนร่วมเกิดจากเบื้องบน หรือเบื้องล่าง
- 3.2 การจูงใจให้มีส่วนร่วมเกิดขึ้นโดยสมัครใจหรือบังคับ
- 3.3 แบบแผนองค์กร
- 3.4 ช่องทางที่มีส่วนร่วมเกิดขึ้น เช่น
 - 3.4.1 การมีส่วนร่วมโดยปัจเจกหรือผ่านกลุ่ม

- 3.4.2 การมีส่วนร่วมโดยตรงหรือโดยอ้อม
- 3.4.3 การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ
- 3.5. ระยะเวลาความต่อเนื่องของกิจกรรม
- 3.6. ขอบข่ายของกิจกรรมครอบคลุมขนาดไหน
- 3.7. อำนาจตัดสินใจในการมีส่วนร่วม

นโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ได้มีพระราชดำรัส ชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิต แก่พสกนิกรชาวไทย มาโดยตลอดเวลานานกว่า 30 ปี ในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ได้ทรงเน้นย้ำแนวทางแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ (สำนักนโยบายและแผน สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2560)

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือปฏิบัติตามหลัก ความพอประมาณ ความมีเหตุผล สร้างภูมิคุ้มกันที่ดี ด้วยการใช้ความรู้ ความชอบธรรมและคุณธรรม ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองบนความพอเพียง ตั้งแต่ปี 2549 กรมการพัฒนาชุมชนได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาขยายผลในกระบวนการทำงาน เป็นระยะ ดังนี้

ระยะแรก ปี 2549-2551 ดำเนินงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยเกณฑ์ประเมิน 6 ด้าน คือ

1. ด้านการลดรายจ่าย (ทำสวนครัว ปลูกดอกขาย)
2. ด้านการเพิ่มรายได้ (มีอาชีพสุจริต ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม)
3. ด้านการประหยัด (มีการออม มีกลุ่มออมทรัพย์ฯ)
4. ด้านการเรียนรู้ (สืบทอดภูมิปัญญา มีการเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง)
5. ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (ใช้วัตถุดิบในชุมชนประกอบอาชีพ ปลูกต้นไม้)
6. ด้านการเอื้ออารีต่อกัน (ช่วยเหลือคนจน รู้รัก สามัคคี)

ระยะต่อมา ตั้งแต่ปี 2552-ปัจจุบัน ได้ขยายผลการทำงานสู่ความยั่งยืนโดย พัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ให้เป็น หมู่บ้านต้นแบบ มีศักยภาพ 4 ด้าน 32 ตัวชี้วัด คือ

ด้านจิตใจและสังคม (สามัคคี มีข้อตกลงข้อมูลหมู่บ้าน มีกองทุน ยึดหลัก ประชาธิปไตย มีคุณธรรม/จริยธรรม ชุมชนปลอดภัยชุมชน) 7 ตัวชี้วัด

ด้านเศรษฐกิจ (จัดทำบัญชีครัวเรือน ลดรายจ่าย สร้างรายได้ รวมกลุ่มพัฒนาอาชีพ มีการออมมีกลุ่มในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน) 5 ตัวชี้วัด

ด้านการเรียนรู้ (มีและใช้ข้อมูลชุมชน ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างคุณค่า มีศูนย์เรียนรู้ ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับหมู่บ้าน สร้างเครือข่ายการพัฒนา) 7 ตัวชี้วัด

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ฯ มีกลุ่ม/องค์กร ด้านสิ่งแวดล้อม มีการใช้พลังงานทดแทนและการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม) 4 ตัวชี้วัด กรมการพัฒนาชุมชน ได้เลือกหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงที่ถูกจัดระดับ ด้วยเกณฑ์ชี้วัดของกระทรวงมหาดไทย 4 ด้าน 23 ตัวชี้วัด มาพัฒนาเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจ พอเพียงต้นแบบในแต่ละระดับ ด้วยกระบวนการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ตามขั้นตอนในแต่ละระดับ ดังนี้

ระดับ “**พออยู่ พอกิน**” ผ่านเกณฑ์ จำนวน 10-16 ตัวชี้วัด เป็นต้นแบบการใช้ชีวิต พึ่งตนเอง ทำกิน ทำใช้ในครัวเรือน เพื่อลดรายจ่ายเพิ่มรายได้และมีการออม ด้วยกิจกรรม ดังนี้

1. ส่งเสริมแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ครัวเรือนพัฒนา
2. ครัวเรือนพัฒนาจัดทำแผนชีวิต นำเข้าสู่เวทีการทบทวนแผนชุมชน
3. ครัวเรือนพัฒนาปฏิบัติกิจกรรมตามแผนชีวิต
4. เพิ่มพูนทักษะการดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ตามศักยภาพและความสนใจ
5. จัดเวทีสรุปผลการพัฒนาครอบครัว ในภาพรวม ส่งเสริมความเป็นครัวเรือนต้นแบบ จัดทำเป็นเอกสารองค์ความรู้ เพื่อเผยแพร่ขยายผล
6. ประเมินความสุขมวลรวมของชุมชน (GVH)

ระดับ “**อยู่ดี กินดี**” ผ่านเกณฑ์ จำนวน 17-22 ตัวชี้วัด เป็นต้นแบบในการบริหารจัดการพัฒนาในกลุ่ม เพื่อเพิ่มรายได้และขยายโอกาสให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นด้วย กิจกรรม ดังนี้

1. ส่งเสริมแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มต่าง ๆ
2. ปรับปรุง/ทบทวนแผนพัฒนากลุ่ม และบรรจุไว้ในแผนชุมชน
3. ปฏิบัติกิจกรรมตามแผนพัฒนากลุ่ม
4. เพิ่มพูนทักษะการบริหารจัดการกลุ่ม

5. จัดเวทีสรุปผลการดำเนินงานของกลุ่มในภาพรวม ส่งเสริมความเป็นครัวเรือนต้นแบบ จัดทำเป็นเอกสารองค์ความรู้ เพื่อเผยแพร่ขยายผล

6. ประเมินความสุขมวลรวมของชุมชน (GVH)

ระดับ “**มั่งมี ศรีสุข**” ต้องผ่านตัวชี้วัด ครบทั้ง 4 ด้าน 32 ตัวชี้วัด เป็นต้นแบบการบริหารการพัฒนาในแบบองค์การเครือข่าย เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยในหมู่บ้านด้วยกิจกรรม ดังนี้

1. ส่งเสริมแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มต่าง ๆ
2. ปรับปรุง/ทบทวนแผนพัฒนากลุ่มและบรรจุไว้ในแผนชุมชน
3. ปฏิบัติกิจกรรมตามแผนพัฒนากลุ่ม
4. เพิ่มพูนทักษะการบริหารจัดการกลุ่ม

5. จัดเวทีสรุปผลการดำเนินงานของกลุ่มในภาพรวม ส่งเสริมความเป็นกลุ่มต้นแบบ จัดทำเป็นเอกสารองค์ความรู้ เพื่อเผยแพร่ขยายผล

6. ประเมินความสุขมวลรวมของชุมชน (GVH)

การพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ จึงเป็นการนำหมู่บ้านที่มีความพร้อม มีผลการปฏิบัติ ในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชน เพื่อให้เป็นสถานที่เรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ สำหรับหมู่บ้านอื่น ๆ ที่ยังไม่ได้เริ่มต้นในการพัฒนาตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การจัดกิจกรรมในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบส่งผลในภาพรวม ดังนี้

1. พัฒนาส่งเสริม สนับสนุน บทบาทของผู้นำให้เป็นแกนนำหรือหัวเรียวหัวแรงหลัก ในการนำประชาชนในหมู่บ้านให้ลุกขึ้นทำกิจกรรมเพื่อจัดการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นหรืออาจจะเกิดขึ้นในอนาคต

2. ส่งเสริมสนับสนุนให้ครัวเรือนนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน จัดทำแผนชีวิต โดยมีครอบครัวพัฒนาเป็นต้นแบบขยายผลการปฏิบัติสู่ครัวเรือนข้างเคียง

3. ส่งเสริมให้ผู้นำจัดกระบวนการจัดทำแผนชุมชน สร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการคิด ตัดสินใจ กำหนดเป้าหมายการทำงานโดยคนในชุมชนเอง ผลักดันและสร้างความรับผิดชอบให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน ในการบริหารจัดการกิจกรรม ตามแผนการพัฒนา ซึ่งสามารถบูรณาการกิจกรรมต่าง ๆ จากทุกหน่วยงานโดยมีแผนชุมชนเป็นเครื่องกำกับการพัฒนา

4. เมื่อได้ดำเนินการมีประสบการณ์ มีความรู้ จึงจัดทำเป็นชุดความรู้มีหลักสูตร สำหรับการถ่ายทอดความรู้ จัดเป็นแหล่งเรียนรู้หรือศูนย์เรียนรู้เพื่อการขยายผลในหมู่บ้านต้นแบบต่อไป

5. ผลการจัดโครงการ กิจกรรมต่าง ๆ นอกจากจะจัดขึ้นเพื่อการป้องกัน แก้ปัญหา อนุรักษ์ เพิ่มมูลค่าให้กับชุมชนแล้ว ยังสามารถสร้างความรู้สึกที่ดี ความพึงพอใจ ความสุข ซึ่งสามารถวัดได้ด้วยการประเมินความ “อยู่เย็น เป็นสุข” หรือความสุขมวลรวมของหมู่บ้าน/ชุมชน (Gross Village Happiness:GVH)

6. การจัดโครงการ กิจกรรมต่าง ๆ สามารถสร้างภาวะผู้นำ ทักษะการจัดการสร้าง และพัฒนากลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

7. การทำงานในหมู่บ้านด้วยคน คณะเดียว/กลุ่มเดียว อาจเกิดข้อจำกัดในการปฏิบัติ เช่น ขาดทรัพยากร ความรู้ประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญยังไม่มาก ต้องอาศัยผู้ที่มีประสบการณ์ ความชำนาญหรือแม่กระทั่งการพึ่งพา แลกเปลี่ยนทรัพยากรจากภายนอก ซึ่งสามารถสร้างความสัมพันธ์เป็นเครือข่ายระหว่างกันทั้งกับหน่วยงาน องค์กร หมู่บ้านอื่น ๆ เป็นการยกระดับการทำงานที่กว้างออกไป และทำงานที่ยากและท้าทายเป็นประโยชน์มากยิ่งขึ้นได้ เพราะมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านต้นใต้

บ้านต้นใต้ หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านต้น อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา แยกตัวมาจากบ้านต้นกลางหมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 3 บรรพบุรุษอพยพมาจากจังหวัดลำปาง รวปี พ.ศ. 2400-2420 ต่อมาได้มีพระราชบัญญัติปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ได้มีการจัดตั้งเป็นหมู่บ้าน มีผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือ นายอินตา ริมจันทร์ ซึ่งต่อมาได้รับตำแหน่งกำนันตำบลบ้านต้น บ้านต้นใต้ หมู่ที่ 1 ได้แยกหมู่บ้านออกเป็นอีกหนึ่งหมู่บ้าน คือ บ้านต้นใต้ หมู่ที่ 7 (แผนชุมชนบ้านต้นใต้, 2562)

บ้านต้นใต้นั้น คำว่า “ใต้” หมายถึงหมู่บ้านตั้งอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านอื่น ๆ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บ้านใต้ ทั้งนี้หมู่บ้านมีลำห้วยไหลผ่านคือห้วยแม่ตุ่น ที่ไหลมาจากเทือกเขาผีปันน้ำ ที่อยู่ระหว่างอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง กับอำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ไหลลงมาผ่านหมู่บ้าน จึงมีการเรียกขานชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า “บ้านใต้น้ำล่อม” มีนายวิจิตร ไหมนา เป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน

ลักษณะที่ตั้งของหมู่บ้าน ทิศเหนือติดบ้านต้นใต้ หมู่ที่ 7 ทิศใต้ติดบ้านห้วยลึก หมู่ที่ 11 ทิศตะวันออกติดกับบ้านสันกว๊าน หมู่ที่ 8 และทิศตะวันตกติดบ้านต้นกลางมีระยะทางห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองพะเยาไปทางทิศตะวันตก ระยะทาง 15 กิโลเมตร

ข้อมูลประชากร ตามเกณฑ์ จปฐ.ปี 2562 มีครัวเรือน 112 ครัวเรือน ประชากร 275 คน แยกเป็นชาย จำนวน 125 คน เป็นหญิง 150 คน

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา รองลงมาคือรับราชการและค้าขาย หลังฤดูเกษตรกรรมมีการประกอบอาชีพเสริม คือการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และการจักสานผักตบชวา จักสานไม้ไผ่ โดยรวมแล้วในหมู่บ้านมีกลุ่มกิจกรรมอาชีพ จำนวน 18 กลุ่ม รายได้เฉลี่ยของประชากร ตามเกณฑ์ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน หรือ จปฐ. ปี 2562 จำนวน 69,644 บาท ต่อคนต่อปี

มีคณะกรรมการหมู่บ้าน ประกอบด้วย

1. นายวิจิตร	ใหม่เนา	ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน
2. นายเนน	เครือสาร	ตำแหน่งประธานประชาคมหมู่บ้าน
3. นางจันทร์เพชร	คำสุ	ตำแหน่งเหรัญญิก
4. นางสาวจිරนันท์	เครือสาร	ตำแหน่งเลขานุการ
5. นายนนธิวัฒน์	คำโล	ตำแหน่งผู้ทรงคุณวุฒิ
6. นายเมืองแก้ว	จรรยา	ตำแหน่ง หัวหน้าคุ้มปงสามัคคีสร้างสรรค์
7. นายสี	คูดี	ตำแหน่ง ผู้ทรงคุณวุฒิ
8. นางสนั่น	ปวงงาม	ตำแหน่งหัวหน้าคุ้ม
9. นางประไพศรี	เสธา	ตำแหน่ง หัวหน้าคุ้ม
10. นางเกษสุดา	หลอวงค์	ตำแหน่ง ส่งเสริมงานฝีมือ
11. นายปราโมทย์	สูงศักดิ์	ตำแหน่งส่งเสริมพัฒนา
12. นายสมเพชร	ข้าวทวี	ตำแหน่งประชาสัมพันธ์
13. นางสุจิตรา	เมืองคำ	ตำแหน่งส่งเสริมอาชีพ
14. นายธีรศักดิ์	เสธา	ตำแหน่งส่งเสริมพัฒนา
15. นางทองอวน	ชื่นจิตรา	ตำแหน่งส่งเสริมงานฝีมือ
16. นางโสภภาพร	เมียงเจียง	ตำแหน่ง ประธานกลุ่มฌาปนกิจ
17. นางปิยะนาฏ	ใหม่เนา	ตำแหน่งส่งเสริมด้านสุขภาพ
18. นายนवल	เสมอใจ	ตำแหน่ง ผู้ทรงคุณวุฒิ
19. นายดี	จักรเขี้ยว	ตำแหน่งผู้ทรงคุณวุฒิ
20. นายอุดม	พาข้าว	ตำแหน่งรักษาความสงบ
21. นายสิริพงศ์	หลอวงค์	ตำแหน่ง ส่งเสริมกิจการออมทรัพย์
22. นายสมชาติ	กันทะวงค์	ตำแหน่งหัวหน้า อปพร.

บ้านตุนไต้มีจุดเด่นสำคัญของชุมชน คือ

1. วัดตุนไต้ซึ่งมีธรรมมาสน์ ที่สวยงามในการทำลวดลายสวยงามของช่างสมัยโบราณ ควรค่าแก่การอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิม
2. แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้แก่ ครัวเรือนนายแน่น เครือสาร เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการเกษตรแบบครบวงจรซึ่งมีหน่วยงานต่าง ๆ ให้ความสนใจมาศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง
3. เชื้อนโบราณ เป็นเรือไม้โบราณที่อนุรักษ์ไว้สืบทอดของใช้ในสมัยโบราณ ที่หาดูได้ยาก ของนางสุจิตร์ เมืองคำ
4. เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ปี 2559 ระดับ “พออยู่ พอกิน” และหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เฉลิมพระเกียรติ เนื่องในโอกาสสมหามงคลพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ปี 2562
5. เป็นหมู่บ้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เชิงวัฒนธรรม
6. ตลาดวัฒนธรรม ลานวัฒนธรรมหน้าวัดตุนไต้ ทุกวันพฤหัสบดี
7. เป็นหมู่บ้านชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ที่มีจุดเช็คอิน มีโฮมสเตย์ไว้บริการนักท่องเที่ยว มีผลิตภัณฑ์ OTOP ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก และพืชผักปลอดสารพิษ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้รวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อประกอบการวิจัย ดังนี้

ปัทม ทัด บนขุนทด (2562) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน ตำบลอิสาน อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ มีส่วนร่วมในระดับมากเป็นอันดับแรก รองลงมาด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีส่วนร่วมในระดับมาก ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานมีส่วนร่วมในระดับมาก และด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล มีส่วนร่วมอยู่ระดับน้อย โดยมีข้อเสนอแนะคือ ควรกำหนดนโยบายด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล กระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนติดตามผลการดำเนินงานของการพัฒนาชุมชน และกำหนดนโยบายด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ในการพัฒนาชุมชนเพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสออกมามีส่วนร่วม

อภิชาติ พานสุวรรณ และอดิสร ภูสาระ (2562) ศึกษาบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนบ้านลาว อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทองพบว่า 1) ปัญหาและอุปสรรคต่อการแสดงบทบาทของผู้นำในการพัฒนาชุมชนบ้านลาว จังหวัดอ่างทอง ได้แก่ผู้นำชุมชนยังขาดความรู้ด้านการ

บริหารงาน ขาดทักษะในการทำงาน ขาดแคลนบุคลากรและขาดงบประมาณ ขาดการประสานงานทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ขาดความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ไม่มีเวลาในการร่วมทำกิจกรรมต่อเนื่องจากต้องประกอบอาชีพ ยังไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง 2) ประชาชนส่วนมากมีความคิดเห็นต่อบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนบ้านลาว อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง ทั้ง 7 ด้าน ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านส่งเสริมคุณภาพชีวิต ด้านการจัดระเบียบชุมชน ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ด้านเศรษฐกิจ ด้านการรักษา/อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการศึกษา ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง 2 ด้าน ละครดับมาก 5 ด้าน 3) แนวทางในการพัฒนาบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนบ้านลาว อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง ด้วยการพัฒนาตัวผู้นำก่อนให้มีความรู้ทักษะการทำงาน ความเข้าใจกฎระเบียบ ความรู้ชุมชน ความรู้เรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสามารถด้านการประสานงาน การจัดหาและบริหารงบประมาณ การสร้างความร่วมมือในชุมชน การนำนวัตกรรมมาสร้างอาชีพเพื่อให้เกิดรายได้กับคนในชุมชน

ศรีนวล แดงภู (2561) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ชุมชนบ้านร่องหมากน้อย ตำบลกลันตา อำเภอมือง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยภาพรวมการมีส่วนร่วมของประชาชนของชุมชนบ้านร่องหมากน้อย ตำบลกลันตา อำเภอมือง จังหวัดบุรีรัมย์พบว่า 1) ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก 2) ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนของชุมชนบ้านร่องหมากน้อย ตำบลกลันตา อำเภอมือง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย พบว่าการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์และด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผลค่าเฉลี่ยเท่ากัน รองลงมาในด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจหลักเศรษฐกิจพอเพียงกับการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านร่องหมาก ตำบลกลันตา อำเภอมือง จังหวัดบุรีรัมย์ มีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน

นิสรา ใจซื่อ (2557) การศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศาลาคักดี หมู่ที่ 1 ตำบลเวียงราง อำเภอสาวไห้ จังหวัดสระบุรี และบ้านโคก หมู่ที่ 7 ตำบลม่วงงาม อำเภอสาวไห้ จังหวัดสระบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงระดับความสำเร็จของการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาหมู่บ้านและศึกษาถึงแนวทางในการพัฒนา

หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของหมู่บ้านสาละตักดีและหมู่บ้านโคกมี 8 ปัจจัยเหมือนกัน ได้แก่ ปัจจัยด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านการมีส่วนร่วม ด้านผู้นำหมู่บ้านและด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ โดยภาพรวมทั้ง 8 ปัจจัย มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงให้มีความก้าวหน้า ต้องเกิดจากความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนฝ่ายจัดการคือผู้นำหมู่บ้านซึ่งจะมีผลผลักดันและสนับสนุนให้สมาชิกในหมู่บ้านดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และสมาชิกในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงก็ต้องมีส่วนร่วมทั้งในการศึกษาและค้นหาปัญหาของหมู่บ้าน การวิเคราะห์และจัดลำดับความสำคัญของปัญหาของหมู่บ้าน การวางแผนพัฒนาหมู่บ้าน การดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านและการติดตามประเมินผลงานพัฒนาหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นสมาชิกในหมู่บ้านจึงเป็นส่วนสำคัญอย่างมากที่จะผลักดันให้หมู่บ้านประสบความสำเร็จ และเป็นแรงสำคัญที่จะพัฒนาให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงที่ยั่งยืน

วิรัตน์ สัมสา และสุพัตรา จิตตเสถียร (2554) ศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนกับการจัดการกับความขัดแย้งในชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนนาบัว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก พบว่า 1) สภาพความขัดแย้งในชุมชน พบว่า ความขัดแย้งที่กลายเป็นข้อพิพาทและเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยในชุมชน โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากปัญหาด้านทรัพยากร ปัญหานี้มีส่วนตัว ปัญหาความผิดเกี่ยวกับการละเมิดทางเพศ ปัญหาการลักขโมย ปัญหาการทะเลาะวิวาท 2) กระบวนการแก้ไขปัญหความขัดแย้งในชุมชน พบว่า มีการรับแจ้งเหตุเมื่อเกิดกรณีความขัดแย้งขึ้นในชุมชน การนัดหมายเจรจาไกล่เกลี่ยศึกษาข้อมูลสาเหตุและผลกระทบที่เกิดจากความขัดแย้งหลักจากได้รับแจ้งเหตุแล้วการสร้างข้อตกลงในการเจรจาไกล่เกลี่ยก่อนการเปิดเวทีการเจรจาไกล่เกลี่ย ผู้นำการเจรจาจะแจ้งข้อตกลงร่วมกันในการเปิดการเจรจา จะมีผู้เข้าร่วมและหาข้อยุติของความขัดแย้ง การบันทึกข้อตกลง การอ่านการบันทึกและการพูดคุยเพื่อให้เกิดความสามัคคีสมานฉันท์ขอขมาหรือการเป็นพี่เป็นน้องเพื่อให้สังคมสงบ 3) บทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการความขัดแย้ง พบว่า มีความเป็นกลาง ไม่ยุ่งง บุคลิกท่าทางและการกระทำที่น่าเชื่อถือ ความสามารถในการใช้ภาษาและมีจิตวิทยาในการเจรจาไกล่เกลี่ยเป็นอย่างดี มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องกฎหมาย สังคม จารีต ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนเป็นอย่างดี ยึดมั่นในหลักประชาธิปไตย การมีคุณธรรม ประสพการณ์ในการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

มีวิจารณ์ญาณใช้เหตุผลในการตัดสินใจ มีความมุ่งมั่นให้การเจรจาไกล่เกลี่ยประสบผลสำเร็จ ผลจากการศึกษาสะท้อนให้เห็นถึงวิธีการคิดและวิธีการปฏิบัติของคนในชุมชนในการจัดการ แก้ไขปัญหาความขัดแย้งได้เป็นอย่างดีโดยเน้นความสมานฉันท์และความสงบสุขให้เกิดขึ้น ในชุมชน ข้อค้นพบที่สำคัญ สะท้อนให้เห็นวิถีและวิธีการปฏิบัติของคนในชุมชนทั้งในอดีตและ ปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

ปริญา สิงห์เรือง (2551) เป็นการศึกษาวิจัยโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา กิจกรรมการพัฒนาที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านดอนหมู พร้อมกับศึกษาการเข้ามามีส่วนร่วมของ ชุมชนในการดำเนินกิจกรรม และศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อเสริมสร้าง ศักยภาพของชุมชนเข้มแข็ง เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการจัดเก็บข้อมูลและ การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสนทนากลุ่มย่อย การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ผลการศึกษาวิจัยพบว่า กระบวนการสร้าง ชุมชนเข้มแข็งของบ้านดอนหมู เกิดจากการที่ชุมชนได้เริ่มคิดค้นกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา ที่ประสบอยู่โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน อาศัยขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบเครือญาติ ที่แน่นแฟ้น การนับถือผู้อาวุโสและภาวะผู้นำ เป็นตัวขับเคลื่อนทำให้เกิดกิจกรรม และสามารถ ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างประสบความสำเร็จ ซึ่งวัดได้จากคุณภาพของคนในชุมชน ที่สามารถค้นหาสาเหตุของปัญหา หาทางแก้ไข และดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ในการแก้ไข ปัญหา กิจกรรมที่เกิดขึ้นมีคุณภาพ ปริมาณและความต่อเนื่องในการบริหารจัดการที่มีคุณภาพ มีพัฒนาการของกิจกรรมให้เชื่อมโยงกันเป็นระบบ สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการพึ่งพา อาศัยซึ่งกันและกัน เป็นที่ยอมรับจากบุคคลภายนอก นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในที่สุด ซึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งคือ วัฒนธรรมชุมชน ระบบเครือญาติ ผู้นำชุมชน และ ทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถจัดการได้อย่างสมบูรณ์ แต่ชาวบ้านดอนหมูก็ไม่ได้ปฏิเสธ ความช่วยเหลือจากภายนอก นโยบายรัฐและการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐและ องค์การพัฒนาเอกชนจะเป็นตัวหนุนเสริมให้เกิดความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น โดยเวทีและ กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

สุวรรณ มาลี (2551) ศึกษาเรื่องการบริหารงานของกำนันและผู้ใหญ่บ้านตาม บทบาทหน้าที่ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคาม พบว่า 1) การปฏิบัติงานของกำนันและผู้ใหญ่บ้านตามบทบาทหน้าที่ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคาม โดยรวมอยู่ในระดับปาน กลางจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า การปฏิบัติงานอยู่ในระดับ มาก 1 ด้าน คือ ด้านปกครองและ รักษาความสงบเรียบร้อย การปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง 2 ด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ย จากมากไปน้อย คือ ด้านหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับความอาญา และด้านอำนาจ

หน้าที่อื่น ๆ 2) ผลการปฏิบัติงานของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน เมื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคาม ที่มีตำแหน่ง ระดับการศึกษา และระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งที่แตกต่างกัน พบว่า กำนันและผู้ใหญ่บ้านที่มีตำแหน่งระดับการศึกษาและระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งแตกต่างกัน มีการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ไม่แตกต่างกัน

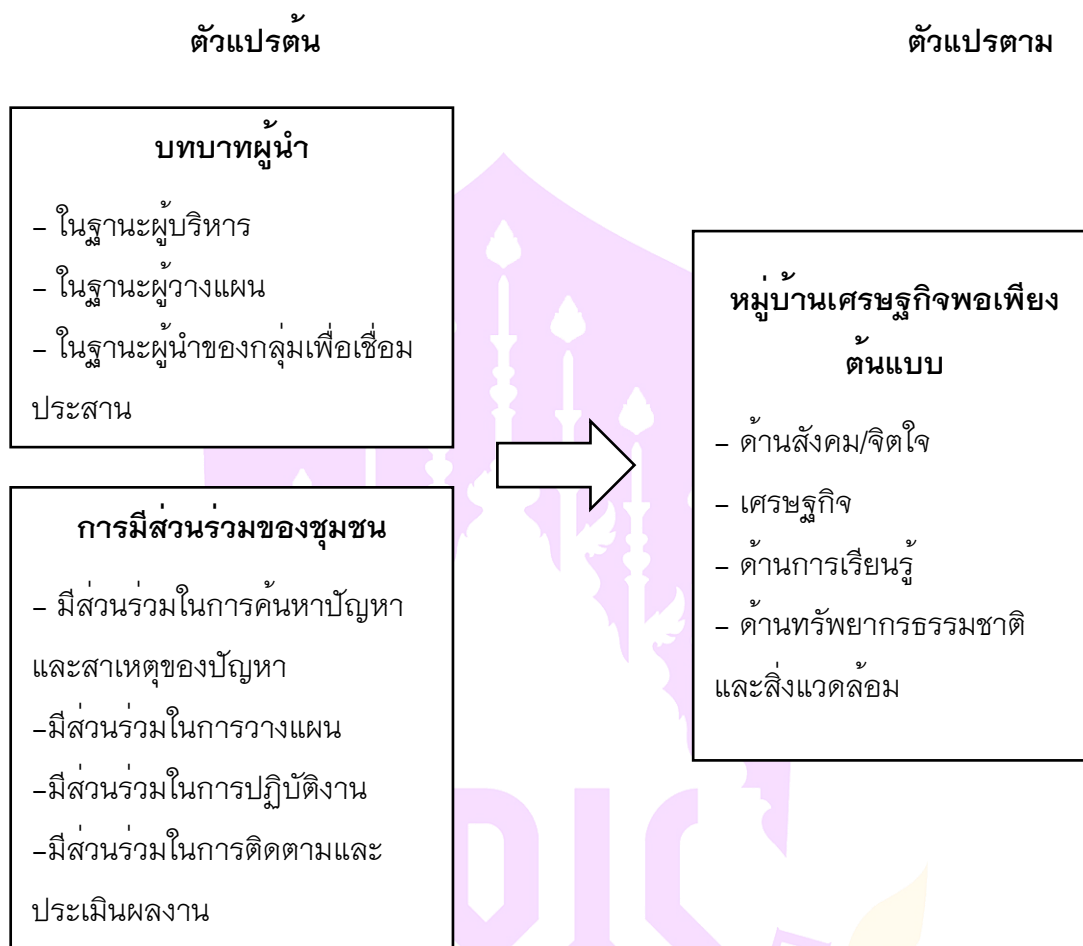
ดารี คาภาตัน (2550) ศึกษาบทบาทของกำนันผู้ใหญ่บ้านกับการปกครองท้องถิ่นศึกษาอำเภอโนนสูง จังหวัดอุดรธานี พบว่า 1) บทบาทของกำนันผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบันจะได้ปฏิบัติหน้าที่ด้านการใช้อำนาจปกครองราชการและรักษาความสงบเรียบร้อยมากที่สุด 2) ปัญหาอุปสรรคของกำนันผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบัน คือ ปัญหาทางด้านกฎหมายและด้านงบประมาณ 3) บทบาทของกำนันผู้ใหญ่บ้านในอนาคตจะปฏิบัติหน้าที่ด้านการใช้อำนาจปกครองราชการและรักษาความสงบเรียบร้อย และในอนาคตหากองค์การบริหารส่วนตำบลยกฐานะเป็นเทศบาลแล้วกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในเทศบาลแห่งนั้นจะต้องถูกยกเลิกไปในที่สุด

นายณ พงศ์ นันทราทิพย์ (2550) ศึกษาการบทบาทของผู้นำท้องถิ่นในการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจของหมู่บ้านถวาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของผู้นำในท้องถิ่นปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาและเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งทางเศรษฐกิจ และเพื่อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เป็นอุปสรรคในการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้านถวาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่พบว่า ประกอบได้ด้วย 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทการเป็นผู้นำโดยที่มีความรู้ความเข้าใจว่าผู้นำชุมชนต้องส่งเสริม อนุรักษ์ และเผยแพร่ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของชุมชนเมื่อผู้นำมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจชุมชน และต้องร่วมมือกับหน่วยงานราชการในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนตามลำดับ 2) ด้านบทบาทของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาเศรษฐกิจกล่าวคือผู้นำมีบทบาทเป็นแบบอย่างที่ดีของชาวบ้านในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน และร่วมมือและประสานงานกับหน่วยงานราชการในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของชุมชน ให้มีความรู้ความเข้าใจ และถ่ายทอดแนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจชุมชนและมีความสามารถบริหารจัดการเศรษฐกิจของชุมชน และพัฒนาขีดความสามารถของท้องถิ่น และพัฒนาระบบตลาดด้วยวิธีการสร้างเครือข่ายผู้ผลิต เชื่อมโยงผู้ผลิตกับตลาดปลายทาง 3) ด้านการปฏิบัติงานของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาเศรษฐกิจพบว่า มีการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนบ้านถวายมีส่วนร่วมในการพัฒนากลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในชุมชนบ้านถวาย ได้ให้ความรู้ในการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ รายได้ให้แก่ประชาชนในหมู่บ้านถวาย

และสร้างความเข้าใจและถ่ายทอดแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน และให้ประชาชนเห็นคุณค่า ร่วมอนุรักษ์ เผยแพร่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

มิ่งขวัญ แสงสุวรรณ (2545) การศึกษาวิจัย กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของ ชุมชนบ้านโป่ง ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วยบริบทของชุมชนและ องค์กรในชุมชน ที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง พบว่า ชุมชนบ้านโป่งเป็นชุมชนที่มีประวัติความเป็นมาที่น่าภาคภูมิใจมีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญคือ ป่าอนุรักษ์สันทรายและอ่างเก็บน้ำห้วย ใจ ผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ เสียสละมีวิสัยทัศน์กว้างไกล คนในชุมชนมีความสัมพันธ์ ในระบบเครือญาติ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกัน เป็นคนมีคุณภาพ มีคุณธรรม มีจริยธรรม มีวัดคอยแทนพระมหาลวงเป็นศูนย์รวมจิตใจ มีโครงการที่สำคัญต่อชุมชน คือ โครงการพัฒนาบ้านโป่งอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์และพัฒนา ทรัพยากรป่าไม้ห้วยแม่ใจและสนับสนุนอาชีพเกษตรและอาชีพอื่นให้แก่ราษฎร องค์กรในชุมชน ที่สำคัญคือ กลุ่มผู้ปลูกไม้ดอก กลุ่มฌาปนกิจและชมรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศและอีกหลายกลุ่ม ที่เกิดขึ้นจากการที่คนในชุมชนค้นพบปัญหาจึงรวมกลุ่มกันวิเคราะห์หาทางเลือกในการแก้ไข ปัญหาโดยใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ และนำมาใช้อย่างชาญฉลาดทำให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ ร่วมกัน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษา บทบาทผู้นำกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา บ้านตุนใต้ ตำบลบ้านตุน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยบทบาทผู้นำกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาบ้านต้นไต้ หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านต้น อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง และศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กำหนดเป็นกรอบคิดการวิจัย และได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยใช้วิธีเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย ตัวแทนผู้นำชุมชนที่เป็นแกนนำสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน ตัวแทนกลุ่มองค์กรชุมชนที่สามารถให้ข้อมูลได้ครอบคลุมทุกกลุ่มองค์กรในหมู่บ้าน ตัวแทนประชาชนในหมู่บ้านที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน และตัวแทนหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ที่สามารถให้ข้อมูลได้ครบถ้วนและครอบคลุมทุกประเด็นคำถาม จำนวน 15 คน ประกอบด้วย

1. ผู้นำชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการบริหารจัดการชุมชน จำนวน 6 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการคือ ผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) หัวหน้าคุ้มบ้าน คณะกรรมการกองทุนเครดิตชุมชน และผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการคือ พระสงฆ์และปราชญ์ชาวบ้าน
2. ตัวแทนผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านต้นไต้ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและได้รับผล จากการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 6 คน
3. หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมในหมู่บ้าน จำนวน 3 คน ประกอบด้วย นักวิชาการพัฒนาชุมชน นักวิชาการเกษตร และตัวแทนหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านต้น

ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เป็นข้อมูลที่เป็นบุคคล ที่ผู้วิจัยได้จัดเก็บข้อมูลโดยตรงจากประชากรกลุ่มเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้
2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสาร สิ่งตีพิมพ์และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำการศึกษา โดยมีแหล่งข้อมูลที่สำคัญคือ โครงการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ บ้านต้นไต้ หมู่ 1 ตำบลบ้านต๋อน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ละเอียดครอบคลุมตอบคำถามตรงวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้อย่างชัดเจน โดยได้ใช้เทคนิควิธีการในหลายรูปแบบ ดังนี้

1. การสำรวจพื้นที่วิจัย (Survey) ผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพพื้นที่ในเขต บ้านต้นไต้ หมู่ 1 ตำบลบ้านต๋อน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
 2. การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Analysis) โดยการศึกษาจากเอกสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนต้นแบบตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และเอกสารโครงการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ บ้านต้นไต้ หมู่ 1 ตำบลบ้านต๋อน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
 3. แบบสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง (Structure In-depth Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อที่จะศึกษาไว้ล่วงหน้า
 4. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยใช้โอกาสที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วมในการประชุมหมู่บ้านหรือในการจัดกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ของคณะกรรมการหมู่บ้าน การจัดกิจกรรมที่ผู้วิจัยได้ร่วมเป็นวิทยากรกระบวนการในเวทีชุมชน และการร่วมนำคณะผู้นำชุมชนจากหมู่บ้านต่าง ๆ เข้าไปศึกษาดูงานกิจกรรมการพัฒนาชุมชน จุดเรียนรู้ต่าง ๆ ในชุมชนบ้านต้นไต้
 5. เครื่องมือที่ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูล
- เนื่องจากวิจัยในครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แนวคำถาม และเครื่องมือที่จำเป็นที่จะช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามมีดังนี้

5.1 สมุดบันทึก (Fieldnote)

5.2 เทปบันทึกเสียง ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant Interview) และเก็บข้อมูลอื่น ๆ เพิ่มเติม ซึ่งการใช้เทปอัดเสียงเพื่อช่วยให้เก็บข้อมูลได้ละเอียดยิ่งขึ้น

5.3 กล้องบันทึกภาพใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อความสมบูรณ์ในการวิจัย

5.4 กล้องถ่ายวิดีโอใช้ในการบันทึกภาพระหว่างการสัมภาษณ์เพื่อดูลักษณะของผู้ให้ข้อมูล

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1. ศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวบรวมข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงจัดทำหมวดหมู่ แล้วสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์
2. นำแบบสัมภาษณ์ปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาแล้วปรับปรุงแก้ไข
3. นำแบบสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความครอบคลุมเนื้อหา ความชัดเจน และความเหมาะสมทางภาษาของข้อความ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
4. ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์อีกครั้ง แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษา
5. นำเครื่องมือไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อวิจัยต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง มีข้อมูลหลายส่วนที่ต้องการรวบรวมข้อมูลมาประกอบกันให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูล เป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การสำรวจและศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เพื่อกำหนดพื้นที่ในการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยเข้าไปพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับบุคคลที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ศึกษาวิจัย

ระยะที่ 2 เก็บข้อมูลในประเด็นที่จะศึกษา โดยกำหนดประเด็นไว้ล่วงหน้าล่วงหน้า การออกแบบสัมภาษณ์ โดยการสำรวจพื้นที่ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เป็นต้น

ระยะที่ 3 ระยะตรวจสอบข้อมูล และนำข้อมูลที่ได้มาปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษา งานวิจัย เพื่อรับฟังคำแนะนำและหาแนวทางให้ได้ข้อมูลตรงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อที่จะบรรยาย และอธิบายประกอบข้อเท็จจริงต่าง ๆ พร้อมกับสิ่งที่ต้องการศึกษาโดยมอง ในบริบทขององค์รวม (Holistic) มีการอ้างอิงเปรียบเทียบข้อมูลในเอกสารงานวิจัยที่ผู้อื่นได้ ศึกษาไว้ กับข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากงานภาคสนาม เพื่อให้งานวิจัยมีความถูกต้องสมบูรณ์ มากยิ่งขึ้นการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการวิจัย และผู้วิจัย ดำเนินการโดยนำข้อมูลจากผลการศึกษามาวิเคราะห์ แล้วนำผลการวิเคราะห์มาเขียนเรียบ เรียงโดยการบรรยายสรุป เพื่อแสวงหาองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาบทบาทผู้นำกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา บ้านต้นไต้ ตำบลบ้านต้น อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยเข้าไปศึกษาชุมชนด้วยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญหลาย ๆ ส่วน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตัวแทนชุมชนและเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนชุมชนให้ได้มาซึ่งข้อมูลการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงตามบทบาทของผู้นำชุมชนทั้ง 4 ฐานะ และการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ซึ่งผู้วิจัยขอสรุปผลการวิจัยตามลำดับผลการวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งเป็น 3 ส่วน ดังนี้

บทบาทผู้นำในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง
การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง
การบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ

บทบาทผู้นำในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

1. บทบาทผู้นำในฐานะผู้บริหาร

ในฐานะของผู้บริหารงานชุมชน ผู้นำจะต้องเป็นผู้ประสานงาน วางแผนกำหนดนโยบาย คอยดูแลความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม เป็นผู้ไกลเกลี่ยปัญหาเมื่อเกิดภาวะที่มีการขัดแย้งภายในกลุ่ม เป็นบุคคลตัวอย่างและเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มที่จะนำพากลุ่มให้ดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ ทั้งนี้จากการลงไปสำรวจพื้นที่ในชุมชนบ้านต้นไต้ ตำบลบ้านต้น อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา โดยที่ผู้วิจัยได้ ค้นพบประเด็นในการบริหารงานของผู้นำชุมชน ดังนี้

1.1 จากการศึกษาเอกสารโครงการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านต้นไต้ (คณะกรรมการหมู่บ้านต้นไต้, 2562) ในด้านการกระจายอำนาจการบริหารงานชุมชนจากลักษณะพื้นที่ของชุมชนบ้านต้นไต้ เป็นชุมชนชนบทโดยทั่วไปที่มีอาณาบริเวณพื้นที่ชุมชนค่อนข้างกว้าง ที่พื้นที่ล้อมรอบด้วยทุ่งนา มีทางสัญจรสะดวกสบายสามารถเดินทางไปในเมืองได้หลายเส้นทาง นอกจากการบริหารจัดการหมู่บ้านด้วยคณะกรรมการหมู่บ้านแล้วชุมชนมีการกระจายอำนาจการบริหารงานด้วยการแบ่งคุ้มบ้านเป็น 7 คุ้ม โดยมีอาสาสมัคร

สาธารณสุขหมู่บ้านเป็นผู้ได้รับการแต่งตั้งจากชุมชนให้ทำหน้าที่เป็นประธานคุ้มเพื่อดูแลด้านสาธารณสุขของสมาชิกครัวเรือนภายในคุ้ม อีกทั้งเป็นการแบ่งหน้าที่การเฝ้าระวัง สอดส่องดูแล เวยยามด้านความปลอดภัยในชีวิต ทรัพย์สินภายในคุ้ม อีกทั้งผู้นำชุมชนได้ใช้แนวคิดการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ด้วยการส่งเสริมให้แต่ละกลุ่มกิจกรรมชุมชนมีการคัดเลือกคณะกรรมการกลุ่มด้วยการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่หลากหลาย ในการคัดเลือกประธานกลุ่มต่าง ๆ สามารถดำรงตำแหน่งได้เพียง 1 กลุ่มเท่านั้น ด้วยการกำหนดกฎข้อบังคับของกลุ่มและของหมู่บ้านเพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติร่วมกัน

1.2 การขับเคลื่อนด้วยกระบวนการกลุ่มในการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงบ้านต้นไต้ (เอกสารการดำเนินงานหมู่บ้านเพียงต้นแบบบ้านต้นไต้, 2562) เป็นการพัฒนากลไกการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้การพึ่งตนเอง ตั้งแต่ระดับบุคคล ครัวเรือน จนถึงการรวมกลุ่มชุมชน ในการขับเคลื่อนกลุ่มชุมชนบ้านต้นไต้ ผู้นำชุมชนใช้กระบวนการส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มชุมชน โดยคำนึงถึงปัจจัยด้านทุนชุมชนทั้งที่เป็นตัวเงิน และทุนที่ไม่ใช่ตัวเงินเป็นตัวขับเคลื่อนด้วยการค้นหาศักยภาพ ความต้องการ และการร่วมกันกำหนดทิศทางการพัฒนาใช้กระบวนการคิด และวางแผนร่วมกันผ่านเวทีประชาคม ซึ่งจะเป็นความต้องการ และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และทำให้กลุ่มเกิดขึ้นคงอยู่อย่างยั่งยืน เช่น กลุ่มศูนย์ 3 วัย เป็นกลุ่มชุมชนที่เกิดจากการที่แนวโน้มของชุมชนที่มีวัยผู้สูงอายุเพิ่มจำนวนมากขึ้นและจะกลายเป็นสังคมสูงวัยที่ถูกปล่อยให้อยู่บ้านเพียงลำพัง จนเกิดความเครียดและปัญหาด้านสุขภาพ จึงเกิดเป็นโครงการพัฒนาผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ โดยผ่านกิจกรรมศูนย์ 3 วัย เช่น การตรวจวัดความดัน เบาหวาน การรักษาสุขภาพอนามัยผู้สูงวัย การส่งเสริมการออกกำลังกาย การทำอาชีพประดิษฐ์ดอกไม้ตุ๊กตาสานนา และการทำกิจกรรมจิตอาสาโดยมีเครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน ร่วมกับผู้นำชุมชนและผู้นำสงฆ์วัดต้นไต้ จนทำให้มีผู้ร่วมกิจกรรมศูนย์ 3 วัยเพิ่มสมาชิกมากขึ้นเรื่อย ๆ ผู้สูงอายุมีความสุขในการใช้ชีวิตมากขึ้น

1.3 การสร้างเครือข่ายการทำงาน ในการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนที่จะส่งผลต่อความสำเร็จของชุมชน ผู้วิจัยพบว่า กิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินการในชุมชน เกิดจากผู้นำชุมชนบ้านต้นไต้ได้ประสานเชื่อมโยงการทำงานกับหน่วยงาน กลุ่มองค์กรต่าง ๆ ทั้งภายในและนอกชุมชน ทั้งองค์ความรู้ ทรัพยากร และงบประมาณสนับสนุนให้ชุมชนได้มีต้นทุนในการขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชนได้ ด้วยการใช้แผนชุมชนบ้านต้นไต้ที่ชุมชนร่วมกันคิด กำหนด และวางแผนเป็นกิจกรรมโครงการเป็นตัวกำหนดอนาคตของชุมชนและเชื่อมโยงสู่การขอรับการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน ทั้งนี้ ในบทบาทผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ทำให้ผู้วิจัยพบว่าผู้นำที่สำคัญอย่างพระจระพงษ์วรลาโภ ถือเป็นเครือข่ายการพัฒนาภายในชุมชน ที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมใน

การขับเคลื่อนในการพัฒนาชุมชนโดยใช้หลักการ “บวร : บ้าน วัด โรงเรียน” มาใช้ในการบริหารชุมชนให้ชุมชนพัฒนาไปพร้อม ๆ กันได้ ซึ่งโดยที่ทั้งสามสถาบันนี้ก็ถือเป็นสถาบันหลักที่มีบทบาทใกล้ชิดต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ด้วยการไปขับเคลื่อนพร้อมกันกับดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ไปพร้อม ๆ กัน พระจิริระพงษ์ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า “นอกจากการให้คำปรึกษาแก่ผู้นำชุมชนแล้ว ตัวท่านเองยังได้สอดแทรกหลักของการพัฒนาผ่านการแสดงธรรมเทศนา และสอบถามความต้องการของชาวบ้านผ่านการถามตอบ(ปุจฉา-วิสัชนา) จึงไม่ยากเกินกว่าที่จะนำข้อมูลที่ได้จากความต้องการของชาวบ้านมาร่วมพิจารณากับผู้นำอื่น ๆ เพื่อสามารถแก้ไขปัญหาให้ชาวบ้านอย่างทันที่”

ในส่วนเครือข่ายการพัฒนาภายนอกชุมชนที่เห็นได้เด่นชัด คือ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านต๋อน ถือเป็นองค์กรหลักสำคัญที่ชุมชนเห็นว่าเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีความใกล้ชิดและสนับสนุนการดำเนินงานชุมชน ด้านนายปราโมทย์ ศักดิ์สูง สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านต๋อน เล่าว่าผู้บริหารขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านต๋อน ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาในทุกพื้นที่ในเขตความรับผิดชอบ โดยมีงบประมาณสนับสนุน การที่ชุมชนบ้านต๋อนได้ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านต๋อน เพื่อนำมาพัฒนาหมู่บ้านนั้น เป็นเพราะผู้นำได้ให้ความใส่ใจที่จะประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบลเสมอ เมื่อเสนองบประมาณใด ๆ แล้ว มีการติดตามความคืบหน้าอย่างต่อเนื่องทำให้หน่วยงานเห็นว่าชุมชนให้ความสำคัญกับโครงการต่าง ๆ ที่จะเป็นการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น จึงให้ความสนับสนุนด้วยดีตลอดมา

2. บทบาทผู้นำในฐานะผู้วางแผน

การให้ความสำคัญกับการใช้ข้อมูลและแผนชุมชน เป็นเครื่องมือในการทำงานนางปิยะนาฏ ไหม่นา ประธานอาสาสมัครประจำหมู่บ้านหรือ อสม.เล่าให้ฟังว่า หมู่บ้านต๋อนได้เคยได้รับรางวัลการสำรวจข้อมูล จปฐ. ดีเด่นระดับจังหวัดและมีการใช้ฐานข้อมูล ตัวชี้วัดที่ไม่ผ่านเกณฑ์มาวิเคราะห์และวางแผนการพัฒนาชุมชนในแต่ละด้าน จนหมู่บ้านเคยได้รับการคัดเลือกเป็นหมู่บ้านที่จัดทำแผนชุมชนดีเด่นระดับจังหวัดอีกด้วย ซึ่งในการจัดทำแผนชุมชนหรือการปรับแผนชุมชน จะเริ่มต้นจากผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้านจะมอบหมายให้กรรมการแต่ละกลุ่ม องค์กรในชุมชน ได้มีการพูดคุยกันนำข้อมูล สถานการณ์ปัญหา ความต้องการ นำเสนอที่ประชุม พร้อม ๆ กับคณะกรรมการหมู่บ้านจะต้องจัดเวทีแลกเปลี่ยนวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา วิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในแต่ละด้าน

การวิเคราะห์ศักยภาพชุมชน เป็นประเด็นที่ผู้นำให้ความสำคัญ กับทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ทุนด้านประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึง กิจกรรมด้านประเพณีต่าง ๆ ที่ชุมชน

ต้องสืบทอดเพื่อไม่ให้สูญหาย เช่น ประเพณีสลาภพัตร ประเพณีหล่อเทียน ประเพณีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ การทำเกษตรแบบดั้งเดิมด้วยการใช้ควายไถนา การส่งเสริมดนตรีพื้นบ้าน การตีกลองสะบัดชัย การทำบายศรีสู่ขวัญ การทำโคมตุง ซึ่งเป็นต้นทุนหนึ่งที่ทำให้ชุมชนมีการพัฒนาที่ยั่งยืน

การใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือในการกำหนดอนาคตของชุมชน นายปราโมทย์ สูงศักดิ์ ผู้นำชุมชนและเป็นสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล เล่าว่าคณะกรรมการหมู่บ้านจะกำหนดให้มีปรับแผนชุมชน โดยการนำข้อมูลต่าง ๆ มาวิเคราะห์กำหนดเป็นแนวทางแผนงาน/โครงการในแต่ละด้านในการขับเคลื่อนชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน จนหมู่บ้านเคยได้รับแผนชุมชนดีเด่นระดับจังหวัด

ในการวางแผนการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จนทำให้หมู่บ้านมีจุดดูงานด้านเศรษฐกิจพอเพียง ผู้นำชุมชนจะให้ความสำคัญผู้นำธรรมชาติ เช่น ปราชญ์ ผู้รู้ต่าง ๆ ด้านอาชีพ โดยมีบ้านของปราชญ์ต่าง ๆ เป็นจุดเรียนรู้ ซึ่งพอแน่น เครือสาร เป็นปราชญ์ด้านการเลี้ยงไก่ กบ ปลา การทำปุ๋ยหมัก, พอสนั่น ปวงงาม ปราชญ์ด้านปลูกผักสวนครัว, พอเบ็งเสธา ปราชญ์ด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น ซึ่งการมีกลุ่มคนเหล่านี้เป็นจุดเริ่มต้น ที่ผู้นำชุมชนใช้ในการวางแผนการพัฒนาให้เป็นจุดเรียนรู้ โดยจะต้องพัฒนาตัวผู้ถ่ายทอดก็คือปราชญ์ให้สามารถถ่ายทอดได้ การจัดบริเวณบ้านและกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะดำเนินการถ่ายทอดการจัดทำเอกสาร สื่อวีดิทัศน์เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ยังได้วางแผนเพื่อกำหนดรูปแบบการขับเคลื่อนกิจกรรมให้เป็นรูปธรรมโดยการกำหนดให้มีครัวเรือนต้นแบบในขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีบ้านของปราชญ์เป็นจุดเรียนรู้ ผู้นำชุมชนบ้านต้นใต้ ได้วางแผนและสนับสนุนโดยเริ่มจากนักเรียนผู้สูงอายุจัดทำบัญชีครัวเรือน โดยให้ตัวแทนของครอบครัวให้นำบัญชีครัวเรือนมาให้กรรมการหมู่บ้านได้ตรวจสอบ จากการทำบัญชีครัวเรือนส่งผลให้คนในครอบครัวเกิดความตระหนักในการใช้จ่ายในครอบครัว แต่ละครอบครัวหันมาให้ความสนใจการปลูกผักสวนครัวเพื่อลดรายจ่าย การเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมทำอาชีพเสริมเพื่อหารายได้ช่วยเหลือคนในครอบครัว

การใช้วิกฤตให้เป็นโอกาส ในสถานการณ์ที่สังคมมีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น ผู้นำชุมชนได้วางแผนร่วมกันและดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนศูนย์สามวัย โดยเน้นที่กิจกรรมผู้สูงอายุ เนื่องจากในหมู่บ้านมีผู้สูงอายุถึง 80 คน โดยมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ พระจิริระพงษ์ วรลาโภ ภิกขุ กล่าวว่า บ้านต้นใต้ใช้พลังผู้สูงอายุในการพัฒนาหมู่บ้าน เช่น การปรับภูมิทัศน์จะกำหนดให้มีการพัฒนาบริเวณ สถานที่สาธารณะต่าง ๆ เป็นประจำทุกเดือน เดือนละ 1-2 ครั้ง โดยผู้นำจะกำหนดวัน ที่จะทำการพัฒนาหมู่บ้านให้ตรงกับวันพระ เพราะในวันพระจะมีผู้นำ

อาหารไปถวายพระสงฆ์จำนวนมากจนพระฉันไม่หมด จะได้นำอาหารที่เหลือมาให้กับชาวบ้านที่มาช่วยกันทำงาน เป็นการลดค่าใช้จ่ายของหมู่บ้านอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ นักเรียนศูนย์สามวัยยังได้จัดทำสวนสมุนไพร ผักพื้นบ้าน และช่วยกันดูแลรดน้ำ เมื่อพืชผักโตเต็มที่ทุกคนก็สามารถเก็บไปเป็นอาหารได้ ทำให้ลดค่าใช้จ่ายในครอบครัว และในแต่ละปีหมู่บ้านก็จะจัดกิจกรรมกีฬาพื้นบ้านศูนย์สามวัย เพื่อสร้างความรัก ความสามัคคีในชุมชน โดยไม่ใช้งบประมาณของทางราชการ แต่ผู้นำจะขอรับบริจาคจากบุคคลที่มีฐานะทางการเงินดี ให้การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์และของรางวัลในการจัดกิจกรรมและได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีทุกปี

การเสริมสร้างความรัก ความสามัคคีในชุมชน การสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน กิจกรรมหนึ่งที่ผู้นำได้คิดและวางแผนเชิงกลยุทธ์บาย คือ การจัดตั้งธนาคารความดีขึ้น โดยที่ผู้นำได้ไปศึกษาเรียนรู้มาจากบ้านต้ำพระแล ตำบลบ้านต้ำ อำเภอเมืองพะเยา แล้วมาปรับใช้ในชุมชน โดยกำหนดเป็นกิจกรรมต่าง ๆ ให้ชาวบ้านได้ปฏิบัติ หากใครทำความดีเรื่องอะไรก็จะให้เป็นคะแนนโดยมีสมุดบันทึกความดีของแต่ละครอบครัว แต่ละเดือนให้นำสมุดมาให้ผู้นำตรวจเพื่อให้คะแนน พอถึงสิ้นปีก็มีรางวัลให้ผู้ที่ทำดี ใครได้คะแนนมากก็ได้รางวัลใหญ่เรียงตามลำดับ ซึ่งกิจกรรมทำความดีแต่ละเรื่องมีคะแนนแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความยากง่าย เช่น ครอบครัวร่วมบริจาคโลหิต ให้ 100 คะแนน ครอบครัวใดมาช่วยพัฒนาให้ 10 คะแนน หรือทำบัญชีครัวเรือนให้ 20 คะแนน เป็นต้น ซึ่งโครงการธนาคารความดีบ้านต้ำนี้ มีกิจกรรมเกือบทุกด้านให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ

การแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้ง และน้ำท่วมขังในช่วงฤดูฝน เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ผู้นำชุมชน ได้ประชุมปรึกษารื้อหรือวางแผนร่วมกับผู้บริหารท้องถิ่น โดยได้ไปศึกษาดูงาน และร่วมกันสร้างธนาคารน้ำใต้ดินขึ้นในปี 2560 ทำให้มีน้ำใต้ดินเพียงพอส่งผลให้มีน้ำประปาใช้ตลอดปี แม้จะเป็นช่วงฤดูแล้งและช่วงฤดูฝนก็ไม่มีการท่วมขังในหมู่บ้าน รวมถึงการสร้างฝายชะลอน้ำในลำคลองแม่ต๋อนเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในช่วงฤดูแล้ง

การจัดทำถนนลาดยางเข้าสู่พื้นที่การเกษตร เป็นอีกโครงการหนึ่งที่เป็นผลจากการวางแผนของผู้นำชุมชน ด้วยบ้านต้ำนี้มีความต้องการที่จะก่อสร้างถนนเข้าสู่พื้นที่การเกษตรที่มีความยาวตลอดสาย อยู่ที่ 450 เมตร แต่ชุมชนได้รับงบประมาณสนับสนุนให้ก่อสร้างเพียง 300 เมตร ผู้นำจึงได้ปรับโดยรูปแบบการก่อสร้างโดยใช้แรงงานชาวบ้านมาสบทบ จนสามารถลดค่าใช้จ่ายด้านแรงงาน ทำให้มีงบประมาณเหลือเพียงพอต่อการก่อสร้างถนนตามความยาวที่ชุมชนต้องการได้

จากตัวอย่างกิจกรรมที่กล่าวมา เป็นตัวอย่างในการทำงานของผู้นำชุมชน ที่ได้ให้ความสำคัญในการวางแผนการทำงานแต่ละเรื่อง โดยเริ่มต้นจากการให้ความสำคัญข้อมูล

ทั้งข้อมูลที่เป็นปัญหาความต้องการ ข้อมูลด้านทุนหรือศักยภาพต่าง ๆ ของชุมชน การนำข้อมูล การวิเคราะห์กำหนดเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาหรือขยายผลเป็นโครงการกิจกรรม และที่สำคัญ ทุกกิจกรรมเน้นการพึ่งตนเอง ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3. บทบาทผู้นำในฐานะผู้เชื่อมประสาน

การขับเคลื่อนชุมชนบ้านต้นไต้จนเป็นหมู่บ้านต้นแบบในหลายๆเรื่อง ตั้งแต่หมู่บ้าน เศรษฐกิจพอเพียง หมู่บ้านรักษาศีลห้า หมู่บ้านตามโครงการสวยเมืองสุข หมู่บ้านปลอดเหล้า หมู่บ้านต้นแบบด้านการส่งเสริมประชาธิปไตย หมู่บ้านปลอดขยะ ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี การสืบทอดทางด้านวัฒนธรรม รวมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ความสำเร็จในการขับเคลื่อนกิจกรรม ไม่ได้สำเร็จด้วยการที่คนในชุมชนลงมือ ช่วยกันทำเองทั้งหมด หากแต่เกิดจากการเชื่อมประสานของผู้นำชุมชนกับหน่วยงาน ภาครัฐ เครือข่ายภายนอกเข้ามาสนับสนุน ภายใต้หลักการพึ่งตนเองของชุมชน ว่าเรื่องไหนที่ชุมชน ดำเนินการเองได้ชุมชนจะดำเนินการก่อน แต่ถ้าเรื่องไหนเกินกำลังความสามารถของชุมชนผู้นำ จะประสาน สร้างภาคี เครือข่ายเพื่อสนับสนุนตามบริบทของแต่ละเรื่องและบทบาทของแต่ละ หน่วยงาน

การเชื่อมประสานเพื่อขับเคลื่อนหมู่บ้านตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยผู้นำได้ประสานสำนักงานพัฒนาชุมชน เพื่อเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจ พอเพียง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2558 โดยการอบรมพัฒนาศักยภาพแกนนำหมู่บ้าน และกำหนด ครั้วเรือนต้นแบบ 30 ครั้วเรือนเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาด้านทัศนคติ การพัฒนาอาชีพ การจัดแผนชีวิต สนับสนุนกิจกรรมเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย การออม ตลอดจนขยายผลสู่ ครั้วเรือนอื่น ๆ ขยายผลสู่การขับเคลื่อนกิจกรรมอื่น ๆ ในภาพรวมของหมู่บ้าน จนได้รับรางวัล ชณะเลิศหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ปี 2562 ถ้วยรางวัลพระราชทานสมเด็จพระเทพ พระรัตนราชสุดา

ผู้นำชุมชนบ้านต้นไต้ได้รับคัดเลือกให้เป็นตัวแทนของอำเภอเมืองพะเยา เพื่อส่งเข้า ประกวดกิจกรรม บ้านสวย เมืองสุข ซึ่งเน้นการทำงานของคณะกรรมการหมู่บ้านในด้านต่าง ๆ โดยผู้นำได้ประสานการสนับสนุนจากสำนักงานปกครองอำเภอ โดยทางอำเภอเข้าไปสนับสนุน การสร้างความเข้าใจให้กับคณะกรรมการหมู่บ้านและคนในชุมชน ตลอดจนการวางแผนการ ปรับภูมิทัศน์ การพัฒนาคุ้มบ้าน การจัดทำระบบบัญชีของคณะกรรมการหมู่บ้าน นอกจากนี้ ยังได้ประสานเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนมาให้คำแนะนำเรื่องการพูดการนำเสนอผลงานของ คณะกรรมการหมู่บ้าน ทำให้ผู้นำชุมชนได้รับการพัฒนาศักยภาพด้านการมีภาวะผู้นำ

จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ในเวทีบรรยายสรุปผลการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ต่อคณะผู้มาศึกษาดูงานในหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนบ้านต้นไต้ มักพูดว่า การทำงานบ้านต้นไต้ “ไม่ได้เก่งเดี่ยว แต่เก่งหมู่” เพราะผู้นำเปิดโอกาสให้ผู้นำ และคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ยอมรับความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุม ในกิจกรรมต่าง ๆ ผู้นำโดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้าน เชื่อมประสานกับผู้รู้ต่าง ๆ ในชุมชน ให้เข้ามาช่วยเหลืองานในชุมชน เลือคนทีเก่งแต่ละด้านแล้วมอบอำนาจให้ดำเนินการ ทำให้ผู้ที่ได้เข้ามาร่วมเกิดความเต็มใจ ทুমเหตุการณ์ทำงานให้ชุมชน เช่น พระจิริพงษ์ วรลาโภ ภิกขุ ที่เข้ามาช่วยขับเคลื่อนศูนย์สามวัย นายสุทิน ไหม่นา เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนกลุ่มออมทรัพย์ เครดิตยูเนียน และผู้ที่มีฐานะดีในหมู่บ้านอีกหลายคนที่มีจิตอาสาเข้ามาช่วยเหลือชุมชนด้วยความเต็มใจ การขอรับการสนับสนุนจากฝ่ายปกครองมาให้ความรู้เรื่องประชาธิปไตย การสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อเข้ามาสนับสนุนการจัดเวทีแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง มีการแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็น ส่งผลให้เกิดการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของคนภายในชุมชน ภายใต้การร่วมคิด ร่วมวางแผนระหว่างผู้นำโดยผ่านความเห็นชอบของคนในชุมชน จนได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านประชาธิปไตยต้นแบบ ประจำปี 2562

การขับเคลื่อนหมู่บ้านปลอดขยะ โดยผู้นำได้ประสานกับองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านต้นไต้ ในการหารูปแบบการจัดการขยะโดยชุมชน การจัดหาเตาเผาขยะที่กำจัดยาก ให้กับครัวเรือนที่ต้องการ และตั้งไว้ที่สาธารณะเพื่อบริการกับประชาชนทั่วไป จนถึงการประสานกับบริษัทมารับซื้อขยะที่คัดแยกแล้วในชุมชน นอกจากนี้ เพื่อให้การบริหารจัดการขยะเกิดขึ้น ชุมชนได้ร่วมกับชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้านตำบลบ้านต้นไต้ กำหนดเป็นปฏิญญาการบริหารจัดการขยะในชุมชนเพื่อกำหนดเป็นข้อบังคับที่ใช้ครอบคลุมทั้งตำบล

การขับเคลื่อนชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ผู้นำชุมชนมีเป้าหมายที่จะส่งเสริมให้คนในชุมชนได้รับการพัฒนาศักยภาพด้านผลิตสินค้า อุปโภค บริโภค การเพิ่มช่องทางการตลาด การจัดทำตลาดนัดวัฒนธรรม โดยประสานขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองพะเยา และขอสนับสนุนองค์ความรู้ในการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยว ที่พัทโฮมสเตย์ การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน จากคณาจารย์มหาวิทยาลัยพะเยา

ด้านการสืบทอดวัฒนธรรมของชุมชน พระวรลาโภ ภิกขุในฐานะผู้นำชุมชนได้กล่าวว่า โครงการศูนย์สามวัยของบ้านต้นไต้ ได้ร่วมเป็นหนึ่งในเครือข่ายโรงเรียนศูนย์สามวัยเกือบ 80 แห่ง ทั่วจังหวัดพะเยา ซึ่งจะมีกิจกรรมร่วมกันเป็นระยะ โดยสมาชิกศูนย์สามวัยได้เข้าร่วมอย่างสม่ำเสมอ ส่งผลต่อการส่งเสริมด้านวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนให้มีอยู่

ส่งเสริมด้านสุขภาพจิต สุขภาพกาย และนอกจากนั้นยังส่งเสริมด้านความเอื้ออาทร ความรัก ความสามัคคีภายในชุมชนอีกด้วย

ผู้นำชุมชนบ้านตุนใต้ ได้ให้ความสำคัญด้านการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังจะเห็นได้จาก ชุมชนจะมีการสร้างฝายชะลอกักเก็บน้ำทุกปีๆ ละ 7-8 ฝาย เพื่อชะลอการไหลของน้ำ โดยขอรับการสนับสนุนกระสอบทรายจากบริษัทนิ่มซีเล็ง รวมถึงงบประมาณจัดซื้อวัสดุจากฝ่ายปกครอง การส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ การปลูกผักปลอดสารพิษ ก็ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเกษตรอำเภอ เข้ามาช่วยให้คำแนะนำอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ผู้นำชุมชนยังได้ประสานปราชญ์ผู้รู้ภายนอกชุมชน เช่น นายบรรพต บัณเฑาะว์ ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านประจำตำบลผู้รู้เรื่องการปลูกพืชผักพื้นบ้าน มาให้ความรู้ เทคนิค และวิธีการปลูกผักปลอดสารพิษอีกด้วย

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

จากการจัดเก็บข้อมูลในพื้นที่ และการร่วมสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในเวทีต่าง ๆ ของชุมชน ผู้วิจัยพบประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงให้ประสบผลอย่างเป็นรูปธรรม ดังนี้

1. ชุมชนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา ความต้องการ

กระบวนการจัดทำแผนชุมชนของหมู่บ้าน ขึ้นตอนการรวบรวมข้อมูลทั้งข้อมูลที่เป็นปัญหา ความต้องการของชุมชน ผู้นำจะเปิดโอกาสให้กลุ่ม องค์กรต่าง ๆ ได้วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา ความต้องการของกลุ่ม เพราะต้องการให้สมาชิกของแต่ละกลุ่มได้มีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็น ร่วมกันค้นหา สาเหตุของปัญหาและความต้องการแก้ไขปัญหา เพื่อสร้างความเป็นเจ้าของ ร่วมรับผิดชอบ จะทำให้อิทธิพลเกิดความยั่งยืน หลังจากนั้นจะนำเสนอที่ประชุมของหมู่บ้าน เพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็น ข้อเสนอแนะต่าง ๆ เพิ่มเติม ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า โครงการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน จะต้องมีการผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมในชุมชน เพราะผู้นำชุมชนได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมด้วยการแสดงความคิดเห็นผ่านเวทีประชาคมของหมู่บ้าน นอกจากนี้แล้วเวทีประชาคมหมู่บ้านยังเป็นช่องทางในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อให้ทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน พร้อมทั้งหาแนวทางแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้ตรงประเด็นและทันต่อสถานการณ์

ในชุมชนบ้านตุนใต้ มีผู้นำที่หลากหลายที่มีประสบการณ์ และมีจิตอาสา ที่ช่วยเหลือคนในชุมชนให้อยู่ดีกินดี โดยในการออกแบบขับเคลื่อนกิจกรรมแต่ละกิจกรรม

จะเริ่มที่ผู้นำร่วมกันระดมความคิด หลังจากนั้นจึงนำผลการพิจารณาร่วมกัน เข้าที่ประชุมหมู่บ้านเพื่อให้ชาวบ้านได้พิจารณาร่วมกันอีกครั้งหนึ่งเหมือนประชาวิจารณ์

2. ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผน

จุดเด่นอีกเรื่องหนึ่งของชุมชนบ้านต้นไต้ คือ ผู้ใหญ่บ้านจะไม่ใช้อำนาจในการบริหารจัดการหรือตัดสินใจตามลำพัง แต่จะเปิดโอกาสให้ผู้นำคนอื่น ๆ ที่ได้มอบหมายร่วมกับชาวบ้านหรือสมาชิกร่วมกันตัดสินใจกำหนดทิศทางการดำเนินงานของแต่ละกลุ่ม หากกลุ่มใดมีปัญหาต้องการจะให้เข้าไปช่วยถึงจะเข้าไปดำเนินการ เช่น กลุ่มออมทรัพย์เครดิตยูเนียน กองทุนหมู่บ้าน ศูนย์สามวัย กลุ่มอาชีพต่าง ๆ ให้อิสระแต่ละกลุ่มในการบริหารจัดการ แต่ละกลุ่มก็จะเปิดให้สมาชิกได้เข้ามาวางแผนร่วมกับผู้นำและเครือข่ายชุมชน และร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ด้วยการดำเนินงานตามแผนที่วางเอาไว้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาขับเคลื่อนชุมชนให้เป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ซึ่งจะเห็นได้จากการจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้าน/แผนชุมชน ที่ผู้นำและประชาชนในหมู่บ้านมีการจัดเวทีประชาคมจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้าน โดยให้ความสำคัญกับคำว่า “ชาวบ้านต้องมีส่วนร่วม” โดยยึดหลักการมีส่วนร่วม การคิด การตัดสินใจ วางแผน ร่วมแก้ไขปัญหาความต้องการของหมู่บ้าน เพื่อให้หมู่บ้านกำหนดเป้าหมายที่จะพัฒนาหมู่บ้านในทิศทางไหนในอนาคต พร้อมทั้งกำหนดทิศทางการพัฒนาตามศักยภาพของหมู่บ้าน ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นการปรับฐานคิดการหาทางแก้ไขปัญหาของหมู่บ้านโดยใช้ทุนทางสังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากร และภูมิปัญญาชาวบ้านมาบูรณาการวางแผนร่วมกัน

โดยแผนงาน โครงการต่าง ๆ ในแผนชุมชน ประกอบด้วย 3 ลักษณะ คือ ลักษณะที่ 1 คือแผนที่ชุมชนสามารถดำเนินการเองทั้งหมดหรือที่เรียกว่าแผนพึ่งตนเอง เช่น การจัดการขยะชุมชน การปรับปรุงทัศนียภาพ กิจกรรมจิตอาสาต่าง ๆ แผนลักษณะที่ 2 คือแผนทำร่วม หมายถึงกิจกรรมหรือโครงการบางโครงการชาวบ้านร่วมสมทบทุนหรือแรงงาน ส่วนแผนลักษณะที่ 3 คือขอรับการสนับสนุนจากภายนอกทั้งหมด ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่เกิดความสามารถของชุมชน โดยแต่ละปีจะมีการปรับแผนชุมชน เพื่อวางแผนพัฒนาเพิ่มโครงการใหม่ๆ บรรจุในแผนให้สอดคล้องสถานการณ์ ปัญหาความต้องการ หรือแม้แต่การถอนโครงการหรือกิจกรรมที่ได้ดำเนินแล้วออกจากแผนชุมชน

3. ชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน

โดยที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติในกิจกรรมต่าง ๆ จะทำให้เกิดพลังความร่วมมือ ร่วมใจในการผลักดันให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อนชุมชน ให้คนในชุมชนเกิดความรักและความสามัคคีรวมถึงเป็นแรงผลักดันในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับ

ชุมชน นายปราโมทย์ สูงศักดิ์ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เล่าว่า โครงการสร้างถนนคอนกรีตเข้าพื้นที่การเกษตร ได้งบประมาณไม่เพียงพอ ผู้ใหญ่บ้านได้ประชุมชาวบ้านปรึกษาหารือจึงได้คิดว่าชาวบ้านจะช่วยดำเนินการโดยไม่คิดค่าแรงเพื่อให้มีงบประมาณไปซื้อวัสดุอย่างเพียงพอ ซึ่งก็ได้ความยาวของถนนตามที่ต้องการ การขอความร่วมมือจิตอาสาในการพัฒนาในหมู่บ้านหรือเข้าร่วมกิจกรรมกับอำเภอและจังหวัดจะได้รับความร่วมมือด้วยดี ดังจะเห็นได้จากในแต่ละเดือนจะมีกิจกรรมจิตอาสาไม่น้อยกว่า 4 ครั้ง บางเดือน 7-8 ครั้งก็มีส่วนร่วมถึงกิจกรรมศูนย์สามวัยเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในหมู่บ้าน เพื่อให้บุคคล 3 วัย มาพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกิจกรรม แบบบูรณาการ การมีส่วนร่วมของบุคคล 3 วัย การทำกิจกรรมร่วมกันส่งผลให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ ครอบครัวยุค นำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน ก่อให้เกิดความรัก ความอบอุ่น เห็นอก เห็นใจ เอื้ออาทร เป็นมิตรไมตรีที่ดีต่อกันเป็นเครือข่ายที่ดีทางสังคม โดยมีการอบรมเด็กเยาวชนผู้สูงอายุให้ความรู้ด้านการดูแลครอบครัว และมีอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) 17 คน คอยให้คำแนะนำให้ความรู้กับผู้สูงอายุ และทุกวันอาทิตย์ มีกิจกรรมสร้างความรู้ในการดูแลสุขภาพเบื้องต้น เป็นกิจกรรม ที่ได้ดำเนินการตรวจสอบสุขภาพให้คนในชุมชน และปัจจุบันได้ขยายผลไปยังหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น บ้านต้นไต้ หมู่ที่ 7 บ้านต้นกลาง หมู่ที่ 2 และ หมู่ที่ 3 เป็นต้น

4. ชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

การทำงานของผู้นำในแต่ละโครงการจะนำแจ้งเข้าที่ประชุมหมู่บ้าน เพื่อให้ชาวบ้านได้สอบถามและได้รับทราบผลความก้าวหน้า ใครมีข้อสงสัยก็สามารถซักถามได้ แม้กระทั่งระบบการเงิน การจัดทำบัญชีหมู่บ้านก็จะทำด้วยความโปร่งใส มีการชี้แจงประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับรู้ ที่เห็นได้ชัดและอธิบายเป็นรูปธรรมและปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องก็การดำเนินกลุ่มออมทรัพย์เครดิตยูเนียน ที่มียอดเงินสะสม ถึงเกือบ 11 ล้านบาท นายสุทิน ใหม่ณา กล่าวว่ชาวบ้านไวใจกรรมการที่ทำอย่างโปร่งใส สามารถให้ชาวบ้านตรวจสอบได้ตลอดเวลา โดยลักษณะของการดำเนินกลุ่มออมทรัพย์เครดิตยูเนียน ซึ่งจะมีกิจกรรมรับฝากเงิน ถอนเงิน กู้เงิน ลงหุ้น ชำระเงินกู้ ซึ่งในปัจจุบันมีจำนวนสมาชิกจำนวน 347 คน มีคณะกรรมการบริหารจัดการ จำนวน 11 คน มีเงินกองทุน ประมาณ 10 กว่าล้าน เปิดให้บริการทุกวันที 4 ของเดือนและจะมีการเปิดโอกาสให้กับประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทำงานของคณะกรรมการบริหารจัดการกลุ่มได้ โดยกลุ่มออมทรัพย์ฯนี้ได้ช่วยเหลือแก้ไขปัญหาครัวเรือนที่มีหนี้สินเงินกู้นอกระบบดอกเบี้ยสูง ครัวเรือนมีความเดือดร้อนในการผ่อนชำระหนี้ กลุ่มออมทรัพย์ได้ดำเนินการบริหารจัดการหนี้ของครัวเรือน โดยให้ครัวเรือนที่มีหนี้นอกระบบ มากู้เงินกับกลุ่มฯเพื่อนำไปปลดหนี้ที่มีอัตราดอกเบี้ยสูง ซึ่งจะ

ช่วยแบ่งเบาภาระการผ่อนชำระของครัวเรือนลง ทำให้ครัวเรือนมีความมั่นคงขึ้น สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ จนทำให้ในปัจจุบันครัวเรือนในหมู่บ้านต้นใต้ เป็นชุมชนปลอดหนี้นอกระบบ

การบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ

1. ด้านการพัฒนาจิตใจและสังคม

ชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ตัวชี้วัดประเด็นหนึ่งคือเป็นชุมชนที่มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ของคนทุกวัย โดยมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องให้กับแต่ละกลุ่มวัยได้ทำกิจกรรมร่วมกัน มีการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ในลักษณะของการพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

กิจกรรมศูนย์สามวัย เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ชุมชนต่าง ๆ ได้มีการจัดตั้งขึ้นเพื่อให้เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เน้นความต่อเนื่องเชื่อมโยงเป็นวงจรชีวิตทุกช่วงวัย ซึ่งประกอบด้วย วัยเด็ก ถึงวัยเตรียมพร้อมก่อนครองคู่ วัยพ่อแม่ ถึงวัยกลางคนส่งลูกถึงฝั่ง วัยปู่ย่าตายาย ปุชนิย์บุคคลพลี้มหลาน และเสาหลักของครอบครัว

จากการสัมภาษณ์พระจิระพงษ์ วรรณโก ภิกขุ ผู้นำทางศาสนาที่ประชาชนในหมู่บ้านให้การยอมรับนับถือ ซึ่งเป็นแกนนำจัดตั้งโครงการศูนย์สามวัยบ้านต้นใต้ ได้ให้ข้อมูลว่า ศูนย์สามวัยบ้านต้นใต้เริ่มต้น จากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านต้นใต้ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดพะเยา เมื่อ 2555 เป็นจำนวนเงิน 50,000 บาท เพื่อให้ชุมชนจัดกิจกรรมเน้นการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ การถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับคนรุ่นลูกหลาน โดยมีอาคารอเนกประสงค์บ้านต้นใต้ตั้งอยู่บริเวณหน้าวัดบ้านต้นใต้เป็นสถานที่ดำเนินการ ผลการจากการดำเนินกิจกรรมครั้งแรก ได้มีการสรุปพูดคุยของแกนนำและคนในชุมชน เห็นว่าการดำเนินกิจกรรมศูนย์สามวัยมีส่วนสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน อีกทั้งมีแนวโน้มว่าชุมชนจะมีผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะผู้สูงวัยที่มีปัญหาด้านสุขภาพและจิตใจเนื่องจากลูกหลานต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ทิ้งให้ผู้สูงอายุอยู่บ้านเพียงลำพังจนเกิดความเครียด หากมีกิจกรรมร่วมกัน จะได้มีโอกาสพูดคุย ลดความตึงเครียดลงได้

หลังจากนั้น ได้มีการหารือกับคณะกรรมการหมู่บ้าน ต่างเห็นว่าโครงการศูนย์สามวัย จะเป็นกิจกรรมหนึ่งที่สร้างความรัก ความสามัคคีให้กับคนในชุมชน โดยเฉพาะผู้สูงอายุจะได้มีผู้ดูแล มีสุขภาพ ที่ดี รวมถึงเด็กและเยาวชน โดยมีคนวัยกลางคนเป็นแกนนำขับเคลื่อน และความเห็นของแกนนำว่า เป็นโครงการที่ดีที่จะได้มีศูนย์กลางในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เน้นความต่อเนื่องเชื่อมโยงคนในชุมชนทุกช่วงวัย ให้มีการบูรณาการการดำเนินงานของทุกภาคส่วนในการให้บริการประชาชนเป็นแบบองค์รวม ซึ่งอาจจะทำให้

บ้านตุนใต้กลายเป็นต้นแบบที่ดี ก่อนที่จะขยายผลไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ต่อไป ต่อมาพระจิระพงษ์ฯ ได้มีโอกาสไปศึกษาแนวทางการดำเนินงานศูนย์สามวัยจากชุมชนอื่น ๆ และได้มีเล้าให้ กรรมการหมู่บ้านพัง จึงกำหนดให้มีการจัดตั้งโครงการศูนย์สามวัยบ้านตุนใต้ขึ้น เมื่อปี 2558 โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการและกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนทุกเพศทุกวัยมีความรัก ความสัมพันธ์ ความเอื้ออาทร แลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่ดีต่อกันและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยเริ่มจากสถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นองค์กรที่มีความสำคัญในการปูพื้นฐานความรู้ ความเข้าใจและสุขภาพจิตอันดี

ต่อมา คณะกรรมการศูนย์สามวัยจึงได้ร่วมกันวางแผนผ่านเวทีการประชุม ประชาคมหมู่บ้าน มีมติร่วมกันที่จะดำเนินกิจกรรมศูนย์สามวัยต่อไป เพื่อเชื่อมโยงแต่ละวัย ส่งเสริมสุขภาพกายและใจ โดยให้มีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ ด้านสุขภาพ อนามัย เช่น การตรวจสุขภาพ แลกเปลี่ยนความรู้ การออกกำลังกาย การประชุม พบปะของชมรมผู้สูงอายุ เพื่อสร้างสายสัมพันธ์ในครอบครัว ส่งเสริมให้บุคคลในครอบครัว นำวิธีการที่ได้เรียนรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อนำมาสู่ครอบครัว และมีผู้นำสงฆ์วัดตุนใต้ เป็นผู้ให้การสนับสนุนให้เกิดจิตสำนึกรักตนเอง ครอบครัว ชุมชน ด้วยการสอดแทรกหลักการ พัฒนาผ่านการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนและการปฏิบัติตน

คณะกรรมการศูนย์สามวัย มีกิจกรรมเยี่ยมผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นผู้ป่วยติดเตียงอย่าง สม่่าเสมอ นางปิยะนาถ ไหม่นา กล่าวด้วยความภาคภูมิใจว่า มีผู้สูงอายุท่านหนึ่ง คือ นางสุ่ม เครือสารป่วยเป็นโรคเจ็บข้อ เจ็บกระดูก เดินไม่ได้ ไม่ยอมทานยาที่หมอให้มา ลูกหลาน พยายามพาไปโรงพยาบาลก็ไม่ไปตัวแทนคณะกรรมการศูนย์สามวัยไปเยี่ยมเอาสิ่งของ อาหาร ไปให้สม่่าเสมอ จนมีกำลังใจปัจจุบันทานยาที่หมอให้เป็นประจำ และสามารถลุกขึ้นเดินได้ ซึ่งเรื่องนี้นางจันทร์เพชร คำสุ สมาชิกศูนย์สามวัยกล่าวว่า “ถ้ามีศูนย์ 3 วัย ตั้งแต่เริ่มแรกยาย เนียมคงไม่ฆ่าตัวตายหรอก” ยายเนียมคือผู้สูงอายุที่ฆ่าตัวตายเพราะอยู่คนเดียว ไม่ได้รับการ ดูแลเอาใจ ลูกหลานไปต้องทำงาน

การส่งเสริมให้สมาชิกศูนย์สามวัยได้ทำกิจกรรมด้านอาชีพ เป็นกิจกรรมเด่น อีกหนึ่งกิจกรรมของบ้านตุนใต้ เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่มีต้นทุนสูงทางด้านวัฒนธรรม ด้านภูมิ ปัญญาต่าง ๆ นางเกศสุดา หล่อวงศ์ คณะกรรมการศูนย์สามวัยอีกคนหนึ่ง กล่าวว่า ได้เข้าไป ร่วมจัดทำโครงสร้างการบริหารจัดการกำกับดูแลและประสานงานให้เกิดกิจกรรม เช่น กลุ่มทำ โคม/ตุ่ง กลุ่มจักสาน กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ พร้อมทั้งการทำหน้าที่เป็นผู้เชื่อมประสาน กับหน่วยงานองค์กรภายนอกให้การสนับสนุนงบประมาณการจัดกิจกรรม โดยคำนึงถึง ศักยภาพของของสมาชิกที่เข้าร่วมแต่ละกิจกรรมตามความเหมาะสมและสมัครใจ และยังได้

กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า ปัจจุบันกิจกรรมการทำโคม/ตุงของบ้านตุนใต้ เป็นที่ยอมรับของ คนภายนอก ได้มีวัดและชุมชนต่าง ๆ ที่มีการจัดกิจกรรมประเพณีต่าง ๆ ได้มาสั่งทำอย่าง สม่ำเสมอ ทำให้คนในชุมชนโดยสมาชิกศูนย์สามวัยมีรายได้จากกิจกรรมดังกล่าว นอกจากนั้น การส่งเสริมให้สมาชิกได้ปลูกพืชผักสวนครัว เพื่อลดรายจ่ายในครอบครัวและเป็นการเพิ่ม รายได้ก็เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่สร้างความสุขให้กับคนในชุมชน นางบัวหอม ปวงงาม ผู้สูงอายุ กล่าวว่ “เห็นได้ชัดเจนว่าคนชราในชุมชนมีความสุข ด้จากการจัดกิจกรรมต่าง ๆ มีจิตอาสา และมีความเสียสละเพื่อส่วนรวมมากขึ้น สินค้าด้านการเกษตรเมื่อมีการผลิต ก็สามารถนำมา ขาย และได้ผลกำไร กิจกรรมบางอย่างที่ทำในรูปของกลุ่มเมื่อได้เงินมาแล้วก็ไม่มีใครบเร้า ให้แบ่งเงินให้แต่ละคนไปใช้จ่าย มีแต่คนบอกให้เก็บออมไว้ที่กลุ่มดีกว่า ให้เงินออกงยไปเรื่อย ๆ เพื่อไว้ใช้กิจกรรมอื่นที่มีประโยชน์กับชุมชน”

การพัฒนาสิ่งแวดล้อมหรือการปรับภูมิทัศน์ชุมชนให้สวยงาม เป็นกิจกรรมหนึ่ง ที่สมาชิกศูนย์สามวัยได้ร่วมกันทำอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะบริเวณรอบอาคารศูนย์เรียนรู้ ชุมชนและบริเวณรอบ ๆ วัดตุนใต้ จนเป็นชื่นชมจากผู้ที่ได้มาศึกษาดูงานและแวะเที่ยวชม และเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้ชุมชนได้เป็นต้นแบบ และได้รับรางวัลชนะเลิศกิจกรรมต่าง ๆ เช่น โครงการบ้านสวยเมืองสุขระดับจังหวัด โครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ และอีก หลายๆ รางวัล สร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในชุมชน และส่งผลการมีส่วนร่วมในกิจกรรม อื่น ๆ ของชุมชน

ด้านการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน นายวิจิตร ไหม่นา ผู้ใหญ่บ้าน (ผู้ให้ สัมภาษณ์, วันที่ 26 มีนาคม 2563) ให้ข้อมูลว่า กิจกรรมด้านการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน เป็นอีกหนึ่งกิจกรรมเด่นของชุมชน โดยทุกวันอาทิตย์ อาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน (อสม.) จะมีการนัดหมายให้มีการตรวจสุขภาพที่อาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชน หากวันอาทิตย์ใด งดเว้น เนื่องจากมีกิจกรรมอื่น ก็จะมีผู้ถามถึงเสมอ กิจกรรมประกอบด้วย การตรวจเบาหวานวัดความ ดันการส่งเสริมการออกกำลังกาย การเยี่ยมผู้ป่วยติดเตียง ตลอดจนให้ความรู้ด้านสุขภาพ โดย อสม.ประจำหมู่บ้าน และบางครั้งก็มีคุณหมอมจากโรงพยาบาลประจำตำบลมาร่วม กิจกรรม

ด้านการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน บ้านตุนใต้ มีการส่งเสริมกิจกรรมเยาวชนด้าน การตีกลองปฐจา กลองสะบัดชัย โดยได้การสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยพะเยา อบรมให้ความรู้ แก่เยาวชน นอกจากนั้นยังมีกลุ่มผู้สูงอายุได้ตั้งวงดนตรีพื้นเมืองสะล้อ ซอ ซึง หรือ วง “คนหล่ายกว๊าน” ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีและได้รับเชิญให้ไปแสดงในงานประเพณีต่าง ๆ ทั้งใน ระดับตำบล อำเภอและจังหวัด นายเกษม ชัยสุริยะ หนึ่งในสมาชิกประจำวงดนตรี กล่าวว่

ถ้าพูดถึงบ้านต้นไต้ ต้องนึกถึงวงดนตรีสะล้อ เพราะอยู่คู่กับหมู่บ้านต้นไต้มานาน สืบทอดกันมา ตั้งแต่บรรพบุรุษสู่รุ่นลูกหลาน ถือว่าเป็นกิจกรรมหนึ่งที่มีส่วนสนับสนุนให้คนในชุมชน มีความสุข และเป็นพื้นที่พูนุรักษ์วัฒนธรรมให้คงอยู่สืบไป

ด้านความสงบเรียบร้อยของชุมชน นายวิจิตร ไหม่นา ยังได้กล่าวอีกว่า ตั้งแต่เป็นผู้ใหญ่บ้านมาตั้งแต่ปี 2552 ไม่เคยมีความขัดแย้งที่รุนแรงในชุมชน ในชุมชนไม่มีกรณีพิพาทให้มาไกลเกลี่ยกันเลย เพราะทุกคนอยู่ฉันพี่น้อง มีความปรารถนาปรานอม มีความเอื้ออาทรต่อกัน ตนเองและผู้นำอีกหลายๆ คนเป็นต้นแบบที่ดีของคนในชุมชน เวลาที่ชุมชนมีการจัดกิจกรรมให้คนมาช่วยงานต่าง ๆ ไม่มีการจัดเลี้ยงสุรา ทั้งนี้ชุมชนยังกำหนดให้ในงานศพ ปลอดเหล้า และเตี้ยวันแม่แต่งงานแต่งงานก็ไม่มีการดื่มเหล้า ถือว่าดีมาก จนชุมชนได้รับการคัดเลือกให้เป็นชุมชนปลอดแอลกอฮอล์ชนะเลิศระดับจังหวัด เป็นชุมชนรักษาศีล 5 ชนะเลิศระดับอำเภอ พระจิระพงษ์ วรลาโภ ภิกขุ กล่าวอีกว่า กิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน รวมถึงกิจกรรมศูนย์สามวัย ล้วนแต่คำนึงถึงชาวบ้านเป็นหลัก ทั้งนี้ก็เพื่อส่งเสริมให้คนในครอบครัวรักกัน หันมาใส่ใจดูแลคนในครอบครัวและให้ความรู้ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ถูกต้อง ผู้นำชุมชนมีบทบาทในการเป็นแกนนำในการคิด ทำประชาคม กระตุ้นให้มีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การพาไปศึกษาดูงาน และส่งเสริมกิจกรรมใหม่ตามความต้องการของสมาชิกในชุมชน

2. ด้านเศรษฐกิจชุมชน

จากการศึกษาความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนเศรษฐกิจชุมชนบ้านต้นไต้ พบว่าบ้านต้นไต้ มีกลุ่มอาชีพที่มีหลากหลายจำนวนมากกว่า 10 กลุ่ม จากการที่ชุมชนมีผู้นำชุมชนที่มีวิสัยทัศน์ ความเอาใจจริงเอาใจ ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาส่งเสริมด้านอาชีพ รายได้ให้กับคนในชุมชน เน้นการพึ่งตนเองของชุมชน และประเด็นที่สำคัญคือการให้ความสำคัญต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชนตั้งแต่ระดับครัวเรือน แล้วขยายผลสู่ชุมชนเป็น การพัฒนาที่เน้นกระบวนการมากกว่ารูปแบบ และความต่อเนื่องในการปฏิบัติรวมทั้งให้ความสำคัญต่อการพัฒนาที่เริ่มจาก ฐานทรัพยากรในท้องถิ่น หรือทุนในชุมชน ตลอดจน การมีส่วนร่วมของพหุภาคี ได้แก่ ภาครัฐ ภาคธุรกิจ องค์กรเอกชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างบูรณาการ เป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาสู่ความยั่งยืน ดังเช่นการพัฒนาหมู่บ้านเป็นชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี โดยใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรม เช่น การเที่ยวชมธรรมาสันโบราณอายุมากกว่า 100 ปี ชมเขื่อนโบราณ หัตถกรรมการจักสานผักตบชวา ชมวิถีชีวิตการทำเกษตร การทำนาแบบดั้งเดิม การชมทัศนียภาพที่สวยงามของชุมชน โดยใช้กิจกรรมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ด้วยสร้างกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งจะทำให้ชุมชน

เกิดความตระหนักในการพึ่งตนเอง ใช้ประสบการณ์ความสำเร็จในการขยายผลอย่างต่อเนื่อง พร้อม ๆ กับพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม พื้นที่สุขภาพการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมเป็นเจ้าของ โดยการกำหนดให้บ้านปราชญ์ผู้รู้ต่าง ๆ เป็นจุดเที่ยวชมและศึกษาดูงาน ทำให้เกิดรายได้ด้านการท่องเที่ยวครอบคลุมทุกกลุ่มกิจกรรมในหมู่บ้าน

อีกตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนในเรื่องของการแก้ไขปัญหาหนี้สินนอกระบบจากการที่คนในชุมชนไปกู้เงินนอกระบบจากภายนอกในอัตราดอกเบี้ยที่สูง ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของคนในครัวเรือนเกิดหนี้สินซ้ำซ้อนมากขึ้น การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เครดิตยูเนียน ที่มีการบริหารงานกลุ่มด้วยผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ เสียสละ และมีความโปร่งใส จึงส่งผลให้กลุ่มออมทรัพย์เครดิตยูเนียนที่เริ่มตั้งต้น จากการออมเงินในหมู่บ้านเพียง 6,000 กว่าบาท จนปัจจุบันมีเงินกองทุนหมุนเวียนมากกว่า 11 ล้านบาท

2.1 กลุ่มออมทรัพย์เครดิตยูเนียน

กลุ่มออมทรัพย์เครดิตยูเนียนบ้านตุนใต้ เป็นกองทุนที่มีจุดเริ่มต้นมาจากปัญหาภาวะหนี้สินของคนในชุมชนที่มีจำนวนมาก บางส่วนได้กู้ยืมเงินจากภายนอก ทั้งจากสถาบันการเงินในระบบธนาคาร และนอกระบบ นายสุทิน ไหม่นา ตัวแทนคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เครดิตยูเนียนบ้านตุนใต้ ข้าราชการบำนาญ ซึ่งอดีตเคยเป็นเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์การเกษตรจังหวัดพะเยา เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในด้านการบริหารจัดการระบบบัญชีสหกรณ์ได้อาสาเข้ามาเป็นคณะกรรมการของกลุ่มออมทรัพย์เครดิตยูเนียน เป็นบุคคลที่สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เครดิตยูเนียนให้การยอมรับนับถือ โดยได้จัดทำระบบบัญชีเป็นปัจจุบัน ตรวจสอบง่ายโปร่งใส พร้อมทั้งได้นำข้อมูลรายละเอียดงบประมาณชี้แจงนำเสนอต่อที่ประชุมสมาชิกกองทุนทุกเดือน ได้กล่าวว่า “แต่เดิมคนในชุมชนบ้านตุนใต้เคยประสบปัญหาหนี้สิน โดยเฉพาะหนี้นอกระบบที่เกิดจากการทำอาชีพเกษตรกรรมที่ต้องพึ่งพิงน้ำจากธรรมชาติส่งผลให้การทำเกษตรได้ผลผลิตที่ไม่มีคุณภาพ เกษตรกรต้องใช้สารเคมีเพื่อเร่งการเจริญเติบโตของพืชผล ส่งผลให้บางส่วนต้องกู้ยืมเงินนอกระบบมาลงทุนประกอบอาชีพแต่กลับไม่ได้ผลทำให้เกิดปัญหาภาวะหนี้สินซ้ำซ้อน คณะกรรมการหมู่บ้านจึงได้ปรึกษาหารือเพื่อช่วยเหลือคนในชุมชนด้วยกัน จึงได้ประชุมชาวบ้านและดำเนินการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เครดิตยูเนียนขึ้น” นายสุทิน ไหม่นา ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ขณะนั้นในชุมชนบ้านตุนใต้ ไม่มีสถาบันการเงินในชุมชน ที่เป็นที่พึ่งให้กับคนในชุมชนได้ โดยเฉพาะกองทุนที่สามารถช่วยแก้ไขปัญหานี้นอกระบบหรือจัดสวัสดิการต่าง ๆ ของคนในชุมชนได้อย่างครอบคลุม โดยเฉพาะปัญหานี้นอกระบบซึ่งนับวันจะมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ประกอบกับ

ตนเองมีประสบการณ์ด้านการจัดทำบัญชีจากการได้ทำงานกับสำนักงานสหกรณ์การเกษตร จังหวัดพะเยามาก่อนจึงอาสาที่จะเข้ามาช่วยเหลือ หลังจากนั้นได้มีจัดประชุมประชาคมหมู่บ้าน จัดตั้งเป็นกลุ่มออมทรัพย์เครดิตยูเนียนขึ้น ซึ่งเริ่มแรกยังเป็นกองทุนเงินออมเล็ก ๆ ในชุมชน โดยให้มีคณะกรรมการบริหารกองทุนจากการคัดเลือกของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้าน เริ่มแรกมีสมาชิกเข้าร่วมเพียง 62 คน รวมหุ้นคนละ 100 บาท รวมเป็นเงิน 6,200 บาท โดยในระยะแรกมีผู้ไม่เห็นด้วย โดยให้ความเห็นว่าในชุมชนก็มีกลุ่มเงินทุนที่มีการออมหลายกลุ่ม แต่ผู้นำก็ไม่ลดละความพยายามเพราะเชื่อมั่นว่า จะต้องตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นเพื่อเป็นที่พึ่งของคนในชุมชนให้ได้ หลังจากการออมเงินได้พอสมควรกองทุนได้มีการปล่อยกู้ให้กับสมาชิก เพื่อนำไปลงทุนประกอบอาชีพหรือนำไปชำระหนี้สิน ซึ่งนายสุทิน ไหม่นา ยังเล่าให้ฟังอีกว่า ในระยะแรกชาวบ้านมีความต้องการกู้เงินจำนวนหลายรายมาก แต่เงินออมมีไม่เพียงพอ คณะกรรมการต้องไปขอยืมเงินจากพระและผู้มีอันจะกินในชุมชนเพื่อมาช่วยเหลือคนในหมู่บ้าน นายแน่น เครือสาร เป็นคนหนึ่งที่ได้เสียสละนำเงินส่วนตัวมาให้กับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อให้ชาวบ้านได้กู้ แต่ต่อมามีสมาชิกเห็นความสำคัญของการออมเงินที่มีผลตอบแทนในดอกเบี้ยต่อปีมากกว่า และเป็นสถาบันที่มีความยืดหยุ่นต่อการผ่อนชำระเงินกู้ของสมาชิกมากกว่าสถาบันธนาคาร จนส่งผลให้มีสมาชิกสนใจเข้าร่วมมากขึ้น คณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เครดิตยูเนียนและผู้นำชุมชน จึงได้ขอรับการสนับสนุนเงินทุนเพิ่มเติมจากสถาบันธนาคาร เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรและธนาคารออมสิน เพื่อนำมาเป็นเงินทุนให้สมาชิกกู้ยืมได้อย่างเพียงพอ โดยใช้ชื่อกลุ่มออมทรัพย์เครดิตยูเนียนบ้านต้นใต้ ปัจจุบันมีสมาชิก 347 คน โดยทั้งหมดมาจากหลายหมู่บ้านใกล้เคียง มีการบริหารจัดการโดยคณะกรรมการที่มีความรู้ด้านการเงิน เช่น นายสุทิน ไหม่นา ซึ่งเป็นอดีตผู้อำนวยการสำนักงานสหกรณ์การเกษตรจังหวัดพะเยา ที่เป็นผู้มีความเสียสละเข้ามาช่วยเหลือชุมชนด้านการบริหารการเงินด้วยความโปร่งใสและเสียสละ จนทำให้ปัจจุบันบ้านต้นใต้ ไม่มีครัวเรือนใดมีหนี้สินนอกระบบ มีเงินออมสะสมจะมากกว่า 11 ล้านบาท และมีการจัดสวัสดิการแก่สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์หลายประการ เช่น การให้ค่ารักษาพยาบาล ให้ทุนการศึกษาบุตรของสมาชิก ทุนศึกษาอบรม เงินช่วยเหลืองานศพสมาชิก การจัดสรรทุนสาธารณประโยชน์และบ้านส่วนหนึ่งเพื่อนำไปพัฒนาหมู่บ้าน ทั้งนี้ยังมีกองทุนอื่น ๆ เช่น กองทุนฌาปนกิจหมู่บ้าน กองทุนโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน กองทุนเงินออมอาชีพเลี้ยงไก่ กองทุนศูนย์สามวัย กองทุนธนาคารข้าว ที่ชุมชนร่วมกันก่อตั้งและบริหารจัดการเพื่อเป็นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนอย่างยั่งยืน

2.2 การส่งเสริมกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในชุมชน

ประชากรส่วนใหญ่บ้านต้นไต้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปัจจัยสำคัญในการประกอบอาชีพต้องพึ่งพาน้ำเพื่อการเกษตร แต่โดยบริบทของชุมชนต้องอาศัยแหล่งน้ำฝนจากธรรมชาติ ถึงแม้ชุมชนมีลำห้วยแม่ต๋อนไหลผ่านกลางหมู่บ้านจนในฤดูฝนบางพื้นที่ในหมู่บ้านเกิดน้ำท่วมขัง แต่ด้วยพื้นที่บริบทของชุมชนที่มีความจำกัดด้านแหล่งน้ำสาธารณะ ชุมชนไม่มีแหล่งเก็บกักน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง ทำให้การประกอบอาชีพทำนา ทำได้เพียงปีละ 1 ครั้ง เพราะในฤดูแล้งจะไม่มีน้ำเพียงพอที่จะทำนาได้ นายวิจิตร ไหม่นา ผู้ใหญ่บ้านกล่าวว่า การที่ชุมชนไม่สามารถหาแหล่งเก็บกักน้ำเพื่อใช้ในฤดูแล้งได้ แต่คนในชุมชนก็ไม่ได้หมดหวัง การปลูกพืชผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคในครัวเรือนมันคือวิถีชีวิตของคนบ้านต้นไต้ที่สืบทอดมาแต่รุ่นปู่ รุ่นย่า ภายหลังชุมชนได้รับการสนับสนุนความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 จากหน่วยงานราชการ ทำให้เรามีแนวทางการพัฒนาตนเองด้านอาชีพและรายได้ในชุมชนที่ชัดเจนขึ้น และการที่ผู้นำได้ไปศึกษาดูงานหมู่บ้านต้นแบบแล้วกลับมาประชุมชาวบ้าน บอกเล่าและนำแบบอย่างมารวมกันวางแผน และปฏิบัติในชุมชน โดยเน้นการพึ่งพาตนเองก่อนเป็นอันดับแรก คณะกรรมการหมู่บ้านต้นไต้ ได้เห็นความสำคัญกับการส่งเสริมอาชีพและรายได้ให้กับคนในชุมชน โดยผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์ร่วมกันในกลุ่มผู้นำชุมชน เห็นว่า ชุมชนมีทุนทั้งที่เป็นทุนทรัพยากร ทุนภูมิปัญญา ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมอาชีพและรายได้ให้คนในชุมชน โดยจัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพต่าง ๆ มีผลิตภัณฑ์และของที่ระลึกพื้นบ้านที่หลากหลาย เช่น โคม ตุง ย่าม กระเป๋าผักตบชวา ผลิตภัณฑ์จักสานจากไม้ไผ่และกะลามะพร้าว เป็นสินค้าที่มีเอกลักษณ์ของหมู่บ้านที่โดดเด่นเพื่อจำหน่ายเป็นของฝากของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนหมู่บ้าน กลุ่มอาชีพในหมู่บ้านต้นไต้ มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการและเอกชนเข้ามาให้ความรู้ แนวทางการพัฒนาสินค้า ผู้ประกอบการที่เข้มแข็งจะถ่ายทอดช่วยเหลือในด้านการจำหน่าย การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้กับสมาชิกกลุ่ม ในลักษณะพี่ช่วยน้อง เช่น การช่วยนำสินค้าของแต่ละกลุ่มไปวางจำหน่ายในตลาดนอกพื้นที่ เพื่อเพิ่มยอดขายให้มีรายได้เพิ่มขึ้นเช่น การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยทุกครัวเรือน การเลี้ยงสัตว์ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมของพื้นที่และศักยภาพของคนในครัวเรือนเป็นหลัก จนปัจจุบันทุกครัวเรือนมีการปลูกผักเพื่อบริโภคเองครบทุกหลังคาเรือน หากเหลือจากการบริโภคก็นำมาขายหรือแลกเปลี่ยนกันโดยมีตลาดนัดชุมชนบริเวณหน้าวัดต้นไต้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมทุกวันพฤหัสบดี ปัจจุบันมีกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในชุมชน ประกอบด้วย

1. เลี้ยงไก่พันธุ์ไข่	จำนวน	37	ครัวเรือน
2. เลี้ยงไก่ชน	จำนวน	5	ครัวเรือน
3. เลี้ยงปลาตุ๊ก	จำนวน	12	ครัวเรือน
4. เลี้ยงกบ	จำนวน	3	ครัวเรือน
5. ปลูกผักปลอดสาร	จำนวน	50	ครัวเรือน
6. จักสานผักตบชวา	จำนวน	22	ครัวเรือน
7. จักสานจากไม้ไผ่	จำนวน	15	ครัวเรือน
8. โคมตุ่ง	จำนวน	25	ครัวเรือน
9. พรหมเช็ดเท้า	จำนวน	32	ครัวเรือน
10. ทำขนม	จำนวน	20	ครัวเรือน
11. บายศรีสู่ขวัญ	จำนวน	5	ครัวเรือน
12. ทำเฟอร์นิเจอร์	จำนวน	10	ครัวเรือน

2.3 ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี

การส่งเสริมด้านเศรษฐกิจชุมชน อีกรูปแบบหนึ่งของชุมชน คือการเข้าร่วมโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี นางเกตุสุตา หล่อวงศ์ ตัวแทนกลุ่มอาชีพผักตบชวา กล่าวว่า บ้านต้นไต้เข้าร่วมเป็นชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ซึ่งสนับสนุนโดยกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย มีเป้าหมายเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชน โดยมีการอบรมผู้นำชุมชน ด้านการจัดการท่องเที่ยว การประชุมสร้างความรู้ความเข้าใจในการเป็นเจ้าบ้านที่ดี การพัฒนาที่พักโฮมสเตย์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตามวิถีชีวิตและการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น ธรรมชาติโบราณ บ้านโบราณ (เฮือนมาเก่า) ช่วงวัฒนธรรมหน้าวัดต้นไต้ หัตถกรรมจักสานผู้สูงอายุ ดนตรีพื้นเมืองชะล่อ ซอ ซึ่ง การจัดตั้งโรงเรียนชาวนา โดยการปลูกข้าวเส้นเดียว การไถนาโดยใช้ควาย เพื่อลดต้นทุนการผลิตและลดการใช้สารเคมี เป็นการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน โดยรายได้จากการท่องเที่ยวและการศึกษาดูงาน รวมยอดรายได้ตั้งแต่ ต.ค.2561-ธันวาคม 2562 จำนวน 174,500 บาท ประกอบด้วย

1. จำหน่ายของที่ระลึก	เป็นเงิน 27,300 บาท
2. โฮมสเตย์	เป็นเงิน 15,200 บาท
3. ผักปลอดภัย	เป็นเงิน 38,000 บาท
4. จากการศึกษาดูงาน	เป็นเงิน 94,000 บาท

ภายใต้การส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากของผู้นำชุมชน ได้สนับสนุนให้คนในชุมชนได้จัดทำบัญชีครัวเรือนด้วย พระจิระพงษ์ วรรลาโภ เล่าว่า ครัวเรือนบ้านต้นไต้ส่วนใหญ่ได้จัดบันทึกและได้นำข้อมูลการใช้จ่ายเงินภายในครัวเรือนมาจัดเรียงลำดับความสำคัญของรายจ่าย และวางแผนการใช้จ่ายเงิน โดยพิจารณาแต่ละรายการในแต่ละวัน มีรายจ่ายใดที่มีความสำคัญมาก และรายจ่ายใดไม่จำเป็นให้ตัดออก เพื่อให้การใช้จ่ายเงินภายในครอบครัวมีพอใช้และเหลือเก็บ เพื่อการออมทรัพย์สำหรับใช้จ่ายความจำเป็นในอนาคต บัญชีครัวเรือนถือเป็นส่วนสำคัญในการปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยยึดหลักความพอประมาณ คือถ้ารู้รายรับรายจ่ายก็จะใช้แบบพอประมาณ ความมีเหตุผล ทำให้รู้ว่ารายจ่ายใดจำเป็นหรือไม่จำเป็น เมื่อเหลือจากใช้จ่ายก็เก็บออมเพื่อใช้ยามจำเป็นในอนาคต คือมีภูมิคุ้มกัน

3. ด้านการเรียนรู้ของชุมชน

ชุมชนบ้านต้นไต้มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ซึ่งตั้งอยู่ใจกลางหมู่บ้าน ภายในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจะมีข้อมูลต่าง ๆ ทั้งข้อมูลกลุ่ม องค์การ นิทรรศการ ใบประกาศเกียรติคุณ โลรางวัลต่าง ๆ รวมอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ เครื่องฉายโปรเจคเตอร์ นายปราโมทย์ สูงศักดิ์ ผู้นำชุมชนซึ่งมีตำแหน่งเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านต้นไต้ เป็นตัวแทนหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านต้นไต้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาต่าง ๆ ของชุมชนโดยเฉพาะเป็นแกนนำในการจัดทำแผนชุมชน เล่าว่า บ้านต้นไต้ใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นสถานที่ประชุม อบรม และเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้นำชุมชน ชาวบ้าน ซึ่งส่งผลต่อพัฒนาหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง โดยแต่ละครั้งหากนำกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ มาดำเนินการในหมู่บ้าน ผู้นำจะชี้แจงพูดถึงความเป็นมาของโครงการ และแต่ละคนจะนำเอาความรู้ ประสบการณ์จากการบริหารจัดการชุมชนมาแลกเปลี่ยน วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค กำหนดหาทางออกและพัฒนาต่อยอด ภายใต้ภูมิปัญญาที่หลากหลาย และมีการขยายผล และนายปราโมทย์ สูงศักดิ์ ยังกล่าวอีกว่า ในทุก ๆ ปี ชุมชนได้มีการปรับปรุงแผนชุมชน โดยแต่ละครั้งจะต้องนำข้อมูลต่าง ๆ ในชุมชนมาพูดคุยกัน ทั้งข้อมูลจากข้อมูล จปฐ. ข้อมูล กชช.2 ค ข้อมูลจากหน่วยงานต่าง รวมถึงข้อมูลของชุมชนเองที่เกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐาน ด้านสุขภาพของคนในชุมชน และสภาพแวดล้อม การประกอบอาชีพของคนในชุมชน มาจัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ กำหนดเป็นแนวทาง และโครงการต่าง ๆ โดยโครงการในแผนชุมชนจะประกอบด้วยโครงการที่ชุมชนดำเนินการเองได้ โครงการที่ชุมชนทำร่วม และโครงการที่รับการสนับสนุนจากภายนอกทั้งหมด โดยเฉพาะโครงการที่ชุมชนทำเองแต่ละปีก็จะกำหนดชัดเจนว่าจะดำเนินการช่วงไหน ใครรับผิดชอบ เช่นกิจกรรมศูนย์สามวัย การปรับปรุงภูมิทัศน์ชุมชน กิจกรรมด้านการส่งเสริม

วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน หรือถนนลาดยางบางสายก็ขอรับบริจาคเงินจากคนในชุมชน ส่วนโครงการที่เป็นส่วนรวม เช่น การสร้างถนนคอนกรีตไปคาบปณิกสถาน โดยชุมชน ได้งบประมาณบางส่วนซื้อวัสดุแต่ค่าแรงเป็นของคนในชุมชนที่ช่วยกัน เป็นต้น

ศูนย์กลางของชุมชนที่ใช้เป็นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ คืออาคารเอนกประสงค์ของชุมชน ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชน เป็นสถานที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผูกอบรมให้กับคนในชุมชนและชุมชนอื่น ๆ ที่มาศึกษาดูงาน มีข้อมูลทั่วไปที่สำคัญต่าง ๆ เพื่อประชาสัมพันธ์ มีคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ตเพื่อให้บริหารแก่คนชุมชน เพื่อค้นคว้าหาความรู้ เป็นศูนย์ฝึกอาชีพของคนในชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านต้นไต้ จึงเป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ของชุมชนที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชน ในชุมชน เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งเป็นแหล่งบริการชุมชนด้านต่าง ๆ ก่อให้เกิดชุมชนแห่งเรียนรู้ โดยมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งตนเองและเพื่อประชาชนเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน จากคำบอกเล่าของนายวิจิตรใหม่มา ผู้ใหญ่บ้าน ได้เล่าว่า “เมื่อก่อนองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านต้นไต้ได้มีการสนับสนุนให้ชุมชนได้เข้าร่วมทำโครงการหมู่บ้านน่าอยู่ ถนนนามอง คลองสะอาด โยเน้นให้คนในชุมชนช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชนควบคู่ไปกับการส่งเสริมการเรียนรู้ ประกอบกับคนในชุมชนที่มีความรู้ในเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่แล้ว สามารถพัฒนาตนเองและเป็นวิทยากรถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีให้แก่ผู้อื่นในชุมชนหรือผู้ที่สนใจผ่านศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแห่งนี้ จึงเป็นเหตุที่ทำให้ผู้นำและแกนนำต่าง ๆ ในชุมชนเห็นว่าควรพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ให้เป็นระบบและครบวงจรมากขึ้น ทำให้กลายเป็นศูนย์สามวัยในปัจจุบันที่ไม่ได้เลือกให้ความรู้และบริการเพียงแค่นักกลุ่มเดียวแต่ยังเป็นการเปิดโอกาสให้กับคนในชุมชนทุกเพศ ทุกวัย สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองผ่านกระบวนการเรียนรู้ในศูนย์แห่งนี้ได้”

ชุมชนบ้านต้นไต้เป็นชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ เป็นแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ประกอบด้วย

3.1 ครัวเรือนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง

ครอบครัวของนายแนน เครือสาร, นายสนั่น ปวงงาม, นางเกตุสุตา หล่อวงศ์ และนายสมบุรณ์ หน่อแก้ว ตัวแทนครัวเรือนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีนายแนน เครือสาร เล่าว่า แต่ละเดือนจะมีคณะศึกษาดูงาน สอบถามความรู้ เพราะตนเองทำหลายอย่าง อาทิ ปลูกผัก เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา เลี้ยงกบ ทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ ตนมีความสุขที่ได้ทำเพราะทำให้ลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนและเพิ่มรายได้อีกด้วย ไม่ต้อง

เสียเวลาออกไปขายของนอกหมู่บ้าน จะคนมารับซื้อไข่ ปลา และผักถึงที่บ้าน นายแน่นยังกล่าวอีกว่าทุกวันนี้ที่ทำให้ตนเองมีสุขภาพดีก็เพราะได้ทำสิ่งเหล่านี้ นอกจากนั้นยังได้เป็นวิทยากรถ่ายทอดให้คนอื่น กลุ่มองค์กรชุมชนต่าง ๆ ทั้งในและต่างอำเภออีกด้วย นายวิจิตร ใหม่นา ผู้ใหญ่บ้านเล่าว่า ได้กำหนดให้ครัวเรือนต้นแบบเหล่านี้เป็นจุดดูงานเมื่อมีคณะศึกษาดูงานจากชุมชน หรือหน่วยงานต่าง ๆ โดยการพัฒนาให้สามารถถ่ายทอดประสบการณ์ โดยครั้งแรก ๆ บางคนก็ยังไม่พูดได้ไม่ตื๊น แต่ต่อมาได้รับคำแนะนำจากหน่วยงาน เช่น เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน เกษตรตำบล หรือเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนผู้นำในชุมชนคนอื่น ๆ ที่เก่งอยู่แล้ว ก็ทำให้บุคคลเหล่านั้นเก่งขึ้น และในช่วงที่ไม่มีการศึกษาดูงานก็ได้แนะนำให้พัฒนาอย่างต่อเนื่อง เช่น พ่อแน่น เครื่องสาร ปัจจุบันเป็นครัวเรือนต้นแบบเกษตรทฤษฎีใหม่ หรือโคกหนอง นา โมเดล ตามแนวทางของกรมการพัฒนาชุมชน

3.2 การเรียนรู้การจัดการขยะชุมชน

ปัญหาขยะแต่เดิมเป็นปัญหาใหญ่ปัญหาหนึ่งของชุมชน แต่ด้วยความร่วมมือของคนในชุมชนและการสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านตู่ ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และหารูปแบบการจัดการขยะ ปัจจุบันบ้านตู่ได้เป็นชุมชนปลอดขยะ และตัวอย่างให้ชุมชนอื่น ๆ มาศึกษาดูงานได้ นายสุทิน ใหม่นา ผู้นำชุมชนซึ่งเป็นหนึ่งในคณะกรรมการบริหารจัดการขยะชุมชน กล่าวว่า คณะกรรมการหมู่บ้านได้สร้างจิตสำนึกของคนในชุมชน โดยขอให้แต่ครัวเรือน ได้มีการจัดการขยะตั้งแต่ต้นทาง คือเริ่มที่ครัวเรือน เช่น ที่บ้านตนเอง ถูพลาสติกหลังจากใช้แล้วจะนำมาล้างและตากแห้ง เพื่อกลับมาใช้ใหม่ ขยะเปียกมาใส่หลุม ส่วนขยะอื่น ๆ จะแยกก่อนที่ชุมชนนำไปจำหน่ายหรือจัดการต่อไป ช่วงแรก ๆ คณะกรรมการมักจะพูดให้เกิดตระหนักและขอความร่วมมือจากคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง จนปัจจุบันสามารถแก้ปัญหานี้ได้และเป็นการกระตุ้นการเรียนรู้อีกประเด็นหนึ่ง

3.3 การเรียนรู้การจัดทำบัญชีครัวเรือน

เนื่องจากชนบ้านตู่ได้ เป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นผู้นำชุมชนจึงได้มีการรณรงค์ส่งเสริมให้คนในชุมชนมีการจัดทำบัญชีครัวเรือน เพื่อสร้างความตระหนักในด้านเศรษฐกิจของครัวเรือน พระจิระพงษ์ วรลาโภ เล่าว่า การทำบัญชีครัวเรือนบ้านตู่ได้ ครั้งแรกเราเน้นที่นักเรียนศูนย์สามวัย โดยนักเรียนทุกคนซึ่งมีประมาณ 70 คน จะต้องทำบัญชีครัวเรือน และมาส่งให้ผู้นำตรวจทุกเดือน จะมีการกำหนดเป็นคะแนนความดี และให้รางวัลปลายปี ซึ่งการทำบัญชีครัวเรือนทำให้ทราบรายได้ รายจ่าย ดังนั้นเมื่อมีปัญหารายได้น้อยกว่ารายจ่ายก็จะทำให้ครัวเรือนมีหนี้สิน ผู้นำและแกนนำหมู่บ้านจึงได้ร่วมกันหาแนวทางการแก้ไขปัญหากับหน่วยงานภาคีเครือข่าย ในการแก้ไขปัญหาด้วยการจัดทำบัญชีครัวเรือน

เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ ทำให้ปัญหาหนี้สินในครัวเรือนลดลง จากคำบอกเล่าของนายสุทิน ใหม่มา คณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เครดิตยูเนียนได้เล่าว่า “การทำบัญชีครัวเรือนของบ้านตุนใต้ ใช้วิธีการทำงานที่เข้าใจง่ายโดยการสอนให้ชาวบ้านรู้ว่า รายรับคืออะไร รายรับคือ เงินที่ได้มา รายจ่ายคืออะไร รายจ่ายคือค่าใช้จ่ายที่ครัวเรือนต้องนำเงินจ่ายออกไป หนี้สินคืออะไร หนี้สินคือภาระที่ต้องใช้คืนให้แก่บุคคลอื่น เงินคงเหลือคืออะไร เงินคงเหลือคือเงินที่เก็บไว้หลังจากที่นำรายรับ ลบด้วยรายจ่ายแล้ว หลังจากนั้นค่อยสอนให้เขาฝึกจดบันทึกจนเป็นนิสัยถูกบ้างผิดบ้างก็ไม่ใช่ไร เราค่อยๆปรับปรุงกันไปจนกว่าทุกคนจะทำได้และทำเป็น” เมื่อมีการทำบัญชีครัวเรือนแล้วในชุมชนบ้านตุนใต้ยังมีการนำข้อมูลบัญชีครัวเรือนมาวิเคราะห์เพื่อทำจัดแผนชีวิต โดยการจัดการการใช้เงินในแต่ละวัน เรียงลำดับความสำคัญของรายจ่าย ว่ารายจ่ายใดสำคัญมาก รายจ่ายใดไม่จำเป็นก็ให้ตัดออก เพื่อให้การเก็บเงินในครัวเรือนมีพอใช้และเหลือเก็บ ซึ่งการทำแผนชีวิตนี้พระเจ้าพระจักรพรรดิราชาโก ก็ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า “การแผนชีวิตที่ตัดยอดมาจากการทำบัญชีครัวเรือนถือเป็นส่วนสำคัญในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติตามในหลักของ ความพอประมาณ คือถ้าเรารู้เรื่องรายรับ รายจ่าย เราก็จะรู้จักการใช้เงินอย่างมีเหตุผล ทำให้มีเงินออมไว้ใช้ในอนาคตหรือมีภูมิคุ้มกันนั่นเอง”

3.4 การเรียนรู้การจัดทำธนาคารน้ำใต้ดิน

ผู้นำชุมชนบ้านตุนใต้ ได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานการจัดการธนาคารน้ำใต้ดิน และมาปรับใช้ในชุมชน นายวิจิตร ใหม่มา ผู้ใหญ่บ้านกล่าวว่า แต่เดิมบริเวณหน้าบ้านของตนเองเวลาฝนตกมาก ๆ มักจะมีน้ำท่วมขัง 4-5 วัน หลังจากได้ไปศึกษาดูงานการทำธนาคารน้ำใต้ดินแล้วนำความรู้กลับมาทำที่ชุมชน ก็สามารถแก้ปัญหาน้ำท่วมขังได้ และยังให้ข้อสังเกตว่า แต่ก่อนบ่อน้ำทำประปาหมู่บ้านช่วงฤดูแล้ง น้ำแห้งไม่พอใช้ หลังจากได้ทำธนาคารน้ำใต้ดินเมื่อสองปีที่ผ่านมามีน้ำประปาใช้ตลอดปี

3.5 การเรียนรู้ด้านการประกอบอาชีพต่าง ๆ ในชุมชน

ชุมชนบ้านตุนใต้ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณด้านสัมมาชีพในชุมชน จากกรมการพัฒนาชุมชน เป็นหมู่บ้านด้านการจัดการอาชีพเกษตรมีที่ศูนย์การเรียนรู้การกำจัดศัตรูพืช ของสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองพะเยา รวมถึงหน่วยงานท้องถิ่น ภาคเอกชน ผู้นำปราชญ์หมู่บ้านใกล้เคียงที่เป็นเครือข่าย ได้เข้ามาสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ทำให้เป็นชุมชนที่ตัวอย่างด้านการขับเคลื่อนกลุ่มอาชีพและเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับชุมชนอื่น ๆ

3.6 การเรียนรู้ ชุมชนท่องเที่ยววิถีชีวิต

นอกจากจะเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ผู้นำชุมชนบ้านตุนใต้ ได้ร่วมกับหน่วยงาน สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงาน

ท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา ตลอดจนองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านต๋อน ได้กำหนดให้เป็นหมู่บ้านชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีโบราณสถานและโบราณวัตถุที่น่าสนใจ เช่น มีธรรมาสันโบราณที่มีความสวยงาม หาดูได้ยาก สร้างจากไม้ ทำในรูปแบบโบราณโดยไม่ใช้ตะปูในการประกอบส่วนต่าง ๆ มีอายุมากกว่า 150 ปี ตั้งอยู่ในบริเวณวิหารวัดต๋อนใต้ และยังมีบ้านโบราณ(เขื่อนป่าเก่า)ที่มีอายุว่า 80 ปี ที่ได้อนุรักษ์ไว้ รวมถึงสิ่งของเครื่องใช้โบราณให้คนได้มาศึกษาเรียนรู้ เป็นที่พักโฮมสเตย์ ไว้บริการนักท่องเที่ยว โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และมีอาจารย์จากมหาวิทยาลัยพะเยาได้มาให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการโฮมสเตย์อีกทางหนึ่งด้วย พร้อมทั้ง มีการอนุรักษ์พันธุ์ควายไทยซึ่งจำนวนถึง 13 ตัว เพื่อใช้ในการไถนา ให้ลูกหลานได้เรียนรู้สร้างสำนึกรักบ้านเกิดและสร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในชุมชน

การปลูกข้าวต้นเดียว ก็เป็นการเรียนรู้เพื่อลดต้นทุนการผลิตของคนในชุมชน โดยคณะกรรมการหมู่บ้านได้เช่าที่นาทดลองปลูกข้าวต้นเดียว ให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมนี้ มีการศึกษาวิเคราะห์ต้นทุน ผลผลิตเพื่อนำมาขยายผลต่อไป

4. ด้านทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม

4.1 การบริหารจัดการขยะ

ในปี พ.ศ.2562 บ้านต๋อนใต้ หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านต๋อน เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่ได้รับการคัดเลือกจากสำนักงานจังหวัดพะเยาให้เป็นหมู่บ้าน บ้านสวย เมืองสุข ระดับจังหวัด และหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ระดับจังหวัด (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพะเยา, 2563) ประเด็นหนึ่งในการคัดเลือก คือเป็นหมู่บ้านที่มีการจัดการขยะได้ดี นายสุทิน ไหม่นา ผู้นำชุมชนซึ่งเป็นแกนนำรณรงค์การจัดการขยะ เล่าว่า แต่เดิมปัญหาขยะมูลฝอยเป็นปัญหาสำคัญของหมู่บ้าน หลังจากนั้นผู้นำให้เห็นความสำคัญในการแก้ไขปัญหา กอปรกับได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านต๋อนได้เข้าร่วมประชุมสนับสนุนการดำเนินงาน โดยได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านที่ต้องการแก้ไขอย่างจริงจัง เพื่อเป็นการพัฒนาหมู่บ้านในด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชน รวมทั้งเป็นการสร้างนิสัยในการจัดการขยะของคนในหมู่บ้านและการใช้ประโยชน์จากขยะ เช่น การรีไซเคิล การแยกขาย การทำปุ๋ยหมัก ล้วนเป็นวิธีการกำจัดขยะที่ยั่งยืนที่สุด ผู้นำชุมชนได้มีการประชุม ปรึกษาหารือรูปแบบ วิธีการการจัดการขยะมาอย่างต่อเนื่อง เริ่มต้นด้วยการแยกขยะในชุมชนและส่วนที่รับผิดชอบดำเนินการกำจัดขยะ โดยใช้หลัก 3 Rs คือ 1) Reduce การใช้น้อยโดยการรณรงค์การลดการก่อให้เกิดขยะให้น้อยลง เช่น รณรงค์การใช้ถุงพลาสติกให้น้อยลง หลีกเลี่ยงการใช้กล่องโฟม เน้นการใช้วัสดุธรรมชาติ เช่น วัสดุให้บริการอาหารว่าง สำหรับผู้มาศึกษาดูงาน 2) Reuse การใช้ซ้ำ คือ การใช้ทรัพยากรให้

คุ่มค่าที่สุด เช่น นำสิ่งของที่ใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่ เช่น ถุงพลาสติกที่เปราะอะเปื้อนก็นำไปล้างตาก และกลับมาใช้ใหม่ ถือว่าเป็นการจัดการขยะที่ต้นทาง และ 3) Recycle นำกลับมาใช้ใหม่ ชุมชนบ้านตุนใต้ ได้ดำเนินการจัดการขยะเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ ด้วยการคัดแยกขยะรีไซเคิลเป็นที่ขยะสามารถนำมาหลอมใช้ใหม่ได้ และทำความสะอาดก่อนทิ้ง ส่วนขยะทั่วไปเป็นขยะย่อยสลายตามธรรมชาติได้ยาก หรือนำไปรีไซเคิลแล้วไม่คุ้มทุน ต้องนำไปกำจัด และขยะอันตราย เป็น ขยะที่ต้องนำไปกำจัดหรือบำบัดด้วยวิธีเฉพาะ เช่น หลอดไฟ ขวดยา ถ่านไฟฉาย ยาฆ่าแมลง กระจกสี หน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านตุนใต้รับผิดชอบนำไปทำลายบ้านตุนใต้ ได้รณรงค์การคัดแยกขยะในทุกครัวเรือน ครัวเรือนนำขยะพลาสติกกลับมาแปรรูปเป็นของใช้ เช่น นำซองกาแฟสำเร็จรูปมาสานเป็นเสื่อ หมวก และกระเป๋า ที่มีหลากสีสันสวยงามตามลวดของซองกาแฟแต่ละยี่ห้อ และเนื่องจากมีขยะบางอย่างที่ไม่สามารถจัดการได้ โดยการฝังหรือคัดแยก เช่น ฝ้ายอนามัย ฝ้ายอมผู้สูงอายุ และฝ้ายอมของผู้ป่วยติดเตียง ต่อมาผู้นำชุมชนได้ไปเรียนรู้เรื่องเตาเผาขยะขนาดเล็ก ได้นำมาปรับใช้ในระดับครัวเรือน และมีบางครัวเรือนที่มีความพร้อมได้จัดหาและนำมาใช้ สำหรับครัวเรือนที่ยังไม่พร้อม ทางชุมชนก็มีเตาเผาซึ่งตั้งไว้ในที่สาธารณะให้ทุกครัวเรือนในชุมชนไปใช้ได้ จึงสามารถแก้ปัญหาการจัดการขยะนี้ได้ ทั้งนี้การจัดการขยะของชุมชนบ้านตุนใต้ ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนเป็นอย่างดี ทุกครัวเรือนจะมีการจัดการขยะต้นทาง คือดำเนินการในระดับครัวเรือนก่อน ส่วนขยะรีไซเคิล ผู้นำชุมชนจะมีคณะกรรมการคัดแยกรวบรวมไปจำหน่าย และขยะอันตรายได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านตุนใต้ไปจัดการโดยมีสถานที่จัดเก็บแยกเป็นสัดส่วน

4.2 การบริหารจัดการน้ำ

ชุมชนบ้านตุนใต้ มีน้ำไหลผ่านมาตามคลองแม่ตุน นายวิจิตร ใหม่ นา ผู้ใหญ่บ้าน กล่าวว่า คลองแม่ตุน เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่ทำให้คนในชุมชนไว้ใช้ในการปลูกพืชผักสวนครัว อีกทั้งยังสร้างความชุ่มชื้นให้พื้นดินบริเวณรอบ แต่ระยะหลังฤดูแล้ง ลำคลองจะไม่มีน้ำ จึงเกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร รวมถึงมีผลกระทบกับน้ำใต้ดินที่ใช้ทำประปามีไม่เพียงพอด้วย ดังนั้นผู้นำจึงได้ปรึกษาหารือ และนำเรื่องนี้เข้าที่ประชุมชาวบ้าน กำหนดกิจกรรมในการแก้ไขปัญหาเรื่องนี้ คือ

- 1) การสร้างฝายกักเก็บน้ำในลำคลองตลอดสายที่ไหลผ่านในหมู่บ้าน โดยในแต่ละปีผู้นำชุมชน โดยความร่วมมือของคนในชุมชนได้จัดทำฝายชะลอน้ำในคลองแม่ตุนปีละ 6-8 ฝาย โดยไม่ใช้งบประมาณของทางราชการ เพื่อสร้างความชุ่มชื้นให้ต้นไม้ และการนำน้ำไปใช้ในการเกษตร การปลูกพืชสวนครัว สามารถแก้ไขปัญหาได้ระดับหนึ่ง

2) การจัดทำธนาคารน้ำใต้ดิน นายวิจิตร ไหม่นา ผู้ใหญ่บ้านเล่าว่า ได้ไปศึกษาดูงานและนำมาปรับใช้ในหมู่บ้าน โดยหลักการของธนาคารน้ำใต้ดินคือ ใช้หลักการเติมน้ำไปเก็บในชั้นใต้ดิน โดยขุดบ่อในบริเวณพื้นที่น้ำท่วม น้ำขัง น้ำหลาก หรือจุดรวมของน้ำเพื่อกักน้ำให้ซึมลงไปชั้นหิน เป็นการพักน้ำรวมไว้เหมือนธนาคาร อีกวิธีคือ การใช้ขุดน้ำเศษอิฐ กรวด หิน หรือวัสดุที่มีในชุมชนมาทับถมในบ่อเพื่อแทนที่น้ำ ให้น้ำล้นออกมาและสามารถนำมาใช้ได้เร็วขึ้น เมื่อน้ำใต้ดินมีเพียงพอ แนวคิดนี้เป็นเสมือนการออมหรือกักเก็บน้ำต้นทุนไว้ใช้ในหน้าแล้ง หรืออุ้มน้ำในยามน้ำหลาก นับเป็นตัวอย่างของการบูรณาการความรู้ทางวิชาการและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถใช้บริหารจัดการน้ำได้อย่างยั่งยืน

การจัดธนาคารน้ำใต้ดินของบ้านตุนใต้ เป็นต้นแบบในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในดินในฤดูแล้ง และน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก จนนายอำเภอเมืองพะเยา ได้ยกเป็นชุมชนต้นแบบและมีผู้นำหมู่บ้านอื่น ๆ ได้มาศึกษาดูงานในระยะต่อมา

4.3 การปรับปรุงภูมิทัศน์ชุมชน

การปรับปรุงภูมิทัศน์ในชุมชน เป็นกิจกรรมที่ชุมชน โดยผู้นำชุมชนและคนในชุมชนได้ทำอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำทุกเดือน จนในปี 2562 ได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านตามโครงการบ้านสวยเมืองสุข นายวิจิตร ไหม่นา ผู้ใหญ่บ้านกล่าวว่า การพัฒนาหมู่บ้านตุนใต้จะเลือกทำกันในวันพระ ซึ่งเป็นกุศโลบายของผู้นำ เนื่องจากในวันพระจะมีชาวบ้านนำข้าวปลาอาหารมาทำบุญเป็นจำนวนมาก จนพระในวัดฉันไม่หมด จึงได้นำมาให้ชาวบ้านที่มาช่วยกันพัฒนาหมู่บ้าน เพื่อนำไปเป็นอาหารกลางวัน ทำให้คนในชุมชนมีกำลังใจในการพัฒนาหมู่บ้านชุมชนมากขึ้น

บ้านตุนใต้ ยังมีมติที่ประชุมประชาคมที่จะจัดกิจกรรมจิตอาสาในหมู่บ้านเป็นประจำทุกเดือนๆ ละ 2 ครั้ง โดยมีผู้มีจิตอาสาที่ได้ลงทะเบียนกับทางอำเภอ มีจำนวน 73 คน และชาวบ้านที่มีจิตอาสาแต่ไม่ได้ลงทะเบียนเป็นทางการร่วมทำกิจกรรมจิตอาสา นอกจากนั้นตัวแทนจิตอาสาของหมู่บ้าน ยังได้ร่วมกิจกรรมการพัฒนาในวันสำคัญต่าง ๆ กิจกรรมการพัฒนาเฉพาะกิจร่วมกับหน่วยราชการในระดับตำบล ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด เช่นการร่วมกำจัดวัชพืชรอบชาวหวานพะเยา การปลูกต้นไม้ริมทาง การเก็บขยะภายในหมู่บ้าน การทำความสะอาดสถานที่สาธารณะแหล่งน้ำ คู คลอง เป็นต้น

4.4 การลดการใช้สารเคมีด้านการเกษตร

บ้านตุนใต้ ได้จัดตั้งศูนย์ให้ความรู้ในการลดการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช โดยการสนับสนุนของสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองพะเยา โดยนายสนั่น ปวงงาม ปราชญ์ ผู้รู้ด้านการกำจัดศัตรูพืชในชุมชน กล่าวว่า ที่บ้านของตนเองได้จัดตั้งเป็นจุดเรียนรู้ด้านการลดการ

ใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช ได้เชิญชวนชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อเรียนรู้และนำไปปฏิบัติ ทำให้เกิดการลดต้นทุนการผลิตและสุขภาพของเกษตรกร ปัจจุบันมีสมาชิก 30 คน ซึ่งปัจจุบันเป็นจุดศูนย์กลางด้านการกำจัดศัตรูพืชโดยไม่ใช้สารเคมี มีการจัดทำปุ๋ยหมักลดการใช้ปุ๋ยเคมี คราวเรือนไหนเลี้ยงไก่ เลี้ยงโคก็นำมูลมาหมักทำเป็นปุ๋ย มีการส่งเสริมการปลูกพืชผักสวนครัวในรั้วบ้าน ทำให้ลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนและบางครัวเรือนสามารถสร้างรายได้ให้ครอบครัวได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะผู้สูงอายุได้ปลูกผักสวนครัว เป็นกิจกรรมยามว่างเพื่อลดรายจ่ายในครัวเรือน เมื่อมีเหลือจึงได้แบ่งปัน แลกเปลี่ยน หรือจำหน่ายให้กับคณะศึกษาดูงาน จนบางครัวเรือนสามารถต้นแบบให้ชุมชนอื่น ๆ มาศึกษาดูงาน เช่น ครอบครัวของพ่อแน่น เครือสาร ประชาญ์ชาวบ้าน ซึ่งเป็นครัวเรือนต้นแบบที่ได้ทำปุ๋ยหมัก ปลูกพืชผักทุกอย่าง ตั้งหน้าบ้านจนถึงหลังบ้าน เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา เลี้ยงกบ หลังจากพืชผักเจริญเติบโตสามารถเก็บผลผลิตได้คนในครอบครัวนำไปขายในตลาดชุมชน ส่วนปลา และกบก็มีพ่อค้ามารับซื้อที่บ้าน สร้างรายได้ให้กับครอบครัวเป็นอย่างดี ส่งผลทำให้มีสุขภาพดีด้วย

อีกหนึ่งครอบครัวที่ได้รับการคัดเลือกจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองพะเยา ให้เป็นครัวเรือนเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ คือครัวเรือนพ่อสนั่น ปวงงาม ที่ได้รับการส่งเสริมให้ปลูกผักปลังปลอดสารพิษ จนกลายเป็นอาชีพหลักของครอบครัว เพราะจะมีแม่ค้าเข้ามาสั่งซื้อผักถึงที่บ้าน เป็นตัวอย่างของผู้ที่มีความขยันขันแข็ง จนผู้นำชุมชนได้กำหนดให้เป็นจุดเรียนรู้ครัวเรือนต้นแบบอีกจุดหนึ่ง ในโปรแกรมการศึกษาดูงาน จนเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และมีคนมาสั่งให้เพาะชำต้นกล้าเพื่อจำหน่าย สร้างรายได้อีกทางหนึ่งด้วย

ทั้งนี้ จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลศึกษาวิจัยพื้นที่บ้านต้นใต้ ผู้วิจัยพบข้อสังเกตในประเด็นที่น่าสนใจคือ ผู้นำชุมชนบ้านต้นใต้ในตำแหน่งคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยส่วนใหญ่จะมาจากเครือญาติกันเองในหมู่บ้านที่ผู้ใหญ่บ้านคัดเลือกให้เข้ามาทำหน้าที่ เช่น นางปิยะนาถ ไหม่นา ภรรยาของนายวิจิตร ไหม่นา ผู้ใหญ่บ้าน ได้รับการคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งประธานอาสาสมัครดูแลสุขภาพหมู่บ้าน(อสม.) มีบทบาทสำคัญในการควบคุมดูแลด้านสุขภาพอนามัยของคนในชุมชน ส่วนนายสุทิน ไหม่นา เป็นพี่ชายของผู้ใหญ่บ้าน ได้รับการคัดเลือกให้ทำงานในตำแหน่งคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เครดิตยูเนียนที่มีหน้าที่ดูแลด้านการเงินของกลุ่ม และตำแหน่งอื่นอีกหลายตำแหน่งที่พบว่า เป็นเครือญาติเดียวกันในหมู่บ้าน เป็นต้น

บทที่ 5

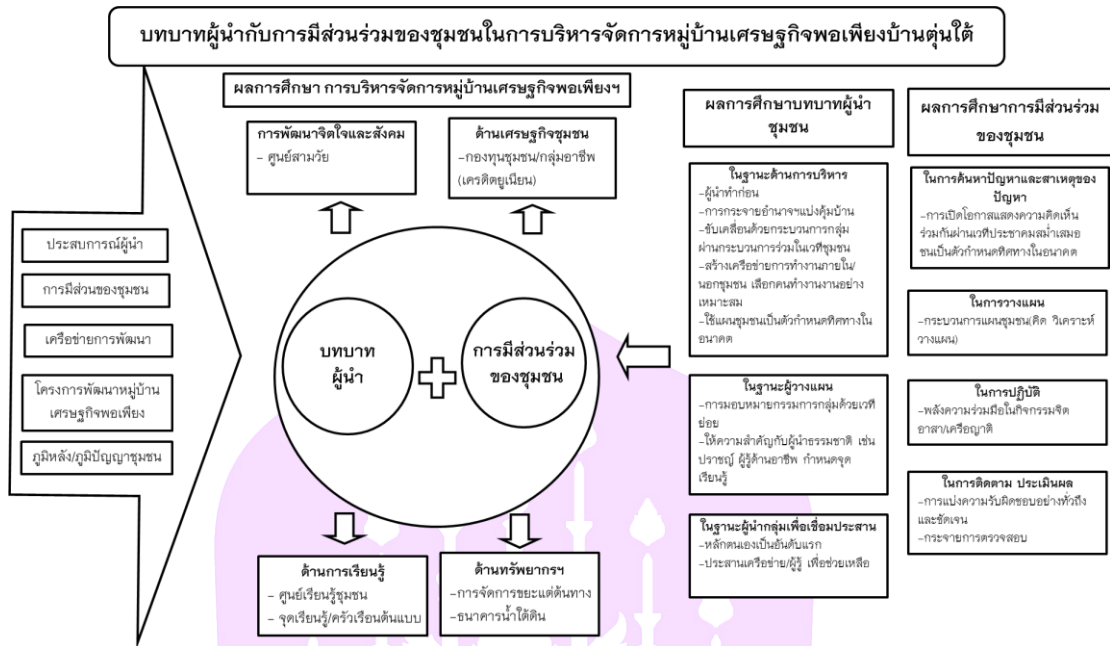
บทสรุป

การศึกษายกย่องผู้นำกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา บ้านต้นไต้ โดยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การสังเกต และเก็บบันทึกข้อมูลจากแหล่งข้อมูลในพื้นที่ศึกษา โดยผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลที่เก็บในแต่ละครั้งว่า ได้ประเด็นคำตอบที่ต้องการหรือไม่เพียงใด เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นระยะ ๆ หากว่าข้อมูลในประเด็นใดยังไม่ชัดเจน ผู้วิจัยจะดำเนินการเก็บข้อมูลเพิ่มเติม และนำมาตรวจสอบเพื่อวิเคราะห์ จนได้ประเด็นครบถ้วน จากนั้นจึงแยกแยะข้อมูลจัดเป็นหมวดหมู่และนำเสนอโดยการอธิบาย การสรุปเชิงวิเคราะห์ตามแนวคิดทฤษฎีที่กำหนดไว้ ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษายกย่องผู้นำกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา บ้านต้นไต้ หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านตุน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ผู้วิจัยได้สรุปผลการศึกษาวิจัยตามแผนภาพ

ภาพ 2 แสดงผลการศึกษาบทบาทผู้นำกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา บ้านต้นใต้ หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านต้น อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ผู้วิจัยขอแยกประเด็นจากการศึกษาวิจัย ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. บทบาทผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง
2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง
3. การบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ

1. บทบาทผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

1.1 บทบาทผู้นำในด้านการบริหาร พบว่า การบริหารจัดการหมู่บ้านต้นใต้นอกจากจะมีคณะกรรมการหมู่บ้านแล้วยังมีการกระจายอำนาจการบริหารงานชุมชน ด้วยการแบ่งหมู่บ้านเป็น 7 กลุ่ม โดยมีอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้านเป็นผู้ได้รับการแต่งตั้งจากชุมชนให้ทำหน้าที่เป็นประธานกลุ่มเพื่อดูแลด้านสาธารณสุขของสมาชิกครัวเรือนภายในกลุ่ม อีกทั้งยังเป็นการแบ่งหน้าที่การเฝ้าระวัง สอดส่องดูแล เวิร์ยามด้านความปลอดภัยในชีวิต ทรัพย์สินภายในกลุ่ม นอกจากนี้ในการบริหารงานแบบการกระจายอำนาจแล้ว ยังมีในเรื่องของการขับเคลื่อนด้วยกระบวนการกลุ่ม ด้วยการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการพัฒนากลไกการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้การพึ่งตนเอง ในการขับเคลื่อนกลุ่มชุมชนบ้านต้นใต้ ผู้นำชุมชนใช้กระบวนการส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มชุมชน โดยคำนึงถึงปัจจัยด้านทุนชุมชน

ทั้งที่เป็นตัวเงิน และทุนที่ไม่ใช่ตัวเงินเป็นตัวขับเคลื่อนด้วยการค้นหาศักยภาพ ความต้องการ และการร่วมกันกำหนดทิศทางการพัฒนาใช้กระบวนการคิด และวางแผนร่วมกันผ่านเวทีประชาคม และสิ่งสุดท้ายที่ทำให้ผู้นำชุมชนบ้านต้นไต้ สามารถบริหารจัดการชุมชนได้เป็นอย่างดีก็คือ การสร้างเครือข่ายการทำงาน ซึ่งผู้วิจัยพบว่า ผู้นำชุมชนบ้านต้นไต้เลือกที่จะเชื่อมโยงการทำงานกับกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ทั้งภายในละนอกชุมชน ทั้งองค์ความรู้ ทรัพยากร และงบประมาณสนับสนุนให้ชุมชนได้มีต้นทุนในการขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชนได้ด้วยการใช้แผนชุมชนบ้านต้นไต้ที่ชุมชนร่วมกันคิด กำหนด และวางแผนเป็นกิจกรรมโครงการเป็นตัวกำหนดขนาดของชุมชนและเชื่อมโยงสู่การขอรับการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน ทั้งนี้ในบทบาทผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ทำให้ผู้วิจัยพบว่าผู้นำที่สำคัญอย่างพระจิระพงษ์วรลาโภ ถือเป็นเครือข่ายการพัฒนาภายในชุมชน ที่ให้เข้าไปมีส่วนในการขับเคลื่อนในการพัฒนาชุมชน โดยที่ชุมชนบ้านต้นไต้แห่งนี้ ใช้หลักการ “บวร : บ้าน วัด โรงเรียน” มาใช้ในการบริหารชุมชนให้ชุมชนพัฒนาไปพร้อม ๆ กันได้ ซึ่งโดยที่ทั้งสามสถาบันนี้ก็ถือเป็นสถาบันหลักที่มีบทบาทใกล้ชิดต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ด้วยการไปขับเคลื่อนพร้อมกับดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ไปพร้อม ๆ กัน

1.2 บทบาทผู้นำในฐานะผู้วางแผน ซึ่งจากการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลวิจัยจะเห็นได้ว่าผู้นำมีการวางแผนโดยที่เริ่มต้นจากตนเองและกรรมการหมู่บ้าน ด้วยวิธีการมอบหมายให้กรรมการแต่ละกลุ่ม องค์กรในชุมชนมีการพูดคุยกันและสามารถนำข้อมูล สถานการณ์ปัญหา ความต้องการ นำเสนอที่ประชุม พร้อม ๆ กับคณะกรรมการหมู่บ้านจะต้องจัดเวทีแลกเปลี่ยนวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา วิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในแต่ละด้านแล้วจึงจัดทำแผนชุมชนด้วยกระบวนการดังกล่าว ทำให้ หมู่บ้านต้นไต้ ได้รับคัดเลือกเป็นหมู่บ้านที่จัดทำแผนชุมชนดีเด่นระดับจังหวัด และรับรางวัลผู้นำการสำรวจข้อมูล จปฐ. (ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน) ดีเด่นระดับจังหวัด ทั้งนี้ยังนอกจากการทำแผนชุมชนแล้วยังมีการวางแผนการขับเคลื่อนชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จนทำให้หมู่บ้านมีจุดดงงานด้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยที่ผู้นำชุมชนจะให้ความสำคัญผู้นำธรรมชาติ เช่น ปราชญ์ ผู้รู้ต่าง ๆ ด้านอาชีพโดยใช้บ้านของปราชญ์ต่าง ๆ เป็นจุดเรียนรู้ ผู้นำชุมชนบ้านต้นไต้ได้วางแผนและสนับสนุนโดยเริ่มจากให้นักเรียนรู้โรงเรียนผู้สูงอายุจัดทำบัญชีครัวเรือน โดยให้แต่ละคนซึ่งเป็นตัวแทนของครอบครัวให้นำบัญชีครัวเรือนมาให้กรรมการบ้านได้ตรวจ การทำบัญชีครัวเรือนส่งผลให้คนในครอบครัวเกิดความตระหนักในการใช้จ่ายในครอบครัว หันมาให้ความสนใจการปลูกผักสวนครัว การเข้าร่วมกลุ่มในการทำอาชีพเสริมเพื่อหารายได้ช่วยเหลือคนในครอบครัว

1.3 บทบาทผู้นำในฐานะผู้นำกลุ่มเพื่อเชื่อมประสาน จากการลงพื้นที่ที่จะเห็นได้ว่า ในชุมชนบ้านต้นไต้ได้มีการขับเคลื่อนชุมชนจนสามารถเป็นต้นแบบในหลายๆเรื่อง เช่นการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง หมู่บ้านรักษาศีลห้า หมู่บ้านตามโครงการบ้านสวยเมืองสุข หมู่บ้านปลอดเหล้า หมู่บ้านต้นแบบด้านการส่งเสริมประชาธิปไตย หมู่บ้านปลอดขยะ ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี การสืบทอดทางด้านวัฒนธรรม รวมถึงการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความสำเร็จในการขับเคลื่อนกิจกรรมแต่ละกิจกรรมไม่ได้ ประสบผลได้จากคนในชุมชนเองทั้งหมด หากล้วนเกิดจากการเชื่อมประสานของผู้นำชุมชน กับหน่วยงาน ภาครัฐ เครือข่ายภายนอกเข้ามาสนับสนุนภายใต้หลักการพึ่งตนเองของชุมชน เป็นอันดับแรก เรื่องไหนที่ชุมชนดำเนินการเองได้ชุมชนจะดำเนินการก่อน แต่ถ้าเรื่องไหน เกินกำลังความสามารถของชุมชนผู้นำจะประสาน สร้างภาคี เครือข่ายเพื่อสนับสนุนตามบริบท ของแต่ละเรื่องและบทบาทของแต่ละหน่วยงาน ซึ่งผู้นำชุมชนบ้านต้นไต้มักพูดเสมอว่า การทำงานบ้านต้นไต้ “ไม่ได้เก่งเดี่ยว แต่เก่งหมู่” เพราะผู้นำเปิดโอกาสให้ผู้นำด้านต่าง ๆ และ คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ยอมรับความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมในกิจกรรม ต่าง ๆ ผู้นำโดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้านเชื่อมกับผู้รู้ต่าง ๆ ในชุมชนเข้ามาช่วยเหลืองานในชุมชน โดยการเลือกคนที่เก่งในแต่ละด้านแล้วมอบอำนาจให้ดำเนินการ ทำให้ผู้ที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมทำงาน เกิดความเต็มใจ ทุ่มเทการทำงานให้ชุมชนอย่างเต็มที่ เป็นต้น

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

2.1 การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ชุมชนเล็งเห็น ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกระดับ การจัดเวทีประชุมประชาคมหมู่บ้าน อย่างสม่ำเสมอ และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นผ่านการประชุม หรือแม้แต่ การคิดวิเคราะห์หาข้อบกพร่อง จุดเด่น ศักยภาพชุมชนหรือกลุ่มต่าง ๆ หรือการส่งเสริมการมี ส่วนร่วมในกลุ่มชุมชนด้วยการออมเงิน การระดมทุนสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ เพื่อหาข้อสรุป หรือแนวทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน ถึงแม้กิจกรรมบางอย่างอาจจะถูกออกแบบโดยกลุ่ม ผู้นำชุมชน แต่ในกระบวนการหาข้อสรุปเพื่อดำเนินการต่อไปอย่างไรวางนั้น ต้องเข้าสู่ กระบวนการคิด ตัดสินใจผ่านเวทีประชาคมร่วมกัน

2.2 การมีส่วนร่วมในการวางแผน การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในกระบวนการจัดทำและขับเคลื่อนแผนชุมชนถือเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ทำให้ชุมชนบ้านต้นไต้ ประสบผลสำเร็จด้านการพัฒนา เวทีประชาคมที่เกิดขึ้นเป็นประจำเป็นช่องทางหนึ่งที่ชุมชนได้มี โอกาส เข้ามามีส่วนร่วมในการคิด วิเคราะห์ วางแผนเพื่อกำหนดทิศทางการขับเคลื่อน ชุมชนในอนาคตให้เกิดความยั่งยืน ประกอบกับการที่ผู้นำเล็งเห็นศักยภาพด้านทุนมนุษย์ด้วย

การส่งเสริมให้คนที่มีความรู้ความสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์เพื่อให้เกิดแผนชุมชนที่มีประสิทธิภาพ สามารถนำพาชุมชนไปในทิศทางที่สอดคล้องกับสิ่งที่คนในชุมชนต้องการได้

2.3 การมีส่วนร่วมปฏิบัติงาน พบว่ากิจกรรมจิตอาสาเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาทำให้เกิดพลังร่วมมือ ร่วมใจในการผลักดันให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อนชุมชนเพื่อชุมชนให้เกิดความรักและความสามัคคีในชุมชนรวมถึงเป็นแรงผลักดันในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน จะเห็นได้ว่าถึงแม้บางครั้งเร็วร้อนจะไม่สามารถร่วมปฏิบัติกิจกรรมชุมชน ด้วยติดภารกิจส่วนตัว แต่ยังมี การร่วมบริจาคเงิน หรือสิ่งของเพื่อเป็นทุนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้ประสบผลสำเร็จได้

2.4 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน การที่ชุมชนให้ความสำคัญกับการจัดทำโครงสร้างกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ การกำหนดตำแหน่งไว้อย่างชัดเจน และกระจายความรับผิดชอบของทั้งผู้นำและคนในชุมชนเข้ามาส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการโดยไม่ซ้ำกลุ่มกัน ถือเป็น การถ่วงดุลอำนาจในการตรวจสอบด้านการบริหารในเบื้องต้น ในส่วนของการตรวจสอบความโปร่งใสในการบริหารงานกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ เครดิตยูเนียนที่กำหนดการประชุมสามัญเพื่อชี้แจงการดำเนินงานของกลุ่ม ทุก ๆ 4 เดือนพร้อมการจัดพิมพ์เอกสารสรุปผลการดำเนินงาน แจกจ่ายให้สมาชิกตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทำงานของคณะกรรมการกลุ่มต่าง ๆ ด้วย

3. การบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ

3.1 ด้านการพัฒนาจิตใจและสังคม

เป็นชุมชนที่มีการส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ของคนทุกวัย โดยมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องให้กับแต่ละกลุ่มวัยได้ทำกิจกรรมร่วมกัน มีการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ในลักษณะของการพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรมศูนย์สามวัย เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ชุมชนต่าง ๆ ได้มีการจัดตั้งขึ้นเพื่อให้เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะผู้สูงอายุจะได้มีผู้ดูแลให้มีสุขภาพที่ดี รวมถึงเด็กและเยาวชน โดยมีคนวัยกลางคนเป็นแกนนำขับเคลื่อน มีการบูรณาการการดำเนินงานของทุกภาคส่วนในการให้บริการประชาชน แบบองค์รวม สนับสนุนให้เกิดจิตสำนึกรักตนเอง ครอบครัว ชุมชน ด้วยการสอดแทรกหลักการพัฒนาผ่านการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนและการปฏิบัติตน รวมถึงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมหรือการปรับภูมิทัศน์ และการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านด้วย

3.2 ด้านเศรษฐกิจชุมชน

เป็นชุมชนเน้นการพึ่งตนเองของชุมชนให้ความสำคัญต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชนตั้งแต่ระดับครัวเรือน แล้วขยายผลสู่ชุมชนเป็นการพัฒนาที่เน้นกระบวนการมากกว่ารูปแบบ มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เครดิตชุมชน เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนด้วยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งจะทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักในการพึ่งตนเอง ใช้ประสบการณ์ความสำเร็จในการขยายผลอย่างต่อเนื่อง พร้อม ๆ กับพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม พื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมเป็นเจ้าของ นอกจากนี้ยังมีกลุ่ม กองทุนฌาปนกิจหมู่บ้าน กองทุนโครงการแก้ไขปัญหาคาชากรยากจน กองทุนเงินออมอาชีพเลี้ยงไก่ กองทุนศูนย์สามวัย กองทุนธนาคารข้าว ที่ชุมชนร่วมกันก่อตั้งและบริหารจัดการเพื่อให้การขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนอย่างยั่งยืน

3.3 ด้านการเรียนรู้ของชุมชน

ชุมชนบ้านต้นไต้ได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ส่วนหนึ่งเกิดจากการนำความรู้ประสบการณ์จากการบริหารจัดการชุมชนมาแลกเปลี่ยน วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค กำหนดหาทางออกและพัฒนาต่อยอด ภายใต้ภูมิปัญญาที่หลากหลายและมีการขยายผล มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ของชุมชนที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชนในชุมชน เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งเป็นแหล่งบริการชุมชนด้านต่าง ๆ มีจุดเรียนรู้ เช่น ครัวเรือนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง การจัดการขยะ การถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม เช่น ดนตรีพื้นบ้าน การจักสาน การทำโคมตุง ก่อให้เกิดชุมชนแห่งเรียนรู้ โดยมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งตนเองและเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

3.4 ด้านทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม

เป็นหมู่บ้านที่มีการบริหารจัดการขยะ การพัฒนาหมู่บ้านในด้านสิ่งแวดล้อมรวมทั้งเป็นการสร้างนิสัยในการทิ้งขยะของคนในหมู่บ้านและการใช้ประโยชน์จากขยะ โดยได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนเป็นอย่างดีทุกครัวเรือนจะมีการจัดการขยะต้นทางมีการบริหารจัดการน้ำ โดยการสร้างฝายกักเก็บน้ำในลำคลองตลอดสายที่ไหลผ่านในหมู่บ้าน การจัดทำธนาคารน้ำใต้ดิน เพื่อเติมน้ำไปเก็บในชั้นใต้ดิน เป็นต้นแบบในการแก้ไขปัญหาคาชากรขาดแคลนน้ำในดินในช่วงฤดูแล้งและน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก นอกจากนี้ การปรับภูมิทัศน์ในชุมชนเป็นกิจกรรมที่ชุมชน โดยผู้นำชุมชนและคนในชุมชนได้ทำอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำ

ทุกเดือน การลดการใช้สารเคมีในการเกษตร มีจุดเรียนรู้ด้านการกำจัดศัตรูพืชโดยไม่ใช้สารเคมี การจัดทำปุ๋ยหมักลดการใช้ปุ๋ยเคมี

ทั้งนี้ ในการศึกษาบทบาทผู้นำชุมชนและการมีส่วนร่วมบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านต้นไต้ พบว่าปัจจัยที่ส่งผลให้การพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงประสบผลสำเร็จ สามารถเป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่น ๆ เข้ามาศึกษาเรียนรู้อย่างต่อเนื่องนั้น ผู้วิจัยพบว่า ส่วนหนึ่งเกิดจากที่ผู้นำชุมชนได้ใช้ประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้มาจากทั้งภายในและนอกชุมชน มาประกอบกับการดึงเอาศักยภาพ ภูมิหลังหรือภูมิปัญญาของชุมชนมาเป็นพื้นฐานให้เกิดการพัฒนา สร้างเครือข่ายให้เข้ามาร่วมจนเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม และอีกประเด็นหนึ่งคือผู้นำชุมชนมีกลยุทธ์ในการบริหารจัดการด้วยการส่งเสริมการให้เครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชน เช่น การที่ผู้นำชุมชนในตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านได้คัดเลือกคณะกรรมการบริหารงานหมู่บ้านที่มาจากเครือข่ายเดียวกัน ทำให้การบริหารงานในหมู่บ้านมีความคล่องตัวและยืดหยุ่นได้มาก ส่งผลให้การบริหารงานหมู่บ้านได้ง่าย รวดเร็ว และเกิดความร่วมมือในการทำงานมากขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยบทบาทผู้นำกับการมีส่วนร่วมบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา บ้านต้นไต้ ตำบลบ้านต้นอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ ดังนี้

1. การขับเคลื่อนชุมชนโดยมีผู้นำที่เข้มแข็ง ซึ่งประสบการณ์ของผู้นำแต่ละคนได้นำมาปรับใช้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี เช่น การบริหารกลุ่มออมทรัพย์เครดิตยูเนียนมีการบริหารจัดการให้การทำงานเกิดความโปร่งใส วางแผนกำหนดให้มีการสามารถจัดสวัสดิการต่าง ๆ ได้ครอบคลุมเกือบทุกด้าน โดยคำนึงถึงคนทุกกลุ่มในชุมชน สามารถแก้ไขปัญหาเรื่องหนี้สินของคนในชุมชนได้ร้อยละ 90 สอดคล้องกับแนวคิดของ สุเมธ เดียววิศเรศ (2527, หน้า 70-73) ได้กล่าวว่า ผู้นำในฐานะผู้บริหารจะเป็นผู้ประสานงานระหว่างกลุ่ม ควบคุมนโยบาย และกำหนดวัตถุประสงค์การวางแผน ดูแลด้วยว่าแผนที่วางไว้ ให้มีการดำเนินงานตรงตามวัตถุประสงค์ และยังผู้ควบคุมความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม ผู้นำต้องคอยดูแลความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม เพื่อการสร้างขวัญและกำลังใจของบุคลากร

2. การขับเคลื่อนชุมชนที่ให้ความสำคัญกับพัฒนาศักยภาพผู้นำและคนในชุมชน ทั้งในรูปของการให้ความรู้ การวางแผนชีวิต ผู้นำชุมชนต้องประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและบุคคลหลายฝ่าย ทั้งภายใน ภายนอกชุมชน เมื่อมีปัญหาต้องประชุมปรึกษาหารือ

เป็นระยะ สร้างความเข้าใจให้กับผู้นำด้วยกัน ตลอดจนถึงต้องปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างกับผู้นำด้วยกันและชาวบ้าน จึงได้ส่งผลให้โครงการต่าง ๆ บรรลุเป้าหมาย และคนในชุมชนได้ประโยชน์อย่างเต็มที่ จนได้รับการคัดเลือกให้เป็นชุมชนต้นแบบในหลาย ๆ เรื่อง สอดคล้องกับแนวคิดของ นพพงษ์ บุญจิตราดุล (2529, หน้า 95-96) ได้กล่าวไว้ว่า ผู้นำคือผู้รักษาหรือประสานให้สมาชิกในกลุ่มอยู่ร่วมกัน เป็นผู้ปฏิบัติภารกิจของกลุ่มให้บรรลุวัตถุประสงค์ และเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์ในกลุ่ม จะต้องปฏิบัติงานในทางที่จะอำนวยความสะดวกให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์กันและปฏิบัติภารกิจด้วยดีของสมาชิกในกลุ่ม การติดต่อสื่อสารที่มีเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นในการช่วยให้หน้าที่นี้บรรลุเป้าหมาย เช่นเดียวกับ สุเมธ เดียววิเศษ (2527 หน้า 70-73) ได้กล่าวว่า ผู้นำจะต้องอยู่ในฐานะที่เป็นบุคคลตัวอย่าง ทั้งความประพฤติดีหรือปฏิบัติงานดีเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม ได้รับการยกย่องจนอยู่เหนือจิตใจของคนทุกคนภายในกลุ่ม

3. ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คือการมีส่วนร่วมของชุมชน ตั้งแต่การให้โอกาสคนในชุมชนแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค การวางแผน กำหนดเป้าหมายและลงมือปฏิบัติ และเมื่อถึงเวลาปฏิบัติก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี การทำงานแต่ละเรื่องในชุมชน ผู้นำต้องนำเข้าไปประชุมชาวบ้านเพื่อร่วมกันตัดสินใจ เอาข้อมูลต่าง ๆ มาถกกัน สอดคล้องกับ มิ่งขวัญ แสงสุวรรณ (2545) ซึ่งทำการศึกษาเรื่องกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านโป่ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งพบว่าคนในชุมชนมีความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ มีศูนย์รวมทางจิตใจซึ่งถือว่าเป็นทุนทางสังคม ดังนั้นชุมชนจึงใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในการรวมกลุ่มกันวิเคราะห์หาทางเลือกในการแก้ปัญหา ทำให้ชุมชนเรียนรู้จากการทำงานร่วมกัน มีการจัดการ มีแผนมีโครงการ สมาชิกทุกคนมีความเสียสละ มีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรม การที่สมาชิกในชุมชนมีคุณภาพ มีคุณธรรม ทำให้ชุมชนมีสันติภาพ มีความเข้มแข็ง สามารถสร้างความเป็นชุมชนได้ตลอดไป อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานของปริญญา สิงห์เรือง (2551) ซึ่งทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาบ้านดอนหมู ตำบลมะขามเปี้ย อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งพบว่ากระบวนการสร้างความเข้มแข็งของบ้านดอนหมู เกิดจากการที่ชุมชนได้เริ่มคิดค้นกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาที่ประสบอยู่ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน อาศัยขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบเครือญาติที่แน่นแฟ้น การนับถือผู้อาวุโสและภาวะผู้นำ เป็นตัวขับเคลื่อนทำให้เกิดกิจกรรมและสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนได้อย่างประสบผลสำเร็จ

4. การเป็นหมู่บ้านที่เน้นให้ความสำคัญกับประชาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็นการเปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็นในชุมชน การเคารพมติเสียงส่วนใหญ่ นำไปสู่ความร่วมมือของคน

ในชุมชน การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ก็บรรลุความสำเร็จด้วยดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ นิสรใจ ใจชื่อ (2557) ซึ่งทำการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการเป็นหมู่บ้าน เศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลกับความสำเร็จในการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์และจัดลำดับความสำคัญกับปัญหา ของหมู่บ้าน มีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาหมู่บ้าน มีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา หมู่บ้านและมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลงานพัฒนาหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง สมาชิกทุกคน จึงมีส่วนสำคัญในการพัฒนาให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

5. การขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ การมีส่วนร่วมชุมชนจะนำไปสู่ การพัฒนาที่ยั่งยืน ตั้งแต่การร่วมความคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ และ ประเมินผล เพียงแต่ต้องสร้างการรับรู้และเข้าใจว่าชาวบ้านจะได้ประโยชน์อย่างไร สอดคล้อง กับงานวิจัยของ ปณิต ทัด บนขุนทด (2562) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาชุมชน พบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน ในด้านการ มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ มีส่วนร่วมในระดับมากเป็นอันดับแรก

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาบทบาทผู้นำกับการมีส่วนร่วมบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง หากจะนำผลความสำเร็จของผู้นำและคนในชุมชนบ้านต้นไต้ที่ได้ขับเคลื่อนหมู่บ้านจน ประสบความสำเร็จ เป็นหมู่บ้านต้นแบบในหลาย ๆ ด้าน ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

1. ควรมีการถอดองค์ความรู้ อย่างละเอียดในแต่ละกิจกรรม เช่นการส่งเสริมกลุ่ม อาชีพต่าง ๆ บนพื้นฐานวัฒนธรรมชุมชน การดำเนินวิถีชีวิตของปราชญ์ชุมชนที่เป็นต้นแบบ ให้ครอบครัวอื่น ๆ การขับเคลื่อนศูนย์สามวัยซึ่งเป็นกุสโลบายในการสร้างพลังชุมชน ผลการ ของดำเนินกิจกรรมธนาคารน้ำใต้ดิน รวมถึงบทบาทการทำงานของผู้นำที่สำคัญ ๆ เช่น พระจิระพงษ์ วรลาภ ภิภขุ, นายสุทิน ไหม่นา, นายแน่น เครือสาร เป็นต้น เพื่อจัดทำสื่อ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ รวมถึงการยกระดับการพัฒนาหมู่บ้านต้นไต้ให้มีความยั่งยืนต่อไป

2. หน่วยงานฝ่ายปกครองในฐานะผู้สนับสนุนการทำงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน ควรสนับสนุนให้ชุมชนต่าง ๆ มาศึกษาดูงานการทำงานของคณะกรรมการหมู่บ้านบ้านต้นไต้ เพราะจะเห็นได้ว่าความสำเร็จของชุมชนในกิจกรรมต่าง ๆ ไม่สำเร็จเพราะผู้ใหญ่บ้านหรือ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เท่านั้นแต่เป็นเพราะกรรมการทุกฝ่ายในหมู่บ้านได้ร่วมมือกัน นอกจากนี้ ผู้นำที่เป็นทางการยังได้รวบรวมผู้รู้ คนที่มีความสามารถมาช่วยสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ เป็นเทคนิค วิธีการที่ชุมชนอื่น ๆ นำได้เรียนรู้และนำไปประยุกต์ปรับใช้

3. หน่วยงานพัฒนาชุมชนรวมถึงหน่วยงานต่าง ๆ ที่ทำงานกับชุมชน โดยมีหลักการเน้นการมีส่วนร่วม ควรสนับสนุนให้ชุมชนต่าง ๆ มาศึกษาดูงานการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านต้นไต้ ที่มีความหลากหลายกิจกรรม ตอบโจทย์การพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนของตนเอง

4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ ควรนำแนวทางที่พระสงฆ์ที่บพาท่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน เพราะความเข้มแข็งของชุมชนบ้านต้นไต้อาจพูดได้ว่าพระสงฆ์ได้เข้ามาส่วนร่วมในการเป็นแกนนำขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

5. ควรสนับสนุนให้ผู้นำ ปราชญ์ชุมชนบ้านต้นไต้ มีทักษะด้านการเป็นวิทยากรเพื่อนำองค์ความรู้ ประสบการณ์เผยแพร่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนอื่น ๆ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยเปรียบเทียบเรื่องบทบาทของผู้นำชุมชนและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในชุมชนอื่น ๆ ว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างจากงานวิจัยในพื้นที่นี้อย่างไร

2. ควรศึกษาวิจัยบทบาทของผู้นำชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชน ในกิจกรรมเด่น ๆ เรื่องอื่น ๆ ของบ้านต้นไต้ เช่น กลุ่มออมทรัพย์เครดิตยูเนียน กิจกรรมศูนย์สามวัย อย่างละเอียดพร้อมจัดทำสื่อเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2554). **คู่มือการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ**. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน.
- คณะกรรมการหมู่บ้านต้นใต้. (2562). **เอกสารสรุปผลการดำเนินงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านต้นใต้ ปี 2562**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ทวิทอง หงษ์วิวัฒน์. (2527). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: คัดดีโสภณการพิมพ์.
- นพพงษ์ บุญจิตราดุล. (2529). **หลักการบริหารการศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 3)**. กรุงเทพฯ: ศูนย์การพิมพ์กรุงเทพมหานคร.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2557). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล ธุรกิจบัณฑิต.
- นิสรา ใจซื่อ. (2557). **ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง**. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ปริญญา สิงห์เรือง. (2551). **ชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษาบ้านดอนหมู ตำบลมะขามเปี้ย อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, อุบลราชธานี.
- ปัทมทัต บนขุนทด. (2562). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน ตำบลอิสาน อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์**. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาราชมนตรี, 1 (3), 125.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2554). กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คส์.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. (2527). **นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาในปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ: ศูนย์การศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มิ่งขวัญ แสงสุวรรณ. (2545). **กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านโป่ง อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ ศ.ม., มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธีและคณะ. (2549). **แนวคิดและปรัชญาการพัฒนาชนบท**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุเมธ เดียววิศเรศ. (2527). **พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา**. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณการ.

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยพะเยา
UNIVERSITY OF PHAYAO

ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยการศึกษาบทบาทผู้นำกับการมีส่วนร่วมของ
ชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา บ้านต้นไต้ หมู่ที่ 1
ตำบลบ้านต้น อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ส่วนที่ 1 ลักษณะของผู้ตอบแบบสอบถาม

1.1 ชื่อ-สกุล.....

1.2 อายุ.....ปี

1.3 ตำแหน่งทางสังคม.....

ส่วนที่ 2 บทบาทผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

2.1 บทบาทของผู้นำชุมชน

2.1.1 ท่านคิดว่า ในการบริหารจัดการชุมชนบ้านต้นไต้ ผู้นำชุมชนได้ใช้หลักปรัชญา
ของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชุมชนอย่างไรบ้าง และการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
มาใช้ในการบริหารจัดการชุมชนที่ผ่านมาได้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างไร

.....

.....

.....

.....

2.1.2 ผู้นำชุมชนบ้านต้นไต้ ได้วางแผนการทำงานร่วมกับคนในชุมชน ในด้านการ
พัฒนาจิตใจ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ด้านการเรียนรู้ ด้านสิ่งแวดล้อม ภายใต้หลัก
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

2.1.3 ในการทำงานให้กับชุมชนตามประเด็นข้อ 2.1.2 ผู้นำชุมชนได้ประสานติดต่อกับหน่วยงานหรือบุคคลภายนอกใดบ้าง ในการสนับสนุนการทำงานของชุมชน และผลเป็นอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

ส่วนที่ 3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

3.1 การมีส่วนร่วม

3.1.1 ท่านคิดว่า คนในชุมชนมีการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาชุมชนในด้านต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

3.1.2 ท่านคิดว่าคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินกิจกรรม ในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

3.1.3 ท่านคิดว่าคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

3.1.4 ท่านคิดว่าคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงานการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไรบ้าง

.....

.....

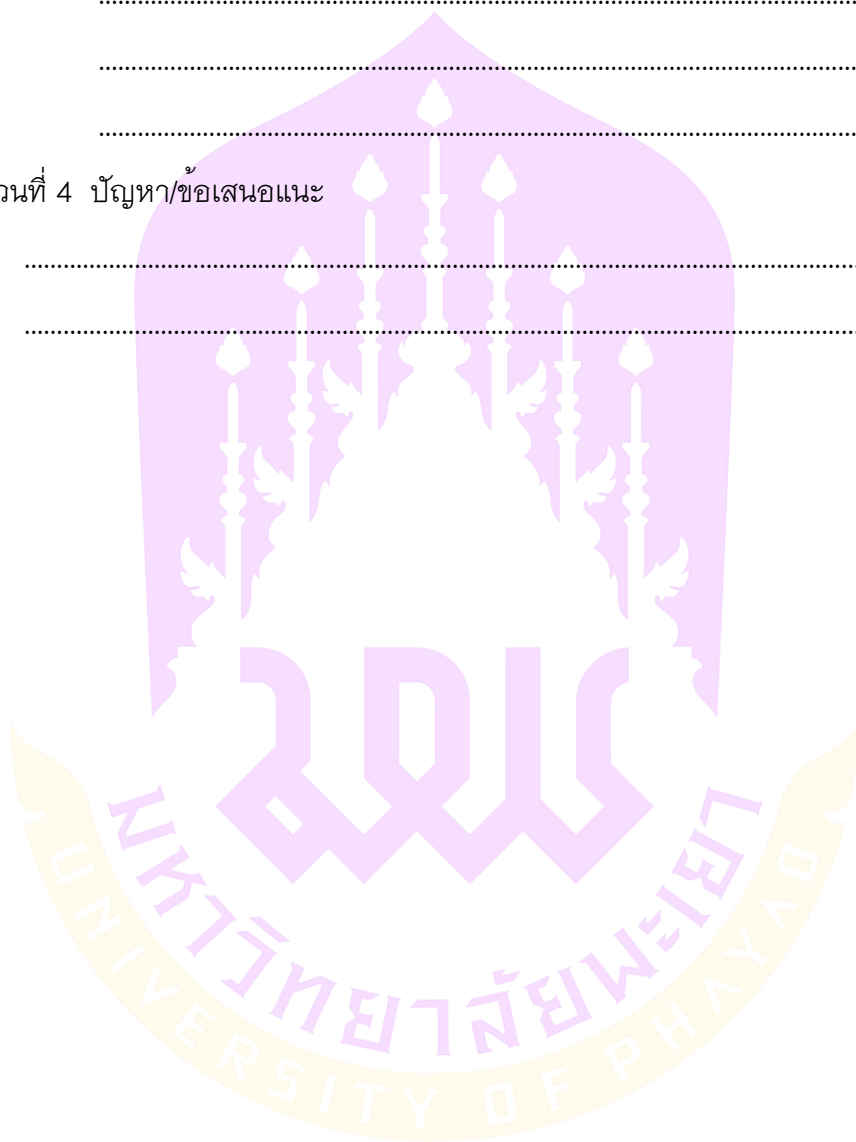
.....

.....

ส่วนที่ 4 ปัญหา/ข้อเสนอแนะ

.....

.....

ภาคผนวก ข การบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านต้นไต้

ภาพ 3 แสดงการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ

ภาพ 4 แสดงภาพถ่ายการสังเตการณ์แบบมีส่วนร่วม

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	ขวัญจิตร ชาวสังข์
วัน เดือน ปี เกิด	31 มกราคม 2519
สถานที่เกิด	พะเยา
วุฒิการศึกษา	ศศ.บ (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง, กรุงเทพมหานคร
ที่อยู่ปัจจุบัน	179/20 หมู่ 11 ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา 56000
ผลงานตีพิมพ์	ขวัญจิตร ชาวสังข์ (ผู้บรรยาย), (25 เมษายน 2563). บทบาทผู้นำกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษา บ้านต๋อนใต้ ตำบลบ้านต๋อน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. ในกิจกรรมการนำเสนอผลงานนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา ครั้งที่ 6 (โครงการ New research forum for Postgraduates). (หน้า 975-987). พะเยา: จังหวัดพะเยา

